

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disput. XXIII. De causa finali in communi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

se esse sufficientem ad suam actionem, illam poterit exercere absq. concursu celi. Et similiter, quamuis virtus inferioris cause sit insufficientis ad periciendam totam generationem, deusq. illi omnino celeste auxilium, uno potius ei resistat, eaq. ratione non possit generationem perficere, nihilominus efficit aliquam alterationem, vel dispositionem remotam, ad quam talis virtus per se sufficit.

Soluntur rationes oppositæ.

Ratio igitur dubitandi in principio posita ex prædictis soluta manet: nam omnia dicta Aristotelis & aliorum Philosophorum de influxu cælorum, & de dependentia inferiorum agentium ab illis sufficienter intelliguntur iuxta modum subordinationis, & dependentiæ à nobis explicatum. Ad rationem autem lauellis respondetur, actionem agentis generabilis & corruptibilis per se & intrinsece non necessario pendere ab alio agente incorruptibili præter primam causam: quod si aliquando pederet, solum est quando virtus talis agentis est per se insufficientis & iuuatur ex consortio superioris corporis incorruptibilis. Probatio autem quam adducit lauellus est in meditatione actionis probabilis est, & potius suadet oppositum: nã immediatius agit prima causa in actionibus omnium corporum corruptibilium, quam cælum. Aliæ vero confirmationes solutæ sunt ex dictis de subordinatione per se, ac de modo quo cælum influat cum inferioribus causis. Quod vero ibi tangitur de cessatione omnium inferiorum actionum cessante motu celi, in eo sensu improbabile est scilicet de momentanea cessatione, ppter dependentiam essentialem: nam motus celi non est per se causa, sed solum applicatio ad agendum. Solum ergo dici posset, q. ex eo tempore vel momento cessarent omnia, quia ex tunc inciperent corrumpi, & deficere: de quo aliàs. Videatur D. Thom. qui id infinuat d. opusc. 10. art. 23. in fin. & latius id tradit Sonc. 12. Met. q. 13. cum aliis supra citatis.

Vltimo ex his facile resolui potest aliud punctum supra tactum de virtutibus subordinatis eiusdẽ suppositi: in illis enim contingit esse dependentiam essentialem in agendo inter plures virtutes, quia multo magis sunt inter se connexæ quam supposita diuersa. Semper tamen in huiusmodi subordinatione: si sit per se ac Physica, & in genere causæ efficientis, inferior virtus comparatur vt instrumentalis ad superiorem cui subordinatur. Et hoc modo facultates animæ pendunt essentialiter ab anima in operationibus vitæ, & species intentionalis à potentia, in qua vt in subiecto existit. Et ad idem reducitur dependentia quam in agendo habet habitus à potentia quam afficit. Dixi autẽ sit per se &c. quia intellectus aliquo modo subordinatur voluntati in aliquibus actionibus suis, non tamen vt per se ac principaliter cooperanti, sed vt applicanti tantum & mouenti ad agendum. Et è contrario voluntas subordinatur intellectui, non tamen vt coefficienti, sed vt applicanti finalem causam. Vbi cunq. igitur est subordinatio per se, interuenit aliqua ratio instrumenti coniuncti & principalis agentis: sub qua ratione tale instrumentum per se solum est insufficientis principium talis actionis, & effectus.

DISPUTATIO XXIII.

De causa finali in communi.

Quamuis finalis causa præcipua quodammodo omnium sit, atque etiam prior, obscurior tamẽ est eius causa & di. ratio, & ideo veteribus Philosophis pene incognita fuit, ob quam ignoratorem in alios errores circa rerum naturalium cognitionem Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

inciderunt, vt Arist. tractat. 2. Phys. ca. 8. & 1. Met. & 1. de partibus animal. in principio. Ob hæc ergo rationem, licet in superioribus de finitum sit finem annumerandum esse inter quatuor causarum genera, vt hoc magis exponamus, & difficultates dissoluamus, inquirendum in primis erit, an finis sit causa, deinde quomodo & quid causet, quotuplex etiam sit finis, & quæ sit vniuersalisque cauandæ ratio.

SECTIO I.

An finis sit vera causa realis.

Ratio dubitandi in primis est, quia de ratione causæ est vt sit principium, vt ex definitione à nobis superius tradita constat; sed finis nõ est principium, nam potius opponitur principio, vt ex ipso nomine finis constat, & significat Arist. 3. Met. tex. 3.

Secundo de ratione causæ realis est vt per se ac realiter influat in effectum, vt supra in definitione causæ positum est; sed finis non influat esse realiter in effectum: ergo non est causa. Probatur minor, quia vel finis influat antequam sit, vel postquam iam est. non primum, nam quod nõ est, quænam realem influxum habere potest, cum fundamentum totius operationis, & similiter totius causalitatis sit esse? Neq. etiam dici potest secundum, quia quando finis est, iam tunc cessat actio & causalitas agentis: ergo iam non est tunc necessaria causalitas finis.

Tertio, quia nihil potest esse causa realis sui ipsius: sed forma, testè Aristotele, est finis generationis naturalis, quia ipsa forma fit: vt sanitas est finis curationis qua acquiritur: ergo quatenus est finis, nõ potest habere veram rationem causæ realis. Diceas, formam esse finem generationis, quæ ab ipsa distinguitur. Sed contra, quia nihil potest esse causa realis productionis rei, nisi sit etiam causa rei productæ, quia nõ causatur res nisi per actionem qua fit: sed forma non potest esse causa realis sui ipsius: ergo neque generationis qua ipsa forma fit. Vnde confirmatur, nam causa realis dicit relationem realem ad effectum: finis autẽ nõ est capax huiusmodi relationis, cum quia vel quado causat non habet esse reale, vel quado habet esse reale, nec causat, nec distinguitur ab effectu.

Quarta ac præcipua ratio dubitandi est quia finis considerari potest aut in ratione principij mouentis & allicientis agens ad agendum, vel in ratione termini ad quem tẽdit actio: hæc enim duplex ratio distingui solet à Philosophis in obiecto alicuius potentie, scilicet obiecti motui & terminatiui: eademque distinctio locum habet in fine, qui est obiectum voluntatis. Sed sub neutra ratione potest finis habere veram rationem causæ. Et in primis de ratione termini videtur manifestum, tum quia vt sic potius habet rationem effectus, quam causæ, vt sic est postremum actionis, non origo eius: denique vt sic non influat, sed potius aliarum causarum influxus in illum tendit. Deinde neque sub altera ratione mouentis potest habere rationem causæ, nam vt sentit Aristoteles 1. de Generat. text. 55. motio finis tantum est metaphorica: non est ergo vera & realis: ergo non sufficit ad causalitatem realem. Et confirmatur primo, quia etiam in Deo reperitur hæc motio metaphorica finis, nam re vera Deus propter bonitatem suam, à qua eius voluntas metaphorice mouetur seu allicitur, communiat se creaturis, & tamen dici non potest quod ille finis habet veram causalitatem circa Deum. Et confirmatur secundo, quia si finis sub hac ratione tantum habet rationem causæ: ergo saltem respectu agentium naturalium non potest finis esse causa realis, quia nõ potest illa mouere seu allicere ad sui amorem.

Atque hinc oritur quinta difficultas, quia hinc euertitur totum fundamentum, ob quod à Philosophis

I. Rationes dubitandi. Prima.

II. Secunda.

III. Tertia.

IV. Quarta.

V.

Y y phi

his introductum est hoc genus causæ, nimirum quia agentia naturalia non operantur casu aut fortuito, sed in determinatos fines suis actionibus tendunt. Ex hoc enim fundamento seu iudicio solum colligitur, habere res naturales definitos terminos suarum propensionum & inclinationum naturalium: id enim factum est ut non casu, sed per se operentur determinatos effectus, etiam si nullum aliud genus causalitatis intercedat. Sicut dicunt Theologi æternum Patrem per se ac definite tendere (ut sic loquar) per generationem in talem terminum, nempe in hunc filium, non ex causalitate finis, sed ex determinatione naturæ. Et in naturalibus lapis naturali inclinatione definite tendit in locum infernum, etiam si locus ille nullum genus causalitatis habeat circa illum motum, sed solum ratione termini, ad quem lapis habet naturalem propensionem. Idemque dici potest de operante per appetitum elicito siue ex necessitate, siue libere, quod nimirum moueatur motu elicito in obiectum sibi propositum, quia talis motus consentaneus est inclinationi naturali ipsius potentie in tale obiectum, absque alia causalitate illius obiecti in talem actum: ergo nullum est sufficiens fundamentum, ut fini tribuamus veram rationem causæ.

VI.
Sexta.

Sexta & ultima difficultas sit, quia non potest satis explicari quid, vel circa quid finis causet. Aut enim causat aliquid in ipsum agens: & hoc non potest vniuersè dici, quia licet in agentibus creatis voluntariis possit aliquo modo defendi, non tamen in agentibus naturalibus, nec in Deo, qui est agens voluntarium increatum. Vel causat aliquid in ipso effectu, & hoc habet in vniuersum difficultatem supra tactam in tertio argumento; præterea habet specialem difficultatem in agentibus voluntariis creatis, quia tota causalitas finis, qualiscunque illa sit, videtur versari circa voluntates talium agentium: circa effectus autem eorum non nisi remote, & per accidens; ideoque effectus non habebunt propriam causam finalem.

Quæstionis resolutio.

VII.

Nilominus statuenda est conclusio certa, Finem esse veram, propriam, ac realem causam. Hoc est receptum dogma, & quasi primum principium in philosophia, & Theologia. illud docuit Aristoteles 2. Metaphysicæ capite 3. & lib. 11. ca. 1. & 2. Physicæ cap. & sequentibus: & ante illum docuerat Plato in Phædone, ubi in eandem sententiam refert Socratem: imo ille solum finem vult esse causam, forte per antonomasiam, id est, primam & præcipuam: de quo dicemus infra in comparatione causarum. Ratio autem summi in primis potest ex communi modo loquendi de fine & de causa, nam finis esse dicitur propter quem aliquid fit, vel est: in hunc enim modum Aristoteles finem ubique describit: constat autem, particulam illam propter causalitatem significare: vnaquæque enim res propter causam suam dicitur habere esse: ergo signum est finem habere rationem causæ. Præterea, causa efficiens nisi temere agat, alicuius gratia agere debet: ergo & ipse effectus causæ efficientis ut per se ab illa fieri possit, intrinsece postulat ut alicuius gratia fiat: ergo talis effectus sicut per se pendet ab efficiente ut à quo fit, ita in suo genere per se pendet ab aliquo cuius gratia fit: ille autem est finis: ergo per se pendet à fine: ergo & contrariio finis est vera causa eius rei quæ propter finem fit.

VIII.

Sed in hac re non tam oportet rationes multiplicare, quam rem exponere, ut difficultates soluantur, & finis causalitas, quæ obscura est, declaretur: huc enim tendunt difficultates in principio positæ, non ut res certa in dubium reuocetur: Ut autem hoc distinctius fiat, distinguamus tria agentia propter finem. Primum & supremum est intellectuale agens increatum, quod est solus Deus. In secundo ac medio ordine sunt agentia intellectualia creata: inter quæ no-

bis notiores sunt homines, & ideo de illis semper loquemur, quamuis eadem ratio sit de intelligentiis creatis. In tertio & infimo ordine sunt agentia naturalia, seu intellectu carentia, quamuis inter ea nonnulla sit differentia eorum, quæ sensum & appetitum habent, & reliquorum, quam etiam suo loco indicabimus. Causalitas ergo finis licet suo modo locum habeat in actionibus horum omnium agentium, tamen in creatis agentibus intellectualibus nobis notior est, & Maiorem quandam proprietatem, & specialem modum habet, & ideo in illis peculiariter declarabimus hanc causalitatem finis, & expediemus difficultates circa eam insurgentes: postea vero de aliis agentibus dicemus. Igitur quod in agentibus creatis per intellectum & voluntatem intercedat causalitas finis, sufficiens argumentum sumitur ex humanis actionibus. Constat enim nobis experientia, intendere nos cum humano modo, id est, libero & rationali, operamur certum aliquem finem, in quem actiones nostras dirigimus, & propter quem media eligimus: mouemur ergo à fine, tum ad dilectionem seu intentionem sui, tum ad eligenda & exequenda media propter illum: hæc autem motio aliquid est in rerum natura, non est enim aliquid imaginarium vel fictum per intellectum; & aliquod genus causalitatis est, quandoquidem est origo operationum realium: est ergo finis vera & realis causa. Et hinc etiam obiter constat hanc causalitatem maximè habere locum in agentibus intellectualibus, quia illa maximè possunt cognoscere finem & media, & ordinem vnius ad alterum, & propriam vniuersalemque rationem.

Rationes dubitandi solvuntur.

Argumenta in principio facta partim postulant difficultates proprias pertinentes ad Deum, & ad infima agentia naturalia, partim inculcantes, quæ de causa tractari possunt, hæc autem sunt illa omnia quæ de cæteris causis tractantur, ut in huiusmodi Cætan. 1. p. quæst. 5. art. 4. & 2. 2. quæst. 17. art. 5. scilicet, quæ res possint finaliter causare, per quid seu quæ sit illis ratio causandi, vel tanquam principalis ratio vel tanquam proxima. Item quæ sit necessaria conditio, quæ effectus: in quo denique consistat eius causalitas, quod hic est omnium obscurissimum. Ne igitur omnia hæc inuoluamus, & confundamus, in sectionibus sequentibus distincte tractanda erunt: ergo exacta argumentorum solutio vique ad finem disputationis erit expectanda. Nunc perfunctorie per singula discurremus.

Ad primum negamus minorem, scilicet, finem non esse principium, nam eo modo quo est primum quid, habet rationem principij: est autem finis primum in intentione, quamuis sit vltimus in executione. Arist. autem in dicto loco tertij Metaph. non opponit finem omni principio, sed principio motus, per quod causam efficientem intelligit, quæ distinguit à finali.

Ad secundum negatur minor, scilicet, finem non influere realiter: ad probationem autem communis responsio est, finem influere quando non est in re, sed tantum in apprehensione seu cognitione. Sed distinctione opus est, tam ex parte finis, quam ex parte effectus seu actionis, quæ finis causat. Nam, ut sectione sequente dicam, finis alius est cuius gratia fit actio, alius vero cui finis acquiritur: item alius est finis formalis ut visio Dei, & alius obiectiuus ut Deus ipse: item finis causare potest desiderium sui, vel etiam potest causare quietem vel delectationem, quæ omnia mox declarabimus. Finis ergo cui, non causat nisi quando existit: dicitur enim finis cui ipsummet agens, quatenus propter se vel in suum commodum operatur, quod non potest facere nisi existat. Item finis obiectiuus potest etiam supponi existens, quando finaliter cau-

ter causat, vt Deus, propter quem videndum ad bene operandum mouemur. Rursus finis formalis, seu consecutio finis intenti non causat delectationem seu fruitionem sui nisi quando existit, qua delectatio non est nisi de bono possessio: quod si sit de spe eius, tunc ipsa spes habet rationem imperfectæ consecutionis. In his ergo omnibus non procedit illud argumentum, quia existente fine obiectiuo vel fine cui (qui claritatis gratia posset subiectiuus appellari) (non cessat inquisitio, nec causalitas finis, nisi ad sit etiam consecutio finis, & hac obiecta, quauis cesset motus in fine per modum desiderij, non tamen per modum quietis & delectationis. Solum ergo de fine formali, seu consecutione finis verum est per se loquendo quod causat sui desiderium quando non est in re, & de illo recte responsum est, sufficere quod sit in apprehensione & iudicio intellectus, eo quod eius motio intentionalis sit, & (vt ita dicam) animalis, per sympathiam & consonantiam potentiarum animæ, intellectus scilicet & voluntatis.

Tertium argumentum postulat quid causet finis, & specialiter attingit difficultatem quomodo forma sit finis generationis naturalis, quod spectat ad difficultatem de naturalibus agentibus infra tractandâ; & ideo breuiter nunc dicitur, finem causare desiderium sui, seu alium similem affectum erga seipsum, & ita non causare immediate seipsum, sed aliquid distinctum à se. Et hinc etiam constat ad confirmationem, ex hac parte non repugnare relationem causæ in fine esse realem: est enim sufficiens distinctio inter ipsam, & talem effectum, & quando ipse finis non sit in re distinctus ab effectu eius, dicemus sect. 3.

An vero ex alio capite repugnet illam relationem esse realem, nimirum ex eo quod finis ipse non habet esse reale dum causat, res est dubia & controuersa. Soncinas 5. Metaph. qu. 3. & Iauellus, q. 6. aiunt, illud esse obiectiuum, quo finis habet in intellectu, sufficere vt realiter referatur ad effectum: sed id difficile creditur est, nam illud esse obiectiuum in ipso fine nihil reipsonit, sed solum denominationem extrinsecam ab actu qui realiter est in intellectu: ille autem actus non refertur realiter ad effectum causæ finalis, quia non concurret per se ad illum, vt infra dicam. Melius ergo respondent, qui negant ad omnem causalitatem realem sequi relationem realem in causa: non est enim necesse ex vi causalitatis, si aliz conditiones non concurrant, vt patet in causalitate Dei effectiua. Vnde addo, etiam si finis existat dum causat, non refertur realiter ad sui effectum, quia in suo modo causandi est superioris cuiusdam rationis, quia ipse nullo modo ordinatur ad effectum, sed effectus ad ipsum. Quare etiam ex parte effectus admittatur hic relatio realis, quod est probabile, maxime quando effectus non tantum per extrinsecam denominationem, sed per intrinsecam habitudinem ordinatur in finem, iuxta ea quæ inferius declarabimus: nihilominus illa relatio censenda est non mutua, effectus enim refertur potest ad finem, quatenus ab eo pendet: vnde sicut ad hanc dependentiam satis est, quod finis præexistat in mente, ita etiam sufficit ad realem habitudinem transcendentelem, licet prædicamentalis forte non sit nisi ad finem actu existentem: tamen quia finis causat vt omnino immotus, & non ordinatus ad suum effectum, ideo non oportet vt ex parte eius relatio sit realis. Sicut enim Aristoteles dixit scientiam referri realiter ad scibile, non è contrario, ita nos dicere possumus de appetitione & appetibili: est enim eadem ratio: & similiter est eadem de appetibili, & de fine.

In quarto argumento multa tanguntur pertinentia ad Deum, & ad agentia naturalia: nunc illis quibuslibet, concedimus causalitatem conuenire fini vt habet rationem principij, & consequenter vt habet rationem mouentis. Eius autem motio dicitur metaphorica, non quia non sit realis: sed quia non sit per Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

influxum effectiuum, nec per motionem intentionalem & animalem: & ideo nihil obstat, quo minus vera ac propria sit eius causalitas.

Ad quintum quidquid sit de agentibus naturalibus, de quibus postea, respondetur, modum operandi intellectualem creaturarum non posse intelligi fine causalitate finis, quia re vera alliciuntur & mouentur à fine ad operandum: & quamuis ipsa habeant naturalem propensionem ab obiecta seu fines, ad quos per proprios vitales actus mouentur, tamen illa naturalis propensio non potest operari in suo genere, id est effectiue, nisi sufficienter applicato fine, & in suo genere concausante: & ita determinatio operationis, seu destinatio in certum scopum, quæ cernitur in agentibus, intellectualibus manifeste procedit non ex sola inclinatione naturali, sed ex causalitate finis. Ad sextum, quantum hic locus patitur, satis explicatum est, quid, vel circa quid finis causet: integram vero huius rei tractationem trademus inferius.

SECTIO II.

Quotuplex sit finis.

Ntequam progrediamur ulterius ad explicanda cætera quæ proposuimus ad causalitatem finis pertinentia, oportet varias diuisiones, vel potius nominis significationes explicare, vt distincte intelligatur, de quo sit disputatio.

Prima diuisio finis, Cuius, & Cui.

Est ergo prima ac celebris diuisio finis in finem Cuius, & finem Cui, quæ sumpta est ex Aristotele 2. de anima cap. 4. vbi Argyropilus vertit finem quo & cui: sed priora verba sunt Græcis conformiora, & intentionem melius declarant, nam finis Cuius dicitur, cuius ad ipsius gratia homo mouetur vel operatur, vt est sanitas in curatione: finis Cui dicitur ille, cui alter finis procuratur, vt est homo in intentione sanitatis, nam licet homo curetur propter sanitatem, ipsam vero sanitatem sibi & in suum commodum querit.

Quæri vero potest, quis horum habeat propriam rationem finis. Quidam enim soli fini Cui illa attribuant, quod sentit Gab. in 2. d. 1. q. 5. sequens Ocham in 2. q. 3. art. 1. atque idem sentit Henricus quodlib. 2. q. 4. Et probatur: nam ille est proprie finis, in quo consistit intentio agentis, cætera enim potius habere videntur rationem mediourum: sed intentio solum sistit in fine cui cætera procurantur, nam ad illum omnia ordinantur: vnde sicut medium solum amatur, quatenus proportionatum est fini: ita finis Cuius solum amatur, quatenus est proportionatus, & conueniens fini Cui: ergo. Et confirmatur, nam finis amari debet amore amicitiae, vel saltem beneuolentiae, quia debet amari propter se: sed solus finis Cui ita amatur, nam finis Cuius amatur alteri, qui dicitur finis Cui: atque ita amor finis Cuius est concupiscentiae, alter vero est amicitiae seu beneuolentiae: & ideo finis Cui amatur simpliciter, finis autem Cuius tantum secundum quid, iuxta doctrinam D. Thomæ. 1. 2. q. 26. art. 4. dicentis, Illud amari simpliciter, cui amatur bonum: hoc autem bonum quod alteri, amatur tantum amari secundum quid.

Aliunde vero apparet, solum finem Cuius proprie habere rationem causæ finalis, nam Aristoteles, vbicunque hanc causam definit, per hoc eius rationem explicat, quod sit cuius gratia aliquid fit, vt patet 2. Physic. cap. 3. & 7. & 5. Metaph. cap. 2. & hac ratione dicit, finem esse primum in intentione, & vltimum in executione: & similiter ait, formam esse finem generationis, non vero ipsum generantem. Et ratio-

Yy 2 nege-

XV.

I.

II.

III.

IV.

XII.

IX.

X.

XI.

XIV.

nt declaratur, quia is cui alter finis acquiritur vel quæritur; solum est subiectum, quod perficitur vel actuatur alia re, quæ in eundem finem ut homo est subiectum sanitatis, aut visionis beatæ, quæ est finis nostrarum operationum: hæc ergo habitudo non est proprie finis, sed alterius rationis: nemo enim proprie dixerit hominem esse finem visionis beatæ, sed potius visionem esse finem hominis: nam res est proprie suam operationem, ut propter finem. Et confirmatur, nam in fine Cuius comprehenditur, ut infra dicam, obiectum operationis, ut est Deus respectu visionis beatæ: unde non solum amat sibi homo concupiscentiæ pertinet ad spem, ut Theologi docent: non potest autem dici quod homo sit finis Dei, eo quod sit ille cui amatur Deus: ergo per illam articulum, cum, non explicatur propria ratio finis.

V.
Distinguitur

Nihilominus dicendum est in utroque horum saluari posse propriam rationem finis, interdum vero ita coniungi ut ex utroque coalescat unus integer finis. Hoc est consensum Aristoteli in citato loco de Anima. Et ratione probatur, nam utroque horum finium potest per se excitare voluntatem, & ab ea diuigi seu intendi propter suam bonitatem: sic enim quando homo inquirat sanitatem, se diligit, cui sanitatem vult propter suum commodum & perfectionem, quam per se appetit, propter summam coniunctionem, vel potius deitatem quam secum habet. Similiter diligit & intendit sanitatem, propter perfectionem ipsiusmet sanitatis. In quo magna est differentia inter medium, & finem Cuius, nam medium v.g. potio, solum est amabilis quatenus est utilis ad salutem: salus vero ipsa propter se amatur, quia per se perficit hominem cui amatur. Unde sit, ut totum hoc, homo sanus, sit integer, & adæquatus finis illius actionis; in quo prædicti duo fines includuntur, quasi componentes unum integrum finem. Sic etiam potentia dicitur esse propter operationem, ut propter finem cuius gratia sit, quamvis etiam operatio vere sit propter ipsam potentiam, nimirum ut ipsum perficiat, & in ultimo actu constituat. Ut merito dici possit finem integrum esse potentiam ut perfecte actuata, quod alij dicunt, potentiam non tam esse propter operationem, quam propter se ipsam operantem. Atque hoc modo non repugnat duas res sub his diuersis rationibus ad inuicem esse unum finem alterius, & e converso: sic enim intellectus est propter visionem Dei, & visio etiam est propter intellectum ut ipsum perficiat. Neque hæc est inconueniens, cum propter rationes diuersas, tunc quia intentio agentis quasi adæquate fertur in compositum ex utroque cum mutua habitudine compositionis inter se: quo modo materia est propter formam, & forma est etiam aliquo modo propter materiam: totum autem est, quod per se primo & adæquate intenditur. Quamvis autem finis Cui & Cuius possint ita ad inuicem comparari, non est tamen id semper necessarium, ut statim declarabo.

VI.
Quæritur
ita consequens
ad resolutionem
rem præcedentem.

Quæret vero ulterius aliquis esto utroque eorum sit proprie finis, quis eorum sit principalior. Respondetur, comparationem fieri posse, vel in ratione entis, vel in ratione causandi. Priori modo non est per se necessarium ut unus ex his finibus sit semper perfectius ens, interdum enim finis Cui est res nobilior, ut cum homo propter sanitatem sibi acquirendam operatur, interdum vero accidit e converso, ut cum idem homo operatur propter acquirendum sibi Deum, qui longe nobilior est. Et ratio est, quia interdum res seu suppositum perfectius intendit sibi acquirere aliam perfectionem, quamvis minorem, ad quod satis est quod tale subiectum perfectiori modo se habeat cum tali forma, quam sine illa. quamvis si præcisè comparetur ad eandem formam, sit quid perfectius. Aliquando vero res aliqua perficitur per coniunctionem ad perfectiorem, ut homo per coniunctionem ad Deum,

& tunc optime potest res minus perfecta operari gratia alterius perfectioris, ut illam habeat & possideat prout poterit: quo etiam modo materia appetit formam, & si possit gratia consequendi illam aliquid operari, id faceret: sub qua consideratione forma habet rationem finis Cuius, & materia finis Cui, quæ minus perfecta est, quam forma.

At vero si illa duo conferantur posteriori modo, scilicet in ratione causæ & finis, idem videtur esse querere, quis eorum sit principalior, quod querere quis magis ametur, magisque intendatur. Et sane rationes prius factæ videntur suadere finem Cui magis amari, quia magis ratione sui diligitur, magisque in illo sistit motus voluntatis. Solum videtur ob stare exemplum illud de amore concupiscentiæ, & intentione consequendi Deum, quatenus bonum nostrum est. Neque enim dicere possumus, eo actu amare nos magis nos ipsos quam Deum: alias amor ille esset inordinatus: neque etiam dicere possumus illam intentionem principaliter sistere in nobis, quam in Deo: alias absolute finis ultimus illius intentionis essemus nos, & non Deus, & ita esset etiam inordinata intentio.

Quapropter distinctione vel limitatione opus est, nam in bonis particularibus, quæ præcipue, vel etiam omnino amantur incommode amantur, vel ut illi perficiantur, vel sub aliqua alia habitudine ad illum, verum est finem Cui principaliter amari, esseque principaliter finem. Et hoc probat rationes prius factæ. Quæ confirmari possunt, nam sæpe huiusmodi particulare bonum quod est finis Cuius, supponit absolute amorem illius personæ cui amatur, & amor eius ex illo amore nascitur: sic enim homo interdum amat se ipsum proprio amore beneuolentiæ, & ex illo postea amat sibi sanitatem. Et hinc etiam sæpe fit, ut talia bona particularia ametur ut media, & vtilia ad alios fines ipsi amanti conuenientes: signum ergo est, respectu horum finium ipsum finem Cui esse principaliter magisque dilectum. At vero quando finis cuius gratia est summum bonum, & finis ultimus, si ordinate ametur & intendatur: semper debet retinere principaliter rationem finis, magisque trahere ad se intentionem operantis. Quia cum sit finis ultimus simpliciter, non potest ita referri in alium sub aliqua ratione finis, ut in alio principaliter sistatur. Atque ita, cum homo intendit consequi Deum, licet ipse sit aliquo modo finis cui bonum illud quæritur, tamen absolute potius homo ordinat se ipsum in illum finem, nam vult coniungi illo bono ut ultimo fini suo. Quo fit, ut licet in eo motu & tendentiâ, respectu mediorum, & operationis, homo proprie dicatur finis Cui, tam respectu ipsius Dei, qui principaliter quæritur, non tam dicendus sit finis, quam subiectum quod ordinatur ad consequendum illum finem. Quamvis non negem posse etiam vocari finem Cui, nam re vera habet illam rationem, ita tamen, ut intelligatur potius ordinari ad alterum finem obiectum & ultimum, quam illum ad se ordinare.

Secunda diuisio finis in operationem & rem factam.

Secundo diuidi solet finis in eum, qui est operatio tantum, & eum qui ex operatione resultat, sed in quem tendit actio, ut in rem factam. Quam diuisionem te igitur Arist. 1. Ethic. c. 1. & lib. 1. Magnor. Moral. c. 3. Et quantum attinet ad rationem formalem finis, videtur materialis diuisio sumpta ex rebus, quæ hæc causalitatem exercent potius quam ex variatione causandi. Nihilominus tamen ad intelligendos auctores, præcipue varia loca Arist. & ad explicandas alias diuisiones, & præsertim ad declarandos fines diuersarum rerum, & maxime hominis, est necessaria. Exempla itaque utriusque membri facilia sunt, tam in operibus artis, quam naturæ. Nam finis curationis est sanitas & diuisio.

edificationis domus, generationis res genita, & sic de aliis: at vero pulsationis cytharæ non est alius finis præterquam ipsa cytharizatio, & contemplationis folia ipsa contemplatio. Quamquam in secundo membro aduertere oportet, etiam in illis actionibus posse philosophice distingui terminum ab actione, nam terminus semper est aliqua qualitas: actio vero est via seu tendentia illius qualitatis: tamen quia terminus huius actionis talis est, ut non duret nisi quamdiu sit, eo quod in fieri & conseruari pendet ab actuali motu seu influxu potentie, ideo quod attinet ad rationem finis, non distinguitur inter actionem ut actionem, & ut terminum in actionibus vero prioris generis finis intentus est res facta, quæ permanet cessante actione. Ex quo etiam intelligitur, hanc diuisionem tantum esse datam de fine Cuius: nam finis Cui, neque est actio, neque fit per actionem, sed supponitur potius ad actionem, cum sit ipsummet agens.

Tertia diuio finis, scilicet, actionis, vel rei factæ.

Atque hinc orta est tertia diuio finis in finem actionis, & in finem rei factæ seu genitæ. Quæ sumitur ex Aristotele partim 2. Physic. capite 7. partim 2. de celo, capite 3. Nam in priori loco dicit formam esse finem generationis, in posteriori autem dicit vnamquamque rem atque adeo ipsam formam seu rem genitæ esse propter suam operationem. Atque ita fit (ut sumitur etiam ex Auerroe 4. de celo text. 22.) ut res genita sit finis generationis, & operatio etiam propter quam res generatur, sit etiam finis, proxime quidem & immediate ipsius rei genitæ, remote autem & mediate ipsius generationis. In qua diuisione duo tantum occurrunt aduertenda: vnum est, cum Aristoteles dicit, formam esse finem generationis, sub forma comprehendere totum compositum, seu rem ipsam genitam, nam propter illam maximè est generatio: tamen quia res genita non fit nisi inducendo formam in materiam, ideo per formam explicuit generationis finem. Et quod de generatione dixit Aristoteles, intelligendum est de omni actione tam naturali, quam artificiali, per quam aliqua res fit, ita ut permaneat: & extrinseci etiam potest ad creationem, nam etiam res, quæ creatur, est proximus finis illius actionis.

Alterum obseruandum est, finem rei genitæ continenter conseruari esse aliquam operationem propter quam res fit, ut est visio Dei respectu hominis, vel illuminatio respectu Solis: tamen ut omnem finem rei genitæ comprehendamus, per operationem necesse est intelligere omnem usum ad quæ res genita ordinatur, nam finis materiæ quæ est res quedam genita seu creata, non est propria aliqua operatio, est tamen causalitas eius scilicet sustentatio formæ, aut talis compositio substantiæ: similiter finis domus est habitatio, quæ non est operatio, sed protectio quædam & quasi extrinseca informatio habitantiū, & sic de aliis. Et iuxta hunc modum contingit, non solum respectu rei genitæ dari finem, qui sit operatio, propter quem fit ipsa res genita, sed etiam respectu vni⁹ operationis dari aliam, quæ sit finis eius: sic enim cytharizatio est propter delectationem, & locutiopropter intellectionem. Potest enim vna operatio ad aliam concurrere vel obiectiue, vel effectiue, vel saltem ut necessaria vel utilis conditio ad aliā operationem: & ideo potest ad illam ut ad finem ordinari.

Quarta diuio in finem obiectiuum & formalem.

Quarto ex his diuisionibus, præsertim ex secunda oritur alia, qua diuiditur finis in obiectiuum & formalem. Nam, ut diximus, interdum finis est operatio: hæc autem operatio, præsertim si sit imma-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

nens, præter actum ipsum requirit obiectum circa quod versatur, ut contemplatio quæ est finis hominis, versatur circa aliquam rem aut veritatem contemplatione dignam, propter quam aliquo modo est ipsa contemplatio, quia per illam quati comparatur, & possidetur secundum modum sibi proportionatum. Et in hoc sensu distinguunt Theologi in fine hominis, visionis, & Deum visum, & visionem dicunt esse finem formalem, quem etiam appellat finem Quo, & adaptionem finis: Deum autem appellant finem obiectiuum, seu finem Qui, quia comparatur per finem formalem. Ita sumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 1. ar. 8. & q. 3. art. 7. & quæst. 11. art. 3. ad tertium. Vbi aduertit, hos non tam esse duos fines, quam vnum, quia neque obiectum attingi potest nisi per actum, neque actus fieri potest nisi circa obiectum: & ideo motio ac intentio agentis est ad vtrumque per modum vnius, & ita vnā causam finalem complent. Quamquam eo modo quo sunt res diuersæ, possunt inter se comparari: & vna ad alteram ordinari. Atque hoc modo potest ad hanc diuisionem applicari fere tota doctrina, quæ circa primam tradita est.

Quinta diuio finis in eum, qui fit, & eum qui obtinetur.

Et hinc ulterius fit (quæ potest esse quinta diuio) quod finis Cuius, aliquando supponitur operationi agentis, & intenditur non ut efficiendus, sed ut obtinendus, quod verum habet de fine obiectiuo: & hoc modo est Deus finis nostrarum actionum, & extenditur hoc ad omnes res, quæ supponuntur ut obiectiua, vel materia circa quæ, ut diuiciæ sunt finis auari, non producendus, sed acquirendus etiam si iam existat. Aliquando vero finis non supponitur, sed fit per actionem agentis, siue fieri dicatur proprie pro re facta, siue late, ut etiam dici potest de actione. Atque hoc modo visio Dei est finis hominis, & in vniuersū omnis operatio, vel terminus per ipsam factus, est finis non præexistens, sed subsequens ad intentionem agentis. Atque hanc diuisionem in terminis docuit D. Thom. 3. cont. Gent. capite 18. sumiturque ex doctrina Aristotelis partim 2. Physic. & quinto Metaph. vbi potissimum facit mentionem eius, finis qui fit per actionem agentis: partim 2. de Cælo text. sexagesimo quarto, & 12. Metaph. text. trigésimo sexto, vbi dicit Deum esse finem, gratia cuius cætera agunt: constat autem Deum non esse finem, qui per actionem agentis fiat, sed qui ad actiones omnium agentium supponatur.

Sexta diuio in finem vltimum & non vltimum.

Sexto diuiditur finis in proximum, & remotum, & ac vltimum. Hæc diuio frequens est apud auctores, & fundamentum habet in Aristotele citatis locis, & in 2. Metaph. capite 2. vbi ostendit non dari processum in infinitum in finibus. Videri tamen potest aliquid repugnantiæ inuoluere diuisionem illam cum diuio, nam de ratione finis est ut sit vltimus, ut nomen ipsum præ sefert. Et quia de ratione finis est ut propter se ametur, & alia propter ipsum, & consequenter ut ipse non ametur propter alia: iam enim non esset finis, sed medium: non ergo recte diuiditur finis in proximum, & remotum vel vltimum. Ut ergo intelligatur diuio, duæ rationes in finali causa distingui possunt: prior est quæ finis dicitur propter se amari: posterior, quatenus alia amantur propter ipsum: & ipse est ratio amandi illa. Sub priori ergo ratione omnis finis, si præcise quatenus finis est consideretur habet rationem vltimi, ut ratio facta ostendit, nam in illo quod dicitur propter se amari, includit

Y y 3

ditur

dicitur negatio amoris propter aliud: in qua negatione consummatur ratio ultimi. Contingit tamen ut quamvis aliquod obiectum propter se & propter bonitatem suam ametur, nihilominus vel natura sua, vel ex intentione operantis, referatur & tendat in ulteriorem finem, ut cum quis faciat eleemosynam, & quia honesta sit actio in ratione misericordiae, & quia est accommodata ad satisfaciendum Deo pro peccatis. Tunc ergo vnus finis ordinatur ad alium, quanquam sub ea ratione qua ordinatur, non habeat rationem finis sed medii. Ille igitur finis, qui immediate propter se amatur, dicitur finis proximus: alius vero finis ad quem alter ordinatur, dicitur remotus: quod si in illo sistat intentio operantis, erit etiam ultimus: si vero in ulteriorem finem ille ordinetur, erit tantum remotus, non tamen ultimus: quia vero non potest in infinitum procedi, sistendum erit in aliquo qui sit ultimus.

XV.

Atque ita facile constat necessitas predictae diuisionis, nam quia intentio agentis necessario debet in aliquo fine immediate versari, quia alias nunquam inchoaretur, ideo necesse est esse aliquem finem proximum, est enim ille quem proxime & immediate agens intendit tali actu seu intentione. Non est autem simpliciter necessarium, ut praeter finem proximum detur remotus, quia potest intentio agentis sistere in vno fine: tamen quia potest etiam in ulteriorem finem tendere, ideo praeter proximum dari potest finis remotus. Et similiter quamvis aliquis finis ultimus semper sit necessarius, eo quod non proceditur in infinitum, non est tamen necessarium ut finis ultimus semper sit distinctus a proximo: nam si voluntas in vno tantum fine sistat, quod facere potest, erit simul proximus & ultimus, saltem negatiue, id est, post quem non est alius: quando vero plures sunt fines subordinati, tunc necesse est hos fines esse distinctos. Atque hinc fit, ut quamvis contingat plura media inter se subordinari, ut primum sit propter secundum, & secundum propter tertium, & sic usque ad finem, qui propter se amatur: si tamen nullum ex illis mediis amatur propter se, sed pure ut medium propter aliud, nullum eorum habeat rationem finis proximi, aut remoti sub praedicta ratione: sed ille finis ad quem ordinatur tota mediis series, licet videatur remotus in ratione obiecti voluti & materialis, tamen in ratione finis est proximus, seu primus in quem ut in finem tendit voluntas, & erit etiam ultimus, si non in alium finem ordinetur.

XVI.

Si vero finem consideremus sub alia habitudine, scilicet, quatenus propter ipsum aliquid eligitur aut fit, sic facilius est distinguere illas tres rationes finium non solum in rebus, quae propter se appetuntur, sed etiam in rebus, quae sunt pure media, quae propter aliud eliguntur. Nam quando ad vnum finem plura media inter se subordinata eliguntur, necesse est dari primum & ultimum medium, tam ordine intentionis, quam ordine executionis: in neutro enim ordine potest in infinitum procedi: alias vel electio, vel executio nunquam inchoaretur. Dicitur autem primum medium ordine intentionis, id quod est immediatum fini, quodque primo eligitur, post intentionem finis: & illud ipsum est ultimum in executione. E contrario vero illud medium quod est in ordine eligendi postremum, est in executione primum, nam ubi finitur electio, inde incipit executio, ut paulatim per media usque ad consecutionem finis perueniatur. Hoc ergo medium, quod est in executione primum, & in electione ultimum, nullam habet rationem finis, quia nec propter se amatur, cum tantum sit medium, nec etiam aliud amatur propter ipsum, cum in illo finita sit electio, tamen secundum medium habet iam rationem finis proximi, respectu medij prioris quod propter ipsum electum est. Tertium autem medium habet rationem finis remoti, respectu primi medij: & sic potest per plures fines

magis vel minus remotos procedi, donec sistatur in ultimo, quod semper necessarium est, cum non possit in infinitum procedi. Atque ita satis constat illa diuisionem quantum ad expositionem terminorum pertinere: nonnulla vero quaestiones, quae ex illa oriuntur, in discursu disputationis tractabuntur commodius praesertim duae scilicet, an media participant aliquo modo causalitatem finis, & an necesse sit constitui, e aliquem finem ultimum, ubi etiam varias acceptiones finis ultimi declarabimus, & an habeat propriam & per se causalitatem, quatenus finis ultimus est, seu remotus.

S E C T I O III.

Quos effectus habeat causa finalis.

Riusquā de ratione causandi finis dicamus, agendum videtur de effectibus eius, ut ab his quae nobis notiora sunt procedamus. Et quoniam, ut supra dixi, nunc consideramus finalem causam respectu voluntatis create, per quam agentia intellectualia operantur propter finem, duplices effectus huius causae considerare possumus: quidam sunt intra ipsam voluntatem, & sunt actus vel affectus ab illa elicit: alii sunt extra voluntatem, & sunt effectus, qui extra ipsam prodeunt ex efficacia, vel imperio, seu motione ipsius per proprios actus eius.

Est igitur in primis certum, causam finalem, prout nunc illam consideramus, per se primo, ac maxime causare al. quem actum vel affectum in voluntate ipsa. Hoc est receptum omnium consensu, satisque ostendi potest rationibus, quibus in sectione primo ostendimus dari causam finalem: nos enim per effectus in causarum cognitionem peruenimus: per nullos autem effectus ita cognoscimus causalitatem finis, sicut per eos quos habet circa humanam voluntatem, quoniam sua metaphorica motione allicit, ut & ipsum amet, & per convenientiam media quaeat, donec illam consequatur, & in eo quiescat.

Prima difficultas, de causalitate finis circa interuenientes actus voluntarii.

Difficultas vero est, an omnes actus, qui in hoc progressu interueniunt, sint à fine, ut à propria causa in suo genere, an vero non omnes, sed aliqui eorum, & quoniam illi sint. Ut autem percipiatur ratio difficultatis, distinguere oportet plures actus, qui in hoc negotio interueniunt. Quidam tendunt directe in finem, vel secundum se absolute, ut simplex voluntas eius seu amor, vel ut consequendum per media, sicut intentio: & hi actus antecedunt non solum consecutionem finis, sed etiam electionem mediorum. Alii sunt actus, qui proxime versantur circa media, quamvis ratione finis: & huiusmodi proprie est electio, quam antecedit consultatio & inquisitio mediorum, quae quatenus ad inquirendum finem necessaria est vel utilis, ad media reducitur, & quatenus voluntaria est, sub electionem quo dammodo cadit, vel ad illam reuocatur. Et haec duo genera actuum, dicuntur pertinere ad ordinem intentionis, quia non solum finis consecutionem, sed etiam executionem mediorum antecedit. Post ordinem vero intentionis sequitur ordo executionis, in quo similiter possunt duo alia genera actuum distinguere: quidam enim versantur circa mediorum executionem, per vnum eorum, quem actum vocant. Alii versantur circa finem, ut in consecutionem & possessionem, scilicet fructus, vel gaudium, quod etiam quies animi dicitur, & in eo statu potest etiam durare amor.

Et

Est ergo circa hos actus prima generalis difficultas, quia finis solum est causa mediorum: nullus autem ex his actibus est vere & proprie medium ad finem obinendum: ergo nullus eorum. aufatur a finē. Maior constat ex definitione finis, est enim id, cuius gratia aliquid fit, quod solis medius proprie convenit. Deinde est specialis & maior difficultas de actibus, qui versantur circa finem, nam illi nullo modo sunt propter finem, ergo non sunt effectus finis. Antecedens patet, quia illud est propter finem, quod procedit ex amore vel intentione finis, nam illud esse propter dicitur ordinationem ad finem ortam ex aliquo priori actu: sed intentio finis non oritur ex alia intentione, nec amor ex amore, alioqui esset processus infinitum, ergo. Vnde, sicut assensus conclusionis est ex principio, assensus autem principii non est ex principio, ita voluntas mediū potest esse ex fine & propter finem: voluntas autem finis non ita. Tercio augetur difficultas in iis actibus, qui versantur circa finem iam consecutum, nam finis non causat postquam comparatus est: consistit enim eius causalitas in morione, consecuto autem fine iam quiescit animus: cessat ergo omnis motio: ergo & causalitas finis. Vnde Aristoteli de Generat. text. 55. dicit, adepto fine, cessare actionem: cessante autem actione etiam cessat causalitas finis, quia ubi non est causa efficiens, nec finalis esse potest, ut infra docebitur.

Prima difficultatis resolutio.

Vt a clarioribus incipiamus, dicendum primo est, vsum seu executionem mediorum per se ac proprie esse effectum causae finalis. De hac conclusionē nulla est controuersia, nec dubitandi ratio, quia hic actus non solum procedit ex affectu & intentione finis, sed etiam vere ac proprie dici potest medium ad finem. Quia licet nomine vsus & executionis finis hic non intelligamus solum externum vsum vel executionem, sed etiam internum actum, quo voluntas applicat membra vel instrumenta ad exequendum medium: tamen tota illa actio ut includit tam imperantem actum quam imperatum, vere ac proprie dicitur esse medium ad finem: ergo effectus etiam propriissime effectus finis. Et confirmatur, nam electio est de mediis: quando verò media talia sunt ut per vsum actuum voluntatis exerceri debeant, etiam ipse vsus actuum sub electionem cadit: nam eligitur ut medium tota illa actio humana, quae ex interno, & externo actu coalescit: ergo etiam actus internus voluntatis quo proxime fit executio externi mediū, habet rationem mediū ad finem: ergo est etiam effectus ipsius finis.

Dico secundo: Electio mediorum verè ac proprie est effectus causae finalis. Probat per primo, quia ille actus est propriissime propter finem: sed per hanc verba maxime declaratur causalitas finis: ergo ille actus est ex causalitate finis. Secundo: ille actus procedit ex intentione finis, & ex ratione ordinante medium ad finem: sed in his videtur potissimum consistere causalitas finis: ergo. Tercio, talis actus pendet essentialiter ex fine, quia non versatur circa media, nisi ratione finis: quin potius ipsa media electa non sunt effectus finis nisi media electione: ergo multo magis necesse est, ut ipsamet electio sit effectus finis. Et haec rationes aequè fere confirmant præcedentem assertionem.

Neque contra has assertiones obstat prima ratio dubitandi in principio posita. Primo quia non tantum media sunt propter finem, sed quicquid a fine essentialiter pendet, & ex illius amore procedit. Deinde quia ipsamet electio non incongruè dici potest medium ad finem. Quod potest explicari ex iis, quae supra diximus tractando de potentia formaliter libera: quod nimirum actus ab ea elicited, est intrinsece voluntarius, seu volutus per modum actus: ipsa

ergo electio cum sit actus elicited a voluntate, est etiam intrinsece voluta: non est autem voluta nisi propter consequentem finem: quia licet res, quae eligitur, propter finem eligatur, ita ipsamet electio propter finem exercetur. Ut, qui eligit elemosinam ad satisfaciendum pro peccatis, non solum refert in eum finem ipsam elemosinam, quam eligit, sed etiam ipsam volitionem quam illam eligit, nam ad eum finem necessaria est illa electio, & in ea reperitur ea bonitas, & utilitas, quae inuenitur in medio ad finem intentum comparato. Et confirmatur primo, nam consultatio est mediorum ad finem, & si contingat voluntatem actu ducto, & formali velle consultare, quod saepe accidit, illa volitio re vera est eadem medium ad finem: quia non ob aliud vult quis consultare, nisi ut pareat sibi viam ad finem obtinendum: ergo similiter si voluntate propria, & reflexa velit hic & nunc eligere, ut etiam potest, illo actu vult electionem ut quoddam medium, quia etiam vult illam propter finem, sicut consultationem: ergo etiam quando hoc non faciat distincto actu & reflexo, ipsamet electio, eo modo quo est intrinsece voluta, intrinsece est quoddam medium ad finem, ratione cuius voluta est: ergo vere ac proprie effectus finis.

Dico tertio: Actus qui versantur circa finem ipsū & antecedunt, vel antecedere possunt ordine intentionis consecutionem eius, sunt vere & proprie effectus finis. Circa hanc conclusionem inuenio non nullam diuersitatem inter auctores: quidam enim eam admittunt de actu intentionis, vel desiderii, non vero de primo actu amoris, seu simplicis voluntatis. Et ratio esse potest, quia desiderium, vel intentio supponunt amorem finis, & ab eo procedunt, & ideo possunt causari a fine medio amore sui, & propriissime dicuntur esse propter finem, vel gratia finis: & ideo esse possunt effectus finis. Amor autem non supponit alium actum vel amorem finis, a quo procedat: & ideo non est ex amore finis: nec etiam est formaliter propter finem, quantum est ex directione ipsius voluntatis: non est ergo effectus finis in genere causae finalis, sed solum in genere obiecti, efficientis, vel specificati iuxta varias opiniones. Et hanc sententiam videtur tenere Ferrariensis contra Gentiles, capite 75. dicit enim, licet res quae est finis, amari possit, nihil ad ipsam ordinando, tamen non exercere causalitatem finis, donec aliquid propter ipsam ametur, & fundatur in verbis D. Thomae ibi dicentis, causalitatem finis in hoc consistere, quod propter ipsum alia desiderantur. Tamen ibi D. Thomas non dicit hanc esse adequatam causalitatem finis, sed pertinere hoc ad causalitatem finis. Alii vero de omnibus his actibus conclusionem admittunt, cum quadam tamen moderatione, scilicet, quod hi actus re vera sint effectus finis, non tamen ita proprie aut non ita perfecte sicut priores: quod sumi potest ex Gab. in 2. dist. 38. notab. 2. & Gregorio quem ipse citat ibi, art. 1.

Alii nihilominus simpliciter affirmant finem esse proprie finalem causam horum actuum, ut Henricus 2. par. Summæ articulo 46. questione sexta. Et in hoc sensu posita est assertio, quam mihi sumo ex D. Thoma 1. 2. questione prima, articulo primo, ubi simpliciter ait, omnes actus humanos esse propter finem: & consequenter esse effectus finis: nam haec duo conuertuntur, sicut esse ab agente, & esse effectum agentis, comprehendendo sub effectu actionem ipsam. At vero hi actus, de quibus nunc agimus, sunt vere actus humani, nam procedunt ab homine ut rationalis est, imo etiam sunt liberi saltem pro ista. tu huius vitæ, ut supra disput. 18. sect. 3. probatum est, ergo.

Atque hic confici potest prima ratio, nam homo quatenus exercet has actiones, etiam primum amorem finis, operatur propter finem, & non operatur ut ab alio motus in finem, sed ut proxime & im-

mediate

VIII.

IX.

X.

mediate motus ab ipso fine secundum propriam & formalem rationem eius: ergo hi actus sunt propter finem ut causati ex propria motione finis ut finis est: ergo sunt effectus finis ut finaliter causantis. Consequentia sunt evidentes, quia causalitas finis propriissima est per dictam motionem. Maior etiam patet, quia illa actio non temere & casu fit, sed ad determinatum scopum ex instituto tendit: hinc autem colligimus actionem aliquam esse propter finem. Minor etiam est satis clara, quia in quolibet illorum actuum homo operatur illectus & attractus a fine cognito, non utcumque, sed quatenus est bonum quoddam propter se diligibile, quæ est propria quædam habitudo & formalis ratio finis: & ex vi huius cognitionis homo ita operatur in ea actione, ut ipse seipsum dirigat & moueat in talem finem, & in formalem bonitatem eius. Atque hæc ratio sumitur ex Diuo Thoma dicto articulo 1. ubi non aliter probat actum humanum esse propter finem, nisi quia est ab obiecto voluntatis sub ratione finis, id est, ut exercet propriam causalitatem finis: & 3 contra Gent. cap. 2. ratione quinta, sic ait: *De agentibus per intellectum non est dubium, quin agant propter finem, agunt enim præconcepientes per intellectum id, quod per actionem consequuntur, & ex tali præconceptione agunt.* Hæc autem verba applicari possunt etiam ad simplicem amorem ipsius finis.

XI.

Secundo hoc amplius declaratur in ipso amore: potest enim dupliciter considerari: primo ut in se tendit in obiectum, secundo in reflexione virtuali in se ipsum cadit, eo videlicet modo quo supra dicebam huiusmodi actus esse intrinsece voluntarios. Priori consideratione causatur à bonitate obiecti ut cognita, & mouente appetitum ad amandum talem rem propter bonitatem suam: & ita vere causatur ab obiecto ut à fine, non quidem ut à fine extrinseco rei volitæ, sed ut à fine proprio & intrinseco ipsiusmet actus amoris qui in illum tendit. Atque ob eandem rationem dicitur vere ac proprie talis actus esse propter finem, non tanquam propter extrinsecam rationem volendi, sed quia est propter intrinsecam bonitatem eius, & ex propria eius motione. In quo (quidquid alij dicant) eadem est ratio amoris & intentionis, nam etiam intentio non est propter finem, qui sit intrinseca ratio volendi, sed quia tendit in finem propter se ipsum & propter intrinsecam bonitatem eius: illa autem differentia, quod intentio supponat priorem actum amoris, nihil ad rem præsentem refert, ut statim declarabimus. Tandem ex communi modo loquendi constat, vere ac proprie dici amare nos finem propter se ipsum, vel propter bonitatem suam: sicut amamus Deum: hæc autem particula *propter*, attributa fini cum proprietate, declarat causalitatem eius: ergo hæc locutiones veræ sunt propter causalitatem finis circa talem actum. Vnde hæc etiam ratione, cum Deum super omnia amamus, dicimur illum amare ut ultimum finem, quia re vera exercet circa nostrum amorem propriam causalitatem ultimi finis, & talis actus non in alium finem tendit, neque excitatur nisi à suprema bonitate talis finis, ipsi voluntati proposita.

XII.

Posteriori etiam consideratione virtutalem reflexionem includente apertissime constat talem actum esse propter finem, quia etsi amari possit propter suam honestatem (quod non est extra rationem causandi finalem) tamen re vera amatur propter obiectum in quod directe tendit tanquam propter finem: eo scilicet modo quo supra de electione dicebamus. Quamvis in electione magis appareat quædam ratio medii ad finem quam in amore, quia amor non ita ordinatur ad consequendum finem sicut electio. In quo etiam videtur esse nonnulla differentia inter desiderium seu intentionem, & amorem finis: nam desiderium cum ex sua ratione supponat carentiam finis consecuti, est aliquo modo medium ad consequendum illum,

imo est veluti quædam inchoatio inquisitionis eius, quod eadem vel maiori ratione verum est de intentione: amor verò ex ratione sua non supponit carentiam consecutionis finis: & ex hac parte minus participare potest rationem medii. Sed hæc differentia nihil obstat, quo minus ipse amor sit verè causatus a fine, quia, ut supra dicebam, hæc causalitas non limitatur ad sola media, sed extenditur ad omnem actum qui verè sit propter finem, & ex propria eius motione. Eo vel maxime quod etiam amor quando antecedit consecutionem finis, quatenus excitat & mouet ad illum inquirendum, potest dici vtilissimum medium ad consequendum illum. Addo denique amorem ex ratione sua abstrahendo ab hoc vel illo statu amanti tendere ad finem, ut illi vniam & coniungat amantem: vnde quatenus ipsemet amor virtualiter aut formaliter amatur, propter hunc finem amatur: ergo propter finem quem pro obiecto habet, amatur: ergo ab eodem fine causatur.

Quod optime potest confirmari ex doctrina Diui Thomæ in quartum distinctione 49. questione 1. articulo primo, quæstione secunda, ubi ait, *Cum voluntatis obiectum sit finis, hoc ipsum quod est velle, & quilibet alium voluntatis actum non esse aliud quam ordinari aliquid in finem, & ideo necessario supponere aliquem finem obiectum in quem ordinatur.* Addi etiam potest ex Capreolo in 1. distinctione. 1. questione prima ad primum, contra tertiam conclusionem, hunc amorem quia antecedit finis consecutionem, ordinari in finem in ipsius rei amare consecutionem & fruitionem: & hoc modo etiam esse posse effectum causæ finalis. Et in discursu illius articuli & solutionum argumentorum multa dicit & congruit ex doctrina D. Thomæ quæ ad hanc sententiam confirmandam conferre possunt. Denique etiam hic amor potest ordinari in ipsum amantem ut in finem Cui, quatenus illum perficit, & vniam aliquo modo suo finis obiectum: ergo ex hoc etiam capite potest esse effectus finalis causæ.

Dico quarto: Actus voluntatis, qui versantur circa finem iam consecutum, numerari etiam possunt, & debent, inter effectus finalis causæ. Probatur, nam hi actus tantum esse possunt aut amor, aut gaudium, de quibus controuersum est, an sint actus distincti prout versantur circa finem iam adeptum: quod tractat late Capreolus citato loco: nunc de eis loquamur ut de distinctis, siue re, siue ratione differant. Actus ergo amoris ut sic eiusdem rationis est circa finem, qui propter se amatur, siue ille finis sit iam possessus, siue non: ergo, si amor secundum se, vel qui antecedit consecutionem finis, est effectus finalis causæ, etiam amor ille, qui manet fine iam consecuto, est effectus eiusdem finis. Patet consequentia, quia eodem modo causatur amor in viroque statu ab obiecto cognito alliciente voluntatem ut ipsum propter se, & propter bonitatem suam amet. Atque ita D. Thom. 1. 2. questione 23. articulo quarto, & questione 26. articulo secundo, eodem modo attribuit causalitatem finis, seu obiecto boni amoris eius in viroque statu, imo & delectationem ut statim dicam. Vnde etiam rationes omnes, quibus probauimus primam voluntatem seu amorem erga finem, esse effectum finalis causæ, idem probant de ultimo amore, maxime cum probabile sit eundem semper esse, ac persistere posse.

De gaudio autem, quatenus est quid distinctum ab amore, videtur esse nonnulla dubitandi ratio: tum quia est veluti passio quædam necessario consequens possessionem finis amati, tum etiam quia est veluti vltima quies animi, ad quam cetera ordinantur, etiam ipse amor, ipsa vero non ordinatur ad aliud, & ita non videtur habere finem a quo causari possit. Sed nihilominus probatur etiam de hoc actu assertio posita, nam reuera gaudium non est mera passio, sed est actus vitalis ab ipsa voluntate elicitus, &

& causatur in suo genere ab obiecto per se bono, & per rationem propositam, & inuitante voluntatem ut in ipso, & in possessione eius quiescat & gaudeat propter illius bonitatem: sed hæc causalitas obiecti non est alia quam finalis, quantum ad hunc motionis modum, quidquid sit an aliunde interueniat etiam causalitas effectiua inter illos actus; quod nihil ad præsentem questionem refert. Et confirmatur primo, nam ipsa delectatio ex natura rei ordinatur, ut in finem, in actionem ipsam ad quam consequitur, tanquam perfectio quædam, & decor eius, & ut conferat ad constantiam & facilitatem eius: ergo etiam delectatio, quæ consequitur ex fine consecuto ordinatur ad ipsammet consecutionem finis, ut ad finem quem suo modo perficit, & firmat: ergo si delectatio intellectualis sit, & consequatur ex illo fine perfecte cognito, & proposito voluntati causabitur ab illo in genere finis. Vnde, licet delectatio dicatur esse quid vltimum via generationis, tamen in ordine finium secundum se non est simpliciter vltimum, quamuis interdum possit ab appetente sumi ut vltimus finis Cuius. Et tunc etiam ipsa delectatio ordinatur ad ipsummet qui delectationem capit, ut ad finem Cui, & ex hac parte potest esse effectus causæ finalis.

Negue contra hanc, & præcedentem conclusionem virgent rationes prius factæ. Ad primam enim iam responsum est, non sola media esse effectus causæ finalis, sed omnem actum qui ad finem confert, vel ad illum ordinatur, vel tanquam medium, vel tanquam perfectio possessionis eius: ac denique quidquid est ex propria motione finis præconcepti, & propositi secundum propriam rationem boni propter se diligibilis. Ad secundam, negamus hos actus non esse propter finem, nam reuera amamus Deum propter ipsum, & delectamur in Deo propter ipsum. Neque ad hoc necessarium est ut actus, quia causatur à fine, seu dicitur esse propter finem, cauetur ex prior amore finis, sed satis est quod causetur ex bonitate ipsius finis alligantis voluntatem. Quamquam delectatio quatenus est actus ab amore distinctus, re vera causatur ex amore: delectatur enim aliquis in fine posseto quia amat illi. illa verò causalitas quatenus est inter actus, magis pertinet ad quædam modum efficientiæ, vel naturalis resultantiæ, quam ad causalitatem finalem, quam nunc inquirimus. Hæc ergo magis consideranda est ex habitudine actus ad obiectum seu finem, & ex peculiari modo quo res intellectualis mouetur à fine ad huiusmodi actus. Ad tertium respondetur, quamuis delectatio dicatur quies, non tamen esse inotuo modo (ut ita dicā) ut est naturalis quies, quæ constituit in sola calientia motus, sed esse vitalem quietem, quæ non est sine interna actione: tamen quia illa non est ad obtinendum & inquirendum finem, sed ad fruendum finem iam posseto, ideo dicitur animi quies. Quatenus ergo proprius actus est ac vera actio, potest esse effectus finis. Quod vero Aristoteles ait, consecuto fine cessare motum vel actionem, intelligendum est de motu, quo tenditur ad consecutionem finis, non vero de interna actione, qua quiescitur in fine. Imo addit Diuus Thomas in quartum distinctione 48. questione secunda, articulo secundo, ad primam rationem in oppositum, quod tunc cessat motus habito fine, quando talis motus non concomitatur ipsi finem, seu consecutionem eius: sicut cælum consequitur suum finem mediante suo motu, non tamen cessat, quia ad illum finem necessarius est ille motus: scilicet non cessat interna actio amoris vel delectationis consecuto fine, qua concomitatur talem finem, & ad ipsius perfectionem est necessaria: & ideo respectu talis actionis non cessat causalitas finis.

Hic vero oriebatur difficultas Theologica, præsertim ex vltima conclusione, nam hinc sequitur, i-

psium amorem & fruitionem beatificam vere ac proprie causari à Deo viso, vel à visione eius in genere causæ finalis: & consequenter illos actus vere ac proprie esse propter finem, quod videtur inconueniens, cum illi actus sint simpliciter necessarij. Sed quia res est Theologica, breuiter respondeo, concedendo illos actus esse ex causalitate finis, id enim æquè probant omnes rationes superius factæ. Nec quicquam obstat quod sint necessarij, imo in superioribus dixi, necessitatem illius amoris prouenire à Deo clare viso ut vltimo finē, cuius summa bonitas tam est potens in causando etiam in eo genere, ut omnino sibi subiiciat voluntatem. Denique illa necessitas non prouenit ex imperfectione, aut ex irrationali modo operandi, sed potius ex summa perfectione, tum ipsius finis vltimi, tum etiam modi applicandi illum per cognitionem rationalem seu intellectualem perfectissimam ad mouendam voluntatem: & ideo nihil obstat, quo minus illa voluntatis motio quantumuis necessaria, sit ex propria causalitate finis. An vero satis sit ut ille amor necessarius dicatur actus humanus nec ne, tractatur à Theologis, & pertinet magis ad moralem Philosophiam quam ad Metaphysicam.

De effectibus externis finalis causæ.

Diximus hæcenus de effectibus, quos causa finalis habet intra ipsam voluntatem causæ agentis à proposito: nunc superest dicendum de effectibus, qui exterius prodeunt à tali causa, id est, extra ipsam humanam voluntatē, ita ut sub his effectibus comprehendantur tum actus omnium aliarum facultatum ipsius hominis, scilicet intellectus, sensuum &c. tum etiam externi effectus, si qui sunt, qui per has actiones resultent. In qua re duo sunt certa & extra controuersiam. Vnum est, actiones omnes naturales, quas homo exercet sine imperio seu motione voluntatis, non esse effectus causæ finalis, eo speciali modo, quo nunc loquimur: huiusmodi sunt actiones omnes animæ vegetatiuæ, quatenus sunt mere naturales: & actus sensuum, vel etiam intellectus, quatenus interdum antecedunt motionem voluntatis. Et ratio est, quia causalitas finis quatenus proprie versatur circa agentia à proposito, quæ se ipsa mouent in finem, primo per se est circa voluntatem, & supponit sufficientem applicationem talis causæ per intellectum. sed in his actionibus quæ non procedunt ex motione voluntatis, non sic mouetur homo ex fine, sed agit ad modum aliorum agentium naturalium, ergo. Vnde talis modus agendi per se non requirit propriam & rationalem cognitionem ipsius finis. Imo & in ipsomet intellectu cognitio vel apprehensio ipsius finis, si naturalis sit, & nullo modo à voluntate, non procedit à cognitione finis, sed est ipsa cognitio finis: & ideo non procedit ex causalitate finis ut sic, prout est propria agentium à proposito. Quod idcirco semper addo, quia in his actibus naturalibus operatur homo propter finem, sicut alia agentia naturalia, de quibus postea videbimus quid in eis sit operari propter finem, & qualis in eis esse possit causalitas finis. Atque in hac assertionem sic exposita nulla relinquitur difficultas.

Secundo certum est, omnes actiones, & effectus eorum, quæ procedunt ex imperio & motione voluntatis creatæ operantis propter finem, esse effectus causæ finalis. Probatur primo ex modo loquendi & sentiendi omnium, nam quando homo deambulat propter sanitatem consequendam, talis deambulatio censetur esse effectus sanitatis præconceptæ, & intēte, & ideo dicitur esse propriissime propter finem, non ex directione alicuius extrinseci agentis, sed ipsiusmet operantis, quod hac ratione vocatur agēs à proposito: & idem est de omnibus similibus. Et quando

XVIII.

XIX.

per

per has actiones fit aliquis terminus permanens in facto esse, ille etiam censetur effectus finis præconcepti, vel in fieri dum actu fit, vel in facto esse cum posset permanere: quomodo dixit Aristotel. instrumenta esse propter finem: & similiter domus, & alie res artificiales sunt effectus alicuius finis præconcepti. Ratio vero est, quia finis mouet ad has omnes actiones: ergo omnes sunt effectus eius. Item tales actiones prout ab homine sunt, pendent essentialiter à fine ut causante: quia non possunt aliter ab homine fieri: ergo sunt effectus finis. Item illæ actiones sunt media quibus comparatur finis intentus: sed finis non solum causat intentionem, vel electionem: sed etiam mediorum executionem: imo in hac maxime videtur relucere eius causalitas.

XX.

Dices: Interdum actio imperata à voluntate non est medium, sed ipse finis intentus, iuxta quandam diuisionem superius datam, quod finis interdum est res acta, interdum ipsamet actio, ut cytharizatio, aut contemplatio: ergo tunc saltem non erit actio propter finem, etiam si procedat à voluntate: ergo non erit causata à fine. Respondetur, ut iam supra notauimus, nullam esse actionem, quæ si proprie sumatur ut actio est, non habeat aliquem terminum intrinsecum propter quæ sit, ut cytharizatio ipsa quatenus est motio quædam efficit quendam sonum proportionatum, qui est qualitas quædam artificiosè composita: & hoc modo omnis actio est aliquo modo medium ad suum terminum, & ea ratione potest esse causata ab illo ut à fine. Si vero de ipso termino loquamur, vel comprehendatur sub actione per modum vnus, sic non est proprie medium, supposito quod sit finis vltimus in sua serie: tamen nihilominus licet sit finis Cuius, potest habere finem Cui. Nam Cytharizatio ut fit ab homine, est, propter ipsum operantem: vel si talis actus sit finis formalis, potest esse propter obiectum, ut contemplatio est propter veritatem ipsam. Atque ita semper omnis actio, quæ est imperata à voluntate, est effectus alicuius finis præconcepti.

XXI.

Circa hanc vero posteriorem assertionem occurrant duo breuiter explicanda. Primum est tactum supra sectione prima, quia ex dictis sequitur idem esse causam sui ipsius, quod videtur absurdum. Et sequela patet in primis, quia operatio imperata à voluntate sæpe est vera causa finalis, quæ apprehensa mouet ad sui executionem, & non tantum ad desiderium vel intentionem: ergo executio illius operationis est effectus eiusdem operationis apprehensæ per modum finis: illa autem executio non est aliud ab ipsamet operatione, ergo. Deinde quia consecutio finis (siue in operatione consistat, siue in sola inhaerentia alicuius formæ, vel in alia simili habitudine) est vltimus effectus causæ finalis, ut finis curationis est sanitas non vtcunque, sed ut mihi inhaerens, & me efficiens, & hoc est vltimum quod causatur ex vi illius intentionis: & idem est proportionaliter in reliquis. Sed primus finis, qui mouet, & causat vsque ad hunc effectum, est ipsamet consecutio finis ut apprehensa: causat ergo seipsam.

XXII.

Respondetur in primis nullum esse inconueniens hoc totum concedere, quia in causa finali non interuenit ea repugnantia, quæ in causa efficiente, ut non possit esse causa sui ipsius, quia non requirit preexistentiam realem ad causandum, sed sufficit intentionalis, media apprehensione: cum ergo finis causet prius quam habeat existentiam in actu, mirum non est, quod possit, in suo genere concurrere ad suam existentiam. Atque ita concedimus, rem eandem secundum diuersas condiciones existendi, posse causare seipsam, nam intentionaliter existens causat se ipsam ut realiter sit. Neque hoc est diuersum ab eo, quod communi axiomate dicitur, illud quod est primum in intentione, esse vltimum in executione, vel quod etiam Aristoteles dixit, formam & finem concurrere in

idem numero, quamuis forma & efficiens solum possint concurrere in idem specie. Forma enim, seu effectus formalis eius, est effectus agentis, & ut sic est etiam effectus finis, qui excitauit agens ad operandum, quique non est aliud ab ipsa forma. Deinde vero addimus, nullam esse finis consecutionem, quæ non sit aliquo modo propter finem, ut obiectum, si illam habeat, vel saltem propter finem Cui, qui semper supponitur ad causalitatem finalem, & ut sic non est effectus eius: atque hoc modo semper effectus finis etiam vltimus distinguitur aliquo modo ab adæquata causa finali. Tandem consecutio finis vltimi vel simpliciter vel in aliqua serie, non causat se immediate, sed proxime causat in intellectuali agente, de quo nunc loquimur, affectum & intentionem, & alios actus, quibus mediatis peruenit eius causalitas vsque ad illam actionem, qua finis ipse comparatur, & in qua consistit: & ita semper concurrat aliquid distinctum ab ipso ad huiusmodi causalitatem.

Sed tunc occurrit explicanda altera difficultas proposita, nimirum, qualis sit hæc causalitas finis circa actiones vel res externas, manâtes à motione voluntatis. Est enim in his specialis dubitandi ratio, quæ actus interni elicit à voluntate habent realem & intrinsecam habitudinem ad ipsum finem ut ad proprium obiectum, vel formale simul & materiale, ut in intentione, & aliis actibus qui proxime versantur circa ipsum finem, vel formale tantum, ut in electione mediorum: & ideo recte intelligitur, ipsum finem per se ac proximè excitare ac mouere ad tales actus: & è conuerso tales actus per se & intrinsece pendere à causalitate talis finis. At vero actus imperati tantum à voluntate (& multo magis effectus eorum) nullo modo excitantur proximè ab ipso fine, neque ipsi dicunt intrinsecam habitudinem ad finem, sed solum per extrinsecam denominationem dicuntur ordinari in finem mediis interioribus actibus, vnde ambulatio exterior mere extrinsecus ordinatur ad sanitatem. Ex quo videtur sequi primo, finem non per se, sed per accedens esse causam huiusmodi effectuum, eo modo quo applicans vel excitans efficientem causam dicitur esse causa effectus causati ab illa, vel eo modo quo auus est causa nepotis, quia genuit patrem eius: sic enim finis est causa actionis externæ, solum quia genuit internam. Deinde videtur sequi ex vi huius causalitatis finis, nihil rei poni huiusmodi actionibus & effectibus externis per se loquendo, sed solum extrinsecam denominationem, quæ non est satis ad causalitatem realem. Sequela patet, quia inde solum habet actus exterior ut ordinetur medio interiori ad talem finem, quod solum est denominatio extrinseca in ipso exteriori. Cuius signum est, nam si contingeret illam exteriori actionem, vel propter alium finem, vel casu, & sine villo fine fieri, in se & in sua entitate non mutaretur, nec minueretur, neque actio Physica qua sit, esset alia ergo signum est non causari per se ab illo fine, sed tantum remote, & per accedens. In causis enim efficientibus, licet contingat eundem effectum qui fit ab vna causa, posse causari ab alia, tamen si sit causa per se, ne esse est saltem actionem esse diuersam ut in superioribus traditum est: vnde si ex mutatione causæ, neque effectus, neque actio mutatur, signum est talem causam, nec per se, nec immediate influere in talem effectum: idem ergo, proportionè seruata, erit in præsentia.

Hæc difficultas postulat, ut explicemus quid sit causalitas causæ finalis, vel quid ponat in suis effectibus, quod sequenti sect. præstabitur, & in fine eius difficultati satisfaciemus.

**

SECTIO IV.

Quid sit, vel in quo consistat ratio causandi seu causalitas causa finalis.

On inquirimus nunc rationem causandi in actu primo, ut sic dicam, seu id quod in finali causa est proxima ratio, qua potens est ad sic causandum, de hoc enim dicemus sect. sequent. sed inquirimus causationem ipsam in actu secundo. Quid nimirum sit, & ubi seu in quo subiecto vel effectu sit: hoc enim, cum in ceteris causis ad explicandum sit difficile; in hac re vera est difficillimum, quia non apparet, quæ res, vel quis modus realis esse possit hæc causalitas: quod si nihil horum est, nec realis causalitas esse poterit.

Prima sententia expenditur.

Quidam ergo ab hac difficultate se facile expediunt, causalitatem hanc nihil aliud esse, nisi quod actio vel effectus fiat propter finem, seu gratia finis. Aristotel. enim non aliter explicuit hanc finis causalitatem, nisi dicendo esse id cuius gratia aliquid fit. Vnde Caietan. 2. 2. quæstione 17. artic. 5. optime docet, quod sicut in agente est ratio agendi, quæ est in ipso, & effectus, & causalitas, quæ est quali media inter rationem agendi & effectum, ita in fine sunt illa tria, ratio finalis, finalis actio, & effectus. Ait verò, finalisationem esse quid innominatum, solumque significari per hæc verba, esse id cuius gratia seu fieri propter aliud, neque posse causalitatem hanc amplius explicari, neque intelligi quid aliud sit: neque etiam ubi sit. Nam si dicatur esse in voluntate, contra hoc est in primis, quia hoc nec saluari potest in voluntate Dei, neque in naturalibus agentibus, quæ etiam operantur propter finem. Et deinde inquirendum est in nostra voluntate quid illud sit, nam vel est aliquid antecedens actum elicitem ab ipsa voluntate & hoc non iuxta veram, & sanam doctrinam, quia in voluntate nihil recipitur ante actum ab ipsa elicitem, ut supra satis probatum est agendo de concursu primæ causæ. Omitto habitus supernaturales, qui aliquando infunduntur ante omnem actum, quia illi habent locum potentia, vel complement illam, & ita non veniunt in præsentem considerationem. Item, quia si quid reciperetur in voluntate, deberet habere aliquod principium efficiens extra ipsam, quod nullum est præter ipsam causam finalem, hæc autem ut sic non est activa: alias confunderentur causalitates. Præterquam quod finis sine reali esse haberet efficientiam. Et ideo Aristotel. merito dixit 1. de Generat. text. 55. *Causa cuius gratia cetera fiunt, activa non est, & sanitas ipsa non est activa nisi per translationem*: Nec vero dici potest, illud principium esse intellectum, vel actum eius, quia improbable est intellectum se solo posse aliquid imprimere voluntati: & deinde explicari non potest quid illud sit. Et præterea est id parum consentaneum libertati voluntatis. Aut vero illud quod in voluntate dicitur esse causalitas finis, est ipsemet actus voluntatis: & hoc non quia hic est effectus, causatio autem debet esse aliquo modo distincta ab effectu. Accedit præterea, quod in actibus imperatis non poterit explicari quid sit hæc causalitas, quia in huiusmodi actibus nihil immediate in fluit ipse finis: multoque minus explicari poterit in effectibus Dei, & naturalium agentium.

Hæc sententia in eo magnam difficultatem habet, quod rem non declarat, nam per illa verba, *id cuius gratia* non tam declaratur causalitas finis, quam denominatio quædam resultans in ipso fine

ex eo, quod aliud ad ipsum ordinetur: quæ denominatio non potest esse causalitas, tum quia non est aliquid rei in effectu, sed aliquid rationis in causa, seu denominatio extrinseca, quod item est: quod enim Deus sit id cuius gratia res sit, non est aliquid intrinsecum in rebus, neque in Deo ipso, sed est denominatio extrinseca Dei à rebus ipsis desumpta. Tum etiam quia in illis verbis, non significatur finis ut principium, sed potius ut terminus: & ideo non significatur emanatio aliqua vel influxus causæ finalis in effectum, quod videtur esse de ratione omnis causalitatis. Et confirmatur primo, quia alias in omni motu respectu sui termini esset propriissima causalitas finis, & in omni actu respectu sui obiecti: consequens est falsum: ergo. Sequela patet, quia terminus est id cuius gratia est motus, & obiectum cuius gratia est actus. Minor verò patet, quia alias causalitas finis non magis conveniret obiecto voluntatis quam aliarum potentiarum: nec magis esset in rationali motione, quam in naturali. Vnde confirmatur secundo, quia alias, quamdiu res est gratia alicuius finis, tamdiu actu causaretur à tali fine, ut potentia visiva, quæ est propter actum videndi, vel propter obiectum visibile, semper actu causaretur ab illo fine, quia semper durat illa denominatio, quod hæc potentia est propter suum actum, vel obiectum: quæ denominatio manere potest, vel ex actione præterita, vel ex naturali propensione potentia in suum actum vel obiectum. Consequens autem est falsum, quia actualis causalitas finis, non est fine actuali causalitate agentis, ut statim dicam, per illam ergo denominationem non satis declaratur causalitas finis. Præsertim quia omnes ponunt hanc causalitatem in motione Metaphorica, quæ non satis declaratur per sola illa verba, nisi res amplius exponatur.

Expenditur secunda sententia.

Secundus modus explicandi hanc causalitatem esse potest, illam esse quandam Metaphoricam motionem: quod ita in communi sumptum est ex Arist. 1. de Gener. c. 7. & D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & aliis locis quæ statim referam. Tamen in modo explicandi hanc motionem, est singularis hæc sententia: dicit enim, hanc motionem talem esse, ut ex se antecedat actum à voluntate elicitem: non solum natura, sed etiam tempore, quia hæc motio naturali quadam necessitate resultat ex causa finali sufficienter propolita: actus autem voluntatis in eius manet libertate. Vnde licet hæc motio respectu ipsius causæ finalis sit veluti actus secundus, tamen respectu voluntatis se habet ut actus primus. Quod explicatur & probatur in hunc modum, nam hoc ipso quod bonitas finis sufficienter est cognita & voluntati propolita, excitat illam, & quantum in se est, trahit eam ad sui amorem, voluntas autem, eo quod libera sit, potest suspendere suum proprium actum, ergo hæc motio finis est distincta ab ipso actu voluntatis, & antecedit illi, ergo in hac motione consistit propria causalitas finis. Antecedens experientia constare videtur, & fundamentum eius videtur esse positum in Sympathia quadam naturali, quæ est inter intellectum & voluntatem, quatenus in eadem animæ essentia radicanter. Prima vero consequentia per se nota est, secunda autem patet, quia nulla alia ratione videtur intelligi posse hæc causalitas, tum quia quod proximè sequitur post hanc motionem in voluntate, est aliquis actus eius, qui, ut supra dicebam, non est causalitas, sed effectus causæ finalis: tum etiam quia seclusa hac motione, in reliquis, finis non se habet ut causa, sed potius ut terminus specificans, qui potius participat causalitatem formæ quam habent omnia obiecta, quæ specificant actus quarumcunque potentiarum.

Hæc

IV.

V.

Hæc vero sententia inprimis est aliena à mente D. Thom. ubique ponit causalitatem finis in hac motione Metaphorica, nam q. 22. de verit. art. 2. explicans hanc motionem inquit, *Sicut influere causa efficiens est agere, ita influere causa finalis est appeti seu desiderari: ubi clare sentit non esse in actu influentiam causæ finalis, donec voluntas moueatur appetendo seu desiderando. Idem sentit q. 5. de potent. art. 1. Et ratione probatur, quia est aperta repugnantia quod sit finis causans in actu secundo; & quod non sit aliquid actu causatum, sed antequam voluntas eliciat actum, nihil est causatum in ipsa; ergo neque causalitas finis potest esse in actu secundo. Maior patet, tū quia causare & causari sunt correlatiua, tum etiam quia realis causalitas ad aliquid reale terminari debet, & in sese debet esse aliquid reale, aliàs esset nihil: si ergo in voluntate nulla res noua, vel operatio aut effectio inest, neque actualis causalitas finis in illa esse potest: neque etiam est in intellectu, ut per se constat: ergo intelligi non potest talis causalitas finis ante omnem actum voluntatis. Et confirmatur primo, quia finis non causat in actu, nisi agens etiam actu efficiat, nam, ut dixit Aristoteles 3. Metaph. capit. 2. text. 3. *finis, & id cuius gratia, alicuius actionis est finis*: & ideo dixit idem Aristot. 1. de Generat. capit. 7. cessante actione sistere etiam finalem causam: ergo eodem modo prius tempore, quam actio agentis inchoetur, non potest esse in actu secundo causalitas causæ finalis, sed antequam voluntas eliciat actum, nulla causa efficiens mota à fine aliquid actu agit, & è contrario nihil etiam actu fit propter finem: ergo neque ipse finis aliquid actu causat in voluntate. Vltimo confirmatur declarando rem ipsam, nam antequam voluntas moueatur eliciendo proprium actum, solum est obiectum bonum seu finis representatus per cognitionem seu iudicium intellectus: in voluntate autem nihil est quod antea non esset, ergo in toto illo tempore nulla est excitatio distincta à iudicio: ipsum autem iudicium non est causalitas, sed sufficiens ad proximationem finis ut causare possit: ergo non potest intelligi causalitas finis in actu posita ante actum voluntatis. Maxime cum neque illa causalitas versari possit circa ipsam potentiam, cum ipsa nondum aliter se habeat, sed immutata maneat, neq. circa actum ipsius voluntatis, cum ille nondum sit.*

VI.

Dicit fortasse aliquis, has rationes concludere, hanc causalitatem finis esse aliquid nouum in ipsa voluntate, quod sit proprius actus elicitus seu consensus liber eius: nihilominus tamen esse posse nouum aliquem modum se habendi, vel ut clarius dicamus, esse aliquem simplicem effectum, per quem sit actualiter & vitaliter propensa in finem, ut illum amet, vel intendat. Sed hoc non est constanter dictum in illa sententia, nam talis affectus, quacunque ratione fingatur in voluntate, non potest esse non elicitus ab illa, aliàs non potest esse vitalis motio aut affectio, sed erit qualitas aliqua per modum habitus vel actus primi, quæ nulla ratione fingi aut cogitari potest, ut satis probant rationes hæcenus factæ. Si autem ille motus est elicitus à voluntate, ille est quidam actus voluntatis: non ergo datur causalitas finis ante actum voluntatis.

VII.

Quod, si dicatur, illum actum esse imperfectum & per modum velleitatis, ut vocant, secundam autem sententiam, quam examinamus, esse intelligendam de perfecto actu & consensu. Contra hoc obstat primo, quod ille actus, qualiscumq. sit est quidam effectus ipsius finis: ergo non est causalitas finis: vel si in illo distingui potest causalitas ab effectu, idem dici poterit de primo actu perfecto & consummato, neque erit necessarium recurrere ad talē actū imperfectum. Obstat secundo, quia causalitas quam finis exercet circa talem actum in illo habet suū propriū effectum, & ideo illa non est causalitas propria & ne-

cessaria ad alium actū consummatum & perfectum, quam inquirimus, sed solum erit occasio & dispositio quædam ad illum ulterio. em effectum. Tandem obstat, quia vel ille actus simplex est necessarius, aut liber: si est liber, ergo neque semper resultat ex sufficienti propositione finis, ut illa opinio dicebat, neq. etiā oportet, ut semper antecedat ante effectum consummati actus amoris, vel intentionis finis: non est ergo per se necessarius ad causalitatem finis, neq. in illo potest talis causalitas consistere. Si vero ille actus naturaliter sit, & absque libertate, multo minus esse potest per se requisitus ad causalitatem finis circa actum liberum & perfectum: huiusmodi enim actus vel modus imperfecti insurgunt in nobis ex cōiunctione appetitus, vel ex aliqua superiori causa praueniente deliberationem nostram, & ideo solum sunt viles vel necessarii hi actus, supposita aliqua imperfectione nostra, per modum dispositionis vel excitationis: nō vero quia per se sint ad causalitatem finis requisiti. Vnde in angelis, in Christi anima, in B. Virgine, & aliis fuit perfectus modus operandi ex causalitate finis, absq. huiusmodi actibus.

Tertia sententia proponitur, & sustentur.

EST ergo tertia sententia, quæ constituit etiam hanc finis causalitatem in motione Metaphorica. Addit vero, huiusmodi motionem non poni in actu secundo, nisi quando voluntas ipsa in actu secundo mouetur, & quando sic ponitur, in re non esse aliquid distinctum ab ipsa actu voluntatis. Sed sicut supra dicebamus, vnam & eandem actionem prout fluit ab agente, esse causalitatem eius: ut vero inest materiæ, esse etiam causalitatem eius: circulatoriam: ita aiunt vnam & eandem actionem voluntatis causari à fine & à voluntate ipsa, & prout est à voluntate, esse causalitatem effectiuam, prout vero est à fine, esse causalitatem finalem, & priori ratione esse motionem realem ac propriam, quia talis actio manat à potentia, ut à proprio principio physico, posteriori autem ratione esse motionem Metaphoricam, quia manat ab obiecto alliciente, & trahente ad se voluntatem. Hæc sententia sumitur ex D. Thom. citatis locis, & 1. 2. q. 9. artic. 1. ubi ait finem mouere Metaphorice voluntatem, sentiens in hoc consistere causalitatem eius, quamuis non ita expresse declarat. Tamen ex lib. 1. cont. Gentil. c. 75. art. 5. id clarius sumi potest, ait enim D. Thom. *causalitatem prout in hoc consistere, quod propter illum alia desiderantur*. Ex quib. verbis colligo desiderium ipsum, quo aliquid propter finem desideratur, quatenus est à fine, vocari à D. Thom. causalitatem finis. Rursus quod causalitas finis in hac motione Metaphorica consistat, communis est loquendi modus apud authores, ut patet ex Auicena lib. 6. suæ Metaphys. tract. 5. capit. 5. Alberto 5. Metaph. tract. 1. c. 3. & Heruzo quodlibet. q. 1. & clarius q. 8. §. Ad rationes. Sonc. 5. Metaph. q. 1. Sumitur etiam ex Alensi 1. p. q. 17. membr. 3. Nullus tamē ita clare & expresse prædictam declarauit sententiam, sicut Oham in 2. q. 3. art. 2. ubi ait, causalitatem finis esse mouere efficiens ad agendum: illud autem mouere, non esse aliud nisi ipsum finem amari ab agente, vel aliquid propter ipsum. Vnde inferius respondens ad quoddam dubium, ait, non esse prius tempore causationem finis quam motionem agentis saltem per amorem aut volitionem qua vult effectum exequendum propter finem, vel finem ipsum propter se.

Ratione videtur satis probari hæc sententia impugnationibus aliarum, & à sufficienti partium enumeratione, quia nihil aliud cogitari potest, quod sit causalitas finis: neq. etiam est aliud necessarium, ut intelligatur voluntas moueri à fine in finem, & vterq. actus eius habeat dependētiā à fine ut finis est: ergo in eo

in eo tantum, quod hæc sententia affirmat, consistit hæc causalitas. Confirmatur ac declaratur à simili, nam actus potentie cognoscitur pender, & ab obiecto, & à potentia: unde causalitas tam obiecti quam potentie nihil aliud est, quam ipsamet actio quatenus fluat ab obiecto & à potentia, nam ut est ab obiecto, dicitur causalitas eius, ut vero est à potentia, est causalitas illius: sic igitur actio voluntatis simul ac fit, necessario pender à voluntate, & à fine: illa ergo eadem actio quatenus est à voluntate, est dependentia actiua ab illa, quatenus vero est à fine, est dependentia finalis. Est enim quoad hoc diuersitas inter finem & obiectum potentie cognoscens, nam obiectum potentie cognoscitur concurrir efficienter ad actum eius mediante aliqua forma reali, qua illi coniungitur, vel per suammet entitatem, si per illam possit ei vniri: bonum autem voluntati propositum, solum finaliter concurrir ad actum eius, quia solum mouet metaphoricè attrahendo, propositum per cognitionem, etiam finaliter in re non existit.

Quarta sententia reijcitur.

X. Snt vero qui dicant, hanc causalitatem finis non esse actionem voluntatis, ut dependentem à fine, sed contrario esse ipsummet finem per intellectum obiectiue propositum, ut influentem in suo genere, seu concurrentem ad actum voluntatis. Quod si inquiras, quid sit concursus ille, vel quid addat supra ipsum finem, respondent nihil ei intrinsecum addere, sed connotare actualē dependentiam effectus à tali causa. Sed, licet hic modus dicendi in hoc cum precedenti conueniat, quod in hac causalitate nullam aliam rem interuenire dicit præter ipsum finem voluntati obiectum medio intellectu, & actum vel affectum inde resultantem in voluntate, & denominationes inde insurgentes, quibus & finis dicitur causare actum, & actus pendere à fine, nihilominus tamen in eo displicet, quod ipsum finē dicit esse suam causalitatem, seu concursum suum ad actum, quia concursus nunquam significat causam ipsam, sed aliquid quod proximè profluit à causa in suo genere, quo causet effectum, siue illud distinguatur aliquo modo in re ipsa ab effectu, siue tantum ratione, quatenus concipitur, ut quo & quod. De qua re diximus supra tractando de causalitate causæ efficientis, est autem eadem proportionalis ratio de finali. Imò in hac est quodammodo maior ratio, quia finis in re causat non existens actu, sed tantum obiectiue in intellectu.

XI. Sed aiunt etiam non esse necessarium, ut concursus finalis causæ realiter existat, quando ipsa actu causat, sed satis esse, si existat obiectiue. Hoc tamen non recte dicitur, quia esse obiectiue tantum est cognoscere: ac vero ut causa finalis actu causet, non est necesse concursum eius actu cogitari aut cognosci, sed sufficit cogitare de bonitate talis causæ & e conuerso, quamuis ille concursus sit in esse obiectiue per formalem ac expressam cogitationem de illo, & de eius conuenientia, id satis non est, ut effectus ponatur in voluntate, ut per se constat, quia stante tota illa cogitatione potest voluntas non moueri. Igitur licet causa finalis secundum suum esse, aut bonitatem suam sit tantum obiectiue in intellectu, tamen ut actu causet, oportet ut actualis concursus eius in re ipsa ponatur, quia hic concursus in re non est aliud à dependentia effectus à sua causa, ut autem causa actu causet, oportet ut effectus in re ipsa actu causetur, ergo & quod dependeat realiter à causa, ergo & quod concursus actualis, seu, quod idem est, dependentia actualis in re ipsa existat, & non tantum in intellectu, imò hoc posterius est impertinens. Quia vero hæc dependentia huius effectus causæ finalis ab illa solum consistit in intrinseca quadam habitudine ad talem causam, quæ habitudine in re ipsa existere potest, &

Franc. Sagar. Metaph. Tom. I.

terminari ad causam, ut existentem tantum obiectiue in intellectu, inde est, quod possit causa finalis actu causare existens tantum obiectiue, non possit autem causare actu, nisi causalitas eius existat realiter, per habitudinem ad ipsam causam obiectiue existentem.

Tertia sententia eligitur, & resoluitur questio.

XII. Vnde ex impugnatione huius vltimæ sententiæ magis explicata & confirmata manet tertia, quæ sine dubio vera est, & optimè satisfacit quoad hunc effectum, quem finis habet intra voluntatem creatam, & quoad causalitatem eius. Neque contra illam quicquam obstat obiectio supra facta, quod actus voluntatis potius est effectus, quam causalitas finis. Nam in primis in ipsomet actu voluntatis possumus distinguere actionem ab actu, & actum dicemus esse effectum, actionem vero quatenus in suo genere est à fine, esse causalitatem eius, sicut proportionaliter dicendum est de causalitate effectiua. Deinde etiam si in illo actu non distinguantur ex natura rei illæ duæ rationes, sed fingatur esse pura actio, nihilominus non repugnat, ut eadem res, quæ est effectus causæ, in eo genere, in quo est effectus, sit etiam causalitas, quando ille effectus est ipsamet actio, sufficitque distinctio rationis, ut distinguantur per modum causalitatis, vel per modum effectus, sicut in causalitate actiua manifestè constat.

XIII. Difficilius videri alicui potest, quod eadem omnino res, seu realis modus sine vlla distinctione in re sit causalitas finis & efficientis, cum tamen istæ causæ diuersarum rationum sint. Sed si considerentur superius dicta de causalitatibus aliarum causarum, cessabit admiratio. Nam etiam eadem vnio diuersis respectibus est causalitas materiæ & formæ, licet illæ causæ diuersarum rationum sint: imò eadem mutatio ut est actio, est causalitas agentis, ut vero est passio, est causalitas materiæ, quamuis actio & passio re non distinguantur, & similiter eadem actio diuersis respectibus est causalitas primæ causæ & secundæ. Et ratio est, quia vna & eadem actio per se ipsam potest immediatè causari à multis causis, ab vnaquaque in suo genere: atque ita mediante illa, causatur effectus ab eisdem causis, ideoque per comparisonem ad vnamquamque earum est causalitas vniuscuiusque, & e contrario est propria dependentia talis effectus à tali causa.

XIV. Altera difficultas explicanda manet, quia licet hæc ratio explicandi causalitatem finalem satisfaciat quoad actus elictos à voluntate creata, non tamen satisfacit quoad actiones imperatas, & effectus exteriores seu transeuntes (ut interim omittamus voluntatem diuinam, & actiones naturalium agentium, de quibus infra dicturi sumus) videtur ergo, superiorem sententiam & doctrinam non posse applicari ad prædictas actiones & effectus, quia causa finalis non mouet metaphoricè potentias subiectas voluntati, sed solum ipsam voluntatem, quæ postea non finaliter, sed effectiue mouet aut applicat inferiores potentias ad actiones earum: ergo finis ut sic nullam propriam causalitatem habet in has actiones, vel illa non consistit in tali motione Metaphorica.

XV. In hac re in primis statuendum est effectus exteriores, qui per has actiones producuntur, in tantum esse posse effectus causæ finalis, in quantum actiones, per quas fiunt, causantur aliquo modo in suo genere à causa finali, & ab ea pendent, quia, ut supra cum Aristotele dicebamus, causa finalis non causat actu, nisi quando agit actu aliquid propter finem. Vnde sicut effectus factus ab agente, si ab eo non pender in conseruari, sed tantum in fieri, cessante actione iam non causatur, sed causatus est, ita idem effectus prout est causatus à fine, propter quem factus est, cessante omnino

Z z

omnino

omnino actione agentis propter finem, iam nō causa-
tur à fine, sed causatus est, & manet ordinatus in finē,
vel per intrinsecam habitudinem seu propensionem,
vel per extrinsecam denominationem seu relationē
ab actione præterita.

XVI.

Relinquitur ergo tota difficultas circa actiones
imperatas, nam eo modo, quo illæ causatæ fuerint à
fine, erūt causalitates eiusdem finis respectu effectū
seu terminorum, nam per illas penderent huiusmo-
di effectus à causa finali, & solum ratione illarum di-
centur fieri propter talem finem.

XVII.

De ipsis ergo actionibus imperatis dici potest, quā-
vis physicè & secundum entitatem actio externa sit
distincta ab interiori actu voluntatis, tamen in ratio-
ne actionis, & in ordine ad causalitatem finis habere
rationē vnius, & ab eadem causalitate seu Metapho-
rica motione oriri, quia finem, v.g. metaphoricè mo-
uere ad volendum scribere, & ad descriptionem ipsam,
nō sunt duo, sed vnus & idem, quia illa duo ita sunt
connexa, vt separari non possint, loquor enim de vo-
litione, quæ est per modum vsus, & proxime impe-
rat actionem externam scribendi. Vnde vltius dici
potest, causalitatem finalem, quam diximus esse in ac-
tu interiori, & cum ipsa actione elicitā identificari,
esse simul causalitatem ipsius actus interioris & exte-
rioris, qui cum illo necessariō coniungitur, quamvis
diuerso modo, nam respectu interioris se habet pro-
xime & intrinsecè, respectu vero exterioris, magis
extrinsecè & remotè. Neque propter hanc rationem
dicitur finis causa per accidens externæ actionis, cū
omnino necessariō ac per se sequatur ex causalitate
eius, & ipse ita moueat voluntatem, vt simul, & per
modum vnius moueat ad executionem actionis impe-
randæ à voluntate. Neque etiam obstat, quod huius-
modi causalitas nihil addat actioni exteriori, nisi
denominationem extrinsecam, quia talis actio non
dicitur effectus finis solū, quia illa denominatio ex-
trinseca est à fine, sed quia ipsa mer actio prout hic &
nunc fit, re vera procedit ex motione finis in suo ge-
nere, etiam si posset illa actio exterior physicè & enti-
tatiue sumpta, fieri absq. illa motione Metaphorica,
& propria causalitate finis, quia solum mediante ac-
tione interna à tali causa procedit. Eò vel maximè,
quod hæc causalitas quodammodo est moralis, &
quasi artificiosa & intellectus, & ideo non est in om-
nibus æquiparanda cum causalitate efficiētis, quæ
est magis Physica & realis. Atq. ita simul responsum
est difficultati tactæ in fine sectionis præcedentis, &
in hunc locum remissa.

XVIII.

Vltimò addi potest, ipsam actionem imperatam
eo modo, quo hic & nunc à tali agente progreditur,
esse & effectum causæ finalis per modum actionis, &
causalitatem eius respectu rei factæ propter illum fi-
nem per eandem actionem, nam illa mediante pen-
det ille effectus à tali fine, & nihil aliud est esse causa-
litatem, quam esse quasi viam, qua pendet effectus à
causa in tali genere causæ. In hac autem dependentia
non est considerandus effectus quasi materialiter, vt
est talis res: sic enim non semper requireret illam de-
pendentiam per talem causalitatem, vt per se neces-
sariam ad suum esse, sed considerandus est formaliter,
quatenus est effectus hic & nunc tali modo factus,
quomodo necessariō includit ordinem ad talem ac-
tionem, & ad modum agendi talis causæ. Atque ita
hæc responsio ferè coincidit cum præcedente, & v-
tramque melius explicabimus inferius, declarando
causalitatem finalem in effectibus Dei.

S E C T I O V.

Quenam sit in fine proximaratio finali-
ter causandi

I.

Eensus præsentis quæstionis ex superiori
constat, non enim inquirimus ratio-
nem causandi, quatenus dicit causatio-
nem in actu secundo, sed quatenus di-

cit actum primum quasi formalem, constituentem
causam finalem proximè aptam, & sufficientem ad
causandum. Sicut enim in causa efficiēte distingui-
mus rem, quæ causat, à proxima ratione causandi, ita
in finali videtur necessarium, quia eadē omnino res
potest esse, & principium efficiens, & causa finalis &
formalis, oportet ergo, vt sub diuersis rationib. hæc
munera exerceat: ergo illa ratio sub qua e. creet om-
nis causæ finalis, erit, quæ proxime constituit fina-
lem causam, quali in actu primo.

Resolutio quæstionis.

DE hacigitur re communis consensus Doctorum
omnium esse videtur, bonitatem esse proximam
rationem, sub qua finis mouet: atque ita illam esse,
quæ constituit finalem causam, dans illi (vt ita di-
cam) virtutem ad causandum. Ita sentit D. Thomas
1.2. quæst. 1. artic. 1. & latius 3. cont. Gent. c. 2. & 3. Vbi
ostendit, idem esse operari propter finem, quod ope-
rari propter bonum, & 1. p. q. 5. artic. 4. probat bo-
num habere rationem finis, & ibidem solutione ad
secundum de hac causalitate declarat illud Dionysij,
cap. 4. de diuin. nom. *Bonum est diffusiuum sui*, nimi-
rum, finaliter attrahendo & alliciendo voluntatem.
Eandem doctrinam habet Alex. Alenf. 1. p. quæst. 17.
memb. 3. & quæst. 34. memb. 1. sumptaque est ex Ari-
stot. 2. Phys. cap. 3. text. 31. vbi dicit finem, & bonum
esse idem, quod etiam repetit 5. Metaph. cap. 2. & lib.
1. Ethic. cap. 7. ait, id esse vnicuique bonum, cuius gratia ce-
tera operatur: idem lib. 1. Ethicor. ad Eudemum sub fi-
nem. Ratio autem est, quia causalitas finis consistit
in motione Metaphorica voluntatis, qua illam ad se
allicit, nihil autem ad se allicit voluntatem, nisi qua-
tenus bonum est: ergo bonitas est ratio mouendi vo-
luntatem, ergo etiam est ratio, seu principium cau-
sandi finaliter. Minorem suppono, vt certam ex
communi consensu Theologorum & Philosopho-
rum, dicentium voluntatem non posse ferri in ali-
quid, nisi sub ratione boni, iuxta illud, *Bonum est, quod
omnia appetunt.*

Malum vt malum possint causa esse finalis.

SED occurrit statim controuersia cum Ocham, &
aliis Nominalibus, dicentibus posse voluntatem
ferri in malum sub ratione mali. Ita Ocham in 3. qu.
13. dub. 3. Inclinat etiam Scotus in 1. d. 1. qu. 4. circa fi-
nem, & in 2. d. 43. qu. 2. Ex quorum assertionem plane
sequitur, malum vt malum posse etiam metaphoricè
mouere voluntatem, & consequenter habere causa-
litatem finis, nam si malum potest propter se amari,
etiam poterunt alia amari propter ipsum, si ad illud
obtinendum necessaria, & vtilia sint. Atq. ita fiet, vt
non sit bonitas adæquata ratio, & virtus finis ad cau-
sandum finaliter, sed erit entitas, vel aliquid huius-
modi, vt Ocham significat.

Veruntamen hæc sententia antiquata est: & ab
Scholis meritiō reiecta, vt pote repugnans cum Ari-
stotelis, Dionysij, Augustini, D. Thomæ, & omnium
recte sentientium consensu, vt patet ex Aristot. lib. 1.
Ethic. c. 1. Dionysij. c. 4. de diuin. nom. August. 2. Con-
fess. capite 6. & S. Thoma 1.2. qu. 8. artic. 1. & reliquis
Theologis in 2. d. 43. Henric. quodlib. 1. quæst. 17. Vi-
de etiam Greg. Niss. lib. de Opificio hominis, cap. 20.
& Damasc. lib. 2. de fide, c. 22. Horum enim omnium
axioma commune est, *Neminem ad malum intendentem
operari.* Est quid ex experientia euidentissimum. Etra-
tio est, quia esset inordinatissimè inlicita volunta-
tis facultas, si in totum qua malum est, ferri posset.
Quid enim magis inordinatum esse potest, quam
velle malum quia malum est? voluntas autem nihil
potest appetitū elicitō velle, nisi quod sit consenta-
neum alicui naturali inclinationi ipsius voluntatis,
quia ex tali inclinatione nascitur omnis appetitio
elicitā.

Indifferens ut sic possit causa esse finalis.

elicita, saltem naturalis, quia omnis appetitio huiusmodi refertur ad obiectum adæquatum, & proportionatum voluntati, vel aliquam partem eius, naturalis autem inclinatio voluntatis est ad totum illud obiectum: si ergo voluntas posset moveri per proprium actum in malum ut malum, naturalis etiam inclinatio eius esset ad malum ut malum: esset ergo ipsa naturalis inclinatio inordinata. Hoc autem omnino repugnat, tum quia ab optimo auctore sapientissimè instituta, tum etiam, quia esset sibi ipsi repugnans. Nam voluntatis finis seu institutio est, ut per eam homo quærat convenientia sibi, & fugiat disconvenientia, si ergo accepisset inclinationem ad tendendum in disconvenientem, quatenus disconvenientis est, formaliter & directè sibi ipsi, & suo fini repugnaret, & ideo rectè dixit Damasc. lib. 2. cap. 22. *Voluntas fertur ad agendum in illis rebus, quæ naturæ consentaneæ sunt.* Ut Senec. lib. 4. de Beneficijs, cap. 17. dixit: *Nec quisquam tantum à naturali lege descivit, & hominem exiit, ut animi causa malus sit.*

Et confirmatur, nam impossibile est, ut intellectus assensum præbeat falso quatenus falsum est: ergo & quod voluntas prosequatur malum quatenus malum est. Patet consequentia, quia sicut comparatur intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum: tanta est ex terminis ipsis repugnantia inter prosecutionem & malum, quanta est inter assensum & falsum. Tum etiam, quia si intellectus non potest iudicare assensum falso: ergo non potest iudicare malum ut malum habere unde ametur, nam id est evidenter, & ex ipsis terminis falsum, & repugnans omni intellectui. Cuius signum apertum est (ut obiter solumus omnia argumenta, quæ contra fieri solent) quia nunquam iudicamus esse amandum, vel prosequendum aliquid, quod aliàs malum esse cognoscimus, nisi, quia iudicamus commodum vel ad delectationem, vel ad vindictam fumendam, vel ad aliam similem utilitatem. Ergo nec voluntas potest ferri in malum, ut tale est, seu quod tantum cognoscitur esse malum. Patet consequentia, quia, ut inferius dicitur, voluntas non potest moveri, nisi medio iudicio rationis, quo sufficienter proponatur aliquid, vel appetendum, vel appetibile.

Atque hinc tandem sumitur ratio, quæ ad rem, de qua agimus, spectat, quia in malo ut sic, quatenus malum est, nihil est quod possit apprehendi aut existimari ut sufficiens ratio, ob quam voluntas moveatur. Nam vel in malo consideratur malitia, vel entitas, quæ malitiæ subest. Malitia per se ac formaliter sumpta nihil habet, quo voluntatem alliciatur, vel attrahatur, quia ipsa nihil est, ut in superioribus diximus. Entitas autem, quæ malitiæ subesse potest, aliquid bonitatis habet: unde si appetitum movet, id est, ratione bonitatis. Et confirmatur, nā in electione medicorum, impossibile est voluntatem eligere aliquid ut medium ad finem, eo quod sit disconvenientis, vel impediat ad consecutionem finis, quod esset eligere malum oppositum bono utili sub ratione mali: ergo in intentione vel amore finis impossibile est, quod feratur in aliquid ut in finem, eo quod per se sit disconvenientis, quod est velle sub ratione mali oppositi bono propter se appetibili. Antecedens videtur per se notum ex terminis: qui enim intelligi potest, ut aliquis ex intentione finis eligat, quod repugnat fini, quatenus tale est? nam esset hæc contradictio in ipsa voluntate. Quin potius docent omnes, qui rectè sentiunt, quando unicuique est mediū utile ad finem, fieri non posse, quin voluntas illud eligat, si vere & efficaciter intendit finem, multo ergo impossibilius est, ut eligat medium inutile quia tale est. Prima vero consequentia probatur, quia tantum repugnat malum, ut in se malum est, intentioni, sicut inutile ut inutile, electioni: nam sicut electio inutilis, ut inutilis repugnat intentioni finis, ita intentio mali, ut per se mali repugnat naturali, & adæquatæ propensione voluntatis.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

Dices, hæc argumenta satis probare & malum, ut malum non posse finaliter causare, & bonum ut bonum posse, non tamen probare solum bonum posse habere huiusmodi causalitatem, aut bonitatem esse adæquatam rationem finalisandi. Quia inter bonum & malum potest dari indifferens, vel re ipsa, vel saltem præcognitione mentis, quatenus ratio entis aut veri, præcisa ratione boni considerari potest: ergo hæc potest esse ratio sufficiens ad movendum appetitum, & consequenter ad finaliter causandum. Respondeo, in re dari quidem posse ens indifferens secundum aliquam rationem boni, non tamen secundum omnem, quia non potest ens non esse bonum, atque ita quando ens sub aliqua ratione indifferens voluntatem movet, non movet illam quatenus indifferens est, sed quatenus aliquam rationem boni habet. Quod si contingat aliquod ens sub omni ratione boni esse indifferens respectu appetentis, id est, ut nec sit honestum, nec turpe, nec iucundum, nec molestum, neque naturæ conveniens, neque disconveniens (quod fortasse non potest inveniri) tamen illo posito, tale ens non posset habere causalitatem finalem in voluntate, quia nullam convenientiam, aut cōformitatem haberet cum illa, voluntas autem cum sit essentialiter appetitus, non inclinatur nisi inconveniens ut tale est: unde cum ratio entis de se sit indifferens ad rationem convenientis & disconvenientis appetenti, non est de se sufficiens ad movendum appetitum. Quod si interdum videatur ens aliquid movere voluntatem solum, quia non existimatur disconveniens, ideo est, quia in omni ente apprehenditur inesse aliquid bonitatis, & perfectionis, quæ si aliunde non habet disconvenientiam, hoc ipso ratione suæ perfectionis existimatur conveniens.

Imò, quia id, quod est in se bonum, potest esse vel conveniens, vel disconveniens homini, ideo non quæcunq; bonitas, sed secundum aliquam convenientiam ad appetentem est sufficiens ratio finalisandi. Propter quod dixit Arist. 3. Ethic. c. 5. *Amabile quidem bonum, unusquisque autem proprium.* Quod quomodo intelligendum sit, longam & Theologam postulat disputationem, tum propter amorem amicitie, tum maxime propter amorem Dei super omnia. Nunc brevitè tantum notetur, bonum proprium non debere intelligi solum illud, quod cedit in proprium commodum, sed simpliciter quod per se decet, aut est cōsentaneum naturæ appetentis. Quo sensu comprehenditur omnis finis, etiam ad perfectissimum amorem amicitie pertineat.

Rursus dicit aliquis, voluntas non semper movetur à fine ad obtinendum aliquid, sed sæpe etiam ad vitandum aliquid, sed ad hoc movetur à fine ratione malitiæ: ergo non solum bonum, sed etiam malum ut malum potest habere aliquam causalitatem finalem in voluntate. Respondetur, quando mobile recedit ab uno termino, ut ad alium accedat, terminum à quo non esse finem illius motus, neque excitare mobile (loquimur Metaphoricè) ut à se recedat, sed finis est terminus ipse, ad quem mobile fertur, & si finaliter excitari posset, ab illo tantum traheretur, & consequenter ratione illius ab alio termino recederet. Sic ergo voluntas propriè à bono tantum movetur ut à fine, à quo trahitur, ut ad se accedat per amorem, intentionem, &c. inde vero sequitur recessus à malo, quæ non tam est motio in finem, quam quid consequens ad tendentiam in finem, & quasi quoddam medium ad obtinendum finem. Unde ad illummet actum, qui est odium mali, non movetur malum, nisi in virtute boni, quia non habetur odio malum, nisi ratione boni amati, & ita etiam in illo actu

VII.

VIII.

IX.

actu dici potest bonitas ratio mouens ad odio prosequendum malum oppositum. Nam odisse malum sub ratione mali, nihil aliud est, quam odisse illud, quia prius bono, & ita bonitas est illic ratio principaliter mouens, sicut in sim li dicemus paulo inferius de electione mediorum.

X. Tandem dicit aliquis: Interdum minor bonitas plus mouet voluntatem, ut amet, quam maior malitia ut recedat, & e converso minor malitia interdum plus mouet ad fugam, quam magna bonitas ad prosequendum finem: ergo eadem ratione fieri potest, ut voluntas recedat à bono quatenus bonum est, seu etiam si non sit malum, & e converso, ut feratur in malum, etiam si non sit bonum, quia, ut Dialectici aiunt, sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis, & e converso. Respondetur, sicut solum bonum potest mouere voluntatem, ita etiam solum maius bonum, quantum est de se magis mouere, dummodo sufficienter propositum sit. Quod autem voluntas interdum non sic moueatur, prouenit ex libertate ipsius voluntatis. Hæc vero non sufficit, ut feratur in malum sub ratione mali, tum quia libertas non potest exerceri extra obiectum voluntatis, tum etiam, quia hoc ipso, quod voluntas feratur in malum ad experiendam suam libertatem, iam non fertur sub ratione mali, sed sub aliqua ratione utilis. Quamquam hoc experimentum libertatis semper supponit in obiecto sufficientem rationem boni vel mali, quæ ex parte illius fundare possit huiusmodi usum libertatis. Ad hunc autem usum, si sit tantum quoad exercitium, sufficit, ut vel bonitas obiecti, vel actus ipse, seu dilectio eius non existimetur necessaria, ut in superioribus traditum est, cum de liberis causis ageremus.

XI. Vnde licet bonum quantum est ex se, efficacius sit in suo genere ad finaliter causandum, quia tamen actu causare non potest, nisi voluntas ipsa se moueri sinat, seu cooperetur in suo genere motioni eius, quod pro sua libertate potest non facere, ideo ex hoc capite accidere potest, ut minus bonum actu causet finaliter, prætermisso maiori bono. Quod tamen facere non possit, si nullam haberet bonitatem, quia iam tunc omnino deesset ratio causandi, sine qua non sufficit libertas voluntatis, ut moueatur, quamuis ut non moueatur, sufficiat (ut dixi) carentia vel negatio boni necessarij, etiam si malum non sit. Secus vero erit, si usus libertatis non tantum sit quoad exercitium, sed etiam quoad specificationem per actum contrarium odij, aut similem, nam tunc necesse est, ut aliqua ratio mali in obiecto appareat, nam odium proprie sumptum, solum circa rationem mali versari potest.

XII. Dico secundò: Non tantum verum bonum, quod in re sit aut esse possit, sed etiam bonum apparens, seu tantum existimatum, potest esse sufficiens ut finalem suam causalitatem exercent. Ita docet D. Tho. 1.2. q. 8. artic. 1. Constatque satis experientia, nam sæpe mouetur homo ad inquirendum aliqua, quæ apparent bona, ut delectabilia, quæ re vera talia non sunt. Quod etiam in electione mediorum est manifestum, eligimus enim sæpe, quod existimamus esse utile ad finem, quod postea experimur esse inutile, vel etiam impediens. Ratio autem est, quia causa finalis non causat nisi cognita, ut infra dicemus: quantum autem spectat ad cognitionem, perinde se habet res, quæ existimatur bona, ac si in re ipsa bona esset, quia idem iudicium de illa fertur, & æquè verum existimatur, ac denique eodem modo representatur seu proponitur voluntati.

XIII. Illud tamen videri solet difficile in hac conclusione, cum causalitas finalis vera, & realis sit, quomodo ratio tantum conficta aut existimata possit ad hanc causalitatem sufficere. Nam realis causalitas non potest oriri, nisi à principio reali, illa autem bonitas tantum apparens nihil reale est, sed fictum potius: ergo nec potest realiter causare. Imò talis bonitas, cum non

fit in rebus, sed in ratione tantum, non videtur posse sufficiens ad mouendam metaphoricè voluntatem, nam voluntas non fertur, nisi in res ipsas quatenus bonæ sunt.

Respondetur primò, hanc causalitatem finalem ita esse realem, ut fiat morali quodam, & intellectuali modo, per naturalem sympathiam, quæ est inter voluntatem & intellectum, & ideo ad illam non requiri aliud esse reale in causa, nisi illud, quod sufficit ad motionem inter has potètiās per naturalem consensionem earum, & quia ad hoc sufficit esse reale, ut representatum in intellectu, etiam si in re verum non sit, ideo etiam ad causalitatem finalem sufficere potest apparens bonitas licet vera non sit. Et hoc ferè est, quod D. Tho. citato loco ait, appetitum elicitum sequi formam apprehensam, & ideo ad eius motionem sufficere bonitatem apprehensam, seu existimatam, etiam si vera non sit.

Addi vero ulterius potest, aliud esse loqui de bonitate, aliud de re bona, nam voluntatem interdum mouet res, quæ verè bona non est: quo sensu procedit conclusio posita, scilicet interdum bonum tantum apparens finaliter causat. Nihilominus tamen dici potest, voluntatem nunquam moueri, nisi à vera bonitate, nunquam enim mouetur, nisi vel à delectatione, vel ab honestate, vel à commodo naturæ, quæ omnes veræ bonitates sunt (omitto appetitum boni in communi, in quo non est deceptio.) Vnde in propria ratione formalis, quæ mouet, nunquā etiam est deceptio, sed hæc interuenit in applicatione huius rationis formalis ad hanc vel illam rem, & hac ratione mouet quidem res, quæ apparet bona, ratio autem mouens non est apparens, sed vera bonitas, quāvis tali rei falsè attribuatur. Ut v. g. si quis amat furtum, ut ex illo elemosinam faciat, mouetur quidem à bono existimato, tamen à vera bonitate & honestate, scilicet ab honestate misericordiæ, quam in tali actu esse existimat. Et idem est cum homo querit aliquod obiectum, quod putat esse delectabile, in re tamen delectabile non est, nam ille veram querit delectationem, & ab ea tantum mouetur, errat tamen illam applicando rei, in qua verè non est. In hoc ergo sensu dici potest, rationem causandi finaliter semper esse veram aliamquam bonitatem, quamuis non semper sit verum aliquod bonum, quia non semper apprehenditur talis bonitas, aut iudicatur de re, in qua vere existat.

Dico tertio: Solum illud bonum, quod in se semper se bonum est, est sufficiens ad causalitatem finalem exercendam. Declaratur, nam bonum, ut supra tractauimus, tantum est aut honestum, aut delectabile, aut vile, ex quibus duo priora sunt in se ac per se bona, tertium vero solum per habitudinem ad illa, quæ omnia ibidem explicata sunt. Igitur duo priora bona sufficientia ad causalitatem finalem exercendam, quod facile probari potest. Nam causalitas finis in duobus consistit, vel in alterutro eorum, scilicet, quod voluntatem moueat ut finem propter se, & alia propter ipsum diligat, aut exequatur, utrumque autem horum præstat & potest utrumque ex illis bonis. Nam bonum honestum propter se est maxime expetibile tanquam per se decet, vel per se naturæ conueniens, imò hæc est ipsa ratio boni honesti, ut dicto loco notauimus cum D. Thom. 1. p. quæst. 5. art. 6. De bono autem delectabili ait idem D. Tho. 1. 2. q. 2. art. 6 ad 1. ex Aristot. 10. Eth. c. cap. 2. *Stultum esse querere propter quid appetatur, nam ipsa delectatio per se habet vnde appetibilis sit*: Hæc ergo duo bona sufficientia sunt ad causandum primam motionem in finem propter se ipsum.

Ex hac autem motione nascitur altera, quæ est ad media propter finem: nam illud idem bonum, quod propter se amatur, mouet ad amandum alia propter ipsum, si necessaria, vel utilia sint ad bonum propter se amatum obtinendum. Utrumque ergo ex his bonis per se

per se sufficiens est ratione suæ bonitatis ad causalitatem finalem exercendam, quoad vtramque eius partem. In quo munere sese habent mutuo sicut excedens & excessum, nam bonum delectabile, & quoad nos plus mouere solet, & ad se trahere appetitum, & delectatio quodammodo est vltima perfectio operationis propter se amabilis: at vero bonum honestum, quo maius est, & per se nobilius, eo de se & natura sua potentius est ad hanc causalitatem exercendam, & nobiliores etiam effectus potest in hoc genere causare. Quin potius, si naturæ institutionem spectemus, solum honestum bonum habere debet propriam rationem finis, nam delectatio ex intentione naturæ non est propter se, sed propter operationem cui adiungitur, & ideo propter illam amari debet, de quo alias latius.

De bono autem vtili, cum non sit per se bonum, satis manifestum apparet, non esse sufficiens ad causalitatem finalem exercendam, quia bonum vtile ut sit non est per se amabile: ergo non est sufficiens ad primam motionem finis exercendam. Rursus quatenus vtile est, non est id, propter quod aliud amatur, nam potius ipsum amatur propter aliud, ergo neque secundam motionem, seu causalitatem finis exercere potest. Quin potius sub ea ratione est effectus finis, quia est id, quod alterius gratia fit, vel amatur: ergo bonum vtile ut sit non potest causalitatem finalem exercere. Sola ergo bonitas honesta, siue moralis siue naturalis, & bonitas delectabilis, potest esse propria ratio cauſandi finaliter. Hic vero occurrebat ita difficultas de medijs, an possint causalitatem finalem exercere, quam melius tractabimus sectione sequenti.

SECTIO VI.

Queres possint causalitatem finalem exercere.

Difficultas huius questionis ex duplici capite oriri potest. Primum est de medijs, an illa possint exercere causalitatem finis, videtur enim ex ipsis terminis manifestum, non posse media habere causalitatem finis, nam sola res, quæ est finis, potest exercere causalitatem finis, sed medium est res distincta à fine: ergo non potest exercere qualitatem finis. In contrarium vero est, quia mediū ut medium allicet voluntatem, ut ipsum amet: ergo in hoc exercet causalitatem finis. Et maxime, quia etiam ad vnam medium potest aliud ordinari, tunc ergo illud medium, quod est prius ordine intentionis, exercet causalitatem finis circa aliud, quod ad ipsum ordinatur.

Secunda difficultas est de priuationibus aut negationibus, an sub hac propria ratione possint exercere causalitatem finis, id est, absque errore iudicata & existimata, quod priuationes vel negationes sint, & non vera entia. Et idem queri potest de relationibus, præsertim rationis. Et ratio difficultatis est, quia hæc sicut non habent veram entitatem, ita nec bonitatem, & præsertim per se amabilem: ergo non habent vim & rationem proximam ad cauſandum finaliter. In contrarium vero est, quia sæpè per se intendimus huiusmodi priuationes, & earum gratia media eligimus, ut alicuius mortem, vel aliquid simile. Similiter intendimus aliquando relationes rationis, ut humanas dignitates, aut æstimationes apud alios, quæ in sola relatione rationis consistunt.

Possintne media causalitatem finis exercere.

Circa priorem difficultatem sunt varij dicendi modi. Primus est media etiam ut media, posse exercere causalitatem finis: in quo hæc sententia contra Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

dicunt apertè vltimæ parti tertiæ assertionis propositæ in præcedenti sectione. Tenet vero illam Gabriel in 1. dist. 38. artic. 1. vbi ex sententia Gregorij ibi artic. 1. distinguit, finem alium esse propriissimum, aliū proprium, alium communem seu communissimum, & hoc vltimo modo dicit media habere rationem finis, eiusque causalitatem exercere. Vnde etiam illud medium, quod est vltimum in intentione, & primum in executione, propter quod nullum aliud eligitur, ait participare causalitatem finis. Fundamentum esse videtur, quia omne obiectum voluntatis habet rationem & causalitatem finis, sed mediū ut medium, seu quod non est nisi medium, est obiectum voluntatis: ergo participat causalitatem finis. Minor cōstat, quia voluntas vere ac proprie versatur circa finem amando ipsum, illud autem est proprium obiectum potentie circa quod ipsa versatur. Maior autem sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. vbi ait finem esse obiectum voluntatis: loquitur autem de obiecto adæquato, tum quia dicit, ita se habere finem ad voluntatem, sicut color ad visum, color autem est obiectum adæquatum visus. Tum etiam, quia inde inferunt voluntatem amare omnia sub ratione finis, quia amat omnia sub ratione sui obiecti: quæ consecutio bona non esset nisi finis esset obiectum adæquatum. Fauet etiam Aristot. 2. Phys. c. 3. dicens, *finem & bonum idem esse*: bonum autem est obiectum adæquatum voluntatis: ergo & finis.

Secundus modus dicendi est, rem, quæ est mediū, etiam si propter se non ametur, neque amabilis sit, posse exercere causalitatem finis, non tamen quatenus medium est, sed quatenus propter illā aliud medium appeti potest. Itaque illud medium, quod non est primum in executione, sed intercedit inter finem & primum medium, dicitur participare causalitatem finis, non quatenus amatur propter ipsum, quia sub ea ratione est id cuius gratia, & consequenter habet rationem finis proximi, & non medijs. Illud vero, quod est primum medium, propter quod nullum aliud amatur, non participat causalitatem finis. Hanc sententiam tenet Aegid. in 2. d. 38. quæst. 2. art. 2. Gabr. in 2. d. 1. quæst. 5. art. 1. & Ocham in 2. quæst. 3. & videtur fauere D. Thomas 3. cont. gent. capite 2. vbi in ratione quarta dicit, *Omnia intermedia inter agens & vltimum finem, sunt fines respectu priorum, & principia actiua respectu sequentium*, & in 2. Phys. lect. 5. ait, de ratione finis non esse, quod sit vltimum simpliciter, sed solum respectu præcedentis. Idem sentit 1. Ethic. cap. 7. vbi Aristoteles multum fauet huic sententiæ, dicit enim, non omnes fines esse perfectos, & propter se expetibiles, & in 5. Metaphysic. & 2. Physic. inter fines numerat instrumenta artis, & diuitias, quia per alia media sunt vel acquiruntur, quamuis ipsa etiam sint media ad vltiores fines. Ratio vero est iam tacta, quia in illis est sufficiens ratio ad mouendam voluntatem, ut aliquid velit propter ipsa: & hoc satis est ad exercendum aliquid munus causæ finalis, etiam si non exerceant omnia.

Statuitur principium ad resolutionem questionis necessarium.

Nihilominus dicendum censeo, nullam rem posse proprie, & (ut ita dicam) per intrinsecam denominationem exercere causalitatem finis, nisi quæ per se bona sit, & expetibilis. Cur addam illas particulas, *proprie & per intrinsecam denominationem*, infra declarabo. Sumo igitur hanc assertionem ex Aristot. 2. Metaphysic. 2. vbi dicit, de ratione finis esse, ut alia appetantur propter ipsum, ipsum vero non propter alia: vbi per hanc posteriorem negationem circumloquitur illam rationem, quam nos positius explicamus dicendo, finem debere esse per se expetibilem per propriam bonitatem, quam in se habeat. Nam non est de ratione finis, generatim loquendo, ut propter aliud

liud non appetatur, sed hoc est proprium finis omnino ultimi. Vnde in 1. Ethic. c. 7. dicit, in vnaquaque re illud esse finem, quod appetitur ut ultimum, id est, in quo sistit intentio mediorum omnium, quæ propter finem appetuntur. Sic etiam 2. Phys. cap. 3. dicit, omnia media, quæ inter se subordinata sunt, esse propter vnum finem. Denique lib. 1. Magn. Moral. c. 2. distinguit, Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem finis, atq. sanitatis causa nequiquam finis est, vbi sanitatis causam vocat medium ad sanitatem. Et probatur ratione, nam in vnoquoque genere causæ illa res potest causare in tali genere, quæ habet virtutem, seu formale principium constituens in actu primo causam talis generis, sed bonitas est ratio formalis causæ finalis, constituens illam in actu primo sufficientem ad cauandum: ergo tantum res illa, quæ bonitatem habet, esse potest causa finalis per intrinsecam potentiam seu denominationem, omnis autem res, & illa sola, quæ in se habet bonitatem, & conuenientiam respectu appetentis, est per se bona, & appetibilis: ergo tantum res, quæ est per se bona & appetibilis, potest causalitatem finis exercere.

VI. Dices: Etiam res utilis ut sic, habet in se bonitatem, cum in se habeat utilitatem, nā utilitas quædam species bonitatis est. Sed contra hoc est, quod supra diximus tractando de bonitate disput. 10. bonum utile ut sic non esse aliquid omnino intrinsecum rei, quæ utilis censetur, nam licet utilitas, ut solum dicit vim aliquam vel efficacitatem, sit aliquid in re, quæ denominatur utilis, tamen tota illa utilitas non est bona, neq. appetibilis ut utilis, nisi propter bonitatem finis intenti, & ut illi subest. Propter quod D. Thomas 1. part. quæst. 5. artic. 6. merito dixit: *Utilia non esse amabilia propter se, sed solum ratione finis.* Et ideo etiam bonum utile ut sic non censetur bonum simpliciter, nec per intrinsecam denominationem, quia non est per se conueniens, sed solum ut substat tali fini, & ab illo quasi formaliter conuenientiam accipit.

VII. Secundò igitur argumentor in hunc modum, nam ea res, quæ non est per se bona, non potest mouere voluntatem ad amandum se propter se: ergo nec potest voluntatem mouere ad amandum alia propter ipsam: ergo nullam causalitatem finis exercere potest. Hæc secunda consequentia patet ex dictis, quia tota causalitas finis in illis duobus capitibus continetur. Primum vero antecedens etiam videtur ex terminis per se notum, quia cum solum bonum trahat appetitum ad sui dilectionem, illa tātum res potest trahere appetitum ad amandum se propter se, quæ secundum se & sine ordine ad alium finem bona est. Vnde non recte in ratione dubitandi in principio posita sumebatur, medium ut medium trahere voluntatem ad sui dilectionem: vltcriusque diceretur finem ipsum trahere voluntatem ad diligendum medium, nam re vera nihil aliud est velle medium propter finem, nisi quod tota ratio volendi illud, sit ipse finis: ratio autem volendi est, quæ voluntatem mouet & attrahit, & ideo etiam motiuium voluntatis appellari solet: medium autem est tanquam materiale obiectum, quod ratione finis amatur. Atque hinc faciliè probatur prior consequentia, quia quod non sufficit voluntatem trahere ad se amandum, multò minus potest trahere voluntatem ad amandum aliud propter ipsum: sed res illa, quæ non est per se bona, non potest trahere voluntatem ad amandum se, ut ostendimus: ergo minus potest trahere voluntatem ad amandum aliud propter ipsam. Maior patet, tum ex illo principio, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*: & ita si medium amatur propter finem, magis amatur finis: ergo res, quæ facit aliud amari propter ipsam, oportet ut magis faciat amari se ipsam: ergo e conuerso, quæ non potest trahere ad amandum se, multò minus poterit trahere ad amandum aliud propter se. Tum etiam, quia amor mediij propter finem procedit ex amore

finis: ergo si amor alicuius rei ut finis non potest causari ab illa re, neque amor alterius rei propter talem finem potest ab illo fine finaliter causari: quod est dicere, illum non posse esse finem, si nomine finis vera causa finalis significetur, prout nunc de illa loquimur in ordine ad creatam voluntatem.

Responsio generalis ad questionem propositam.

EX hoc principio colligitur primò generalis responsio ad questionem in titulo sectionis propositam, scilicet, eam rem posse propriè exercere causalitatem finalem, quæ in se habet bonitatem propter quam ametur (aut verè, aut in existimatione, quod intelligatur adiectum in omnibus similib. locutionibus, ne oporteat idem repetere.) Hæc conclusio est euident ex præcedenti principio, & probationibus eius. Quocirca non possumus in particulari descendere ad designandas res, quæ possunt finaliter causare, nimirum an Deus, vel angelus, vel homo, vel substantia, vel accidens, vel diuitiæ, vel honor, vel alie huiusmodi possint finaliter causare: sed in omnibus & singulis considerandum est quam bonitatem, vel conuenientiam per se habeant, & si aliquam habuerint, secundum illam poterunt esse finalis causa, si vero nullam habeant, non poterunt. Solum autem duplex bonum est per se, & secundum se bonum, nempe delectabile, & honestum, sub honesto comprehendendo quicquid est per se naturæ conueniens, & ideo quicquid tale fuerit, poterit sub ea ratione causalitatem finis exercere, quod autem tale non est, nunquam exercet causalitatem finis, nisi quia tale existimatur, & hoc modo diuitiæ, aut honores appetuntur sæpe ut finis, quamuis illæ res, si rectum de illis feratur iudicium, non sint per se amabiles aut conuenientes, sed tantum propter aliud.

Dices: Eadem ratione bonum delectabile non erit vere sufficiens ad cauandum finaliter, quia in rectum de illo feratur iudicium, non est amabile propter se, sed propter aliud. Imò neque scientia, sanitas, & res similes poterunt exercere causalitatem finalem, quia non sunt amabiles propter se, sed propter hominem. Ad priorem partem respondetur negando sequelam, est enim ratio longe diuersa, quia bonum delectabile præcisum ab omni alio fine extrinsecò, vere habet in se vnde ametur, & ideo potens est, & sufficiens de se ad exercendam causalitatem finis: quamuis si ab homine recta, id est, honesta ratione appetendum sit, non sit in eo, ut in finem intendendum, sed ad aliquem superiorem finem ordinandum, quod non solum de bono delectabili, sed etiam de bono conuenientie naturæ, seu naturali, prout condistinguitur à morali honesto, intelligendum est. Vnde claritatis gratia dici posset bonum delectabile secundum verum iudicium speculatiuum, seu physicum esse per se amabile, quod satis est, ut per se sufficiat ad exercendam causalitatem finis, & non tantum ex falsa æstimatione operantis, sed etiam ex propria vi quam in se habet: quamuis secundum verum iudicium practicum & morale, quod attenditur per confirmitatem ad appetitum rectum & honestum, non sit appetendum, ut finis ab homine honeste operante. Secus vero est de alijs rebus, quæ omni huiusmodi bonitate carent, ille enim nec secundum iudicium practicum, nec etiam secundum speculatiuum verum, possunt esse finales causæ, sed solum ex falsa existimatione.

Ad posteriorem partem respondetur negando sequelam, nam illæ res verè sunt propter se amabiles, nā per se sunt naturæ conuenientes. Nec refert, quod tantum sint amabiles homini, nam hinc solū fit, non esse amabiles amore amicitie, sed concupiscentie, quod non impedit veram & propriam causalitatem finalem, quicquid Gabriel loco supra citato significet.

cet. Et patet, quia tales res per bonitatem quam in se verè habent, alliciunt, & ad se trahunt voluntatem, iuxta modum & capacitatem earum. Nam quia ipse tales sunt, ut natura sua coarctentur homini, & sint perfectiones eius, ideo licet propter se diligantur, homini tamen diliguntur: & istæ duæ habitudines non repugnant inter se, neq; comparantur ut medium ad finem sed ut finis cuius, & finis cui, qui integrant vnum completum finem, ut supra vidimus.

Resolutio de causalitate mediorum.

Secundo principaliter colligitur ex dicto principio Resolutio prioris difficultatis de causalitate mediorum. Res enim quæ est medium ad alium finem, potest sub aliqua alia ratione esse per se appetibilis, ratione alicuius bonitatis, quæ in se verè habet etiam præcisa relatione ad illum finem, & sub earatione non est dubium quin possit res quæ est medium, habere causalitatem finalem, quia non habet illam ut medium. Imo respectu illius, materiale quid, & per accidens est, quod talis res sit medium, seu ametur propter alium finem: neque de hoc est vlla controuersia. Alio ergo modo potest se habere res quæ est medium, ita ut nullam habeat rationem per se boni, vel saltem quod per illam non causet, nec propter illam ametur, sed tantum quatenus utilis est: & sub hac consideratione simpliciter negari debet rem illam ut sic sufficientem esse ad exercendam causalitatem finalem. Et quidem si illa res talis sit ut solum ametur propter finem, res videtur euidentissima, quia nunc amatur ut purè medium, quod omnes Philosophi à fine ut finem distinguunt, & potius censent pertinere ad effectum finis, quam habere rationem causæ. Et hoc etiam confirmant omnia, quæ in probatione primæ assertionis adduximus. At verò quando hæc res quæ est medium, induit habitudinem termini respectu alterius mediij quod amatur propter ipsam, videtur iam participare aliquo modo rationem finis.

Et ideo maioris claritatis gratia, & ad declarandas locutiones nonnullorum grauium authorum, posuimus hic accommodare distinctionem quam Gabriel citato loco adducit, nam aliud est loqui de fine ut puram rationem termini induit, aliud verò ut habet propriam rationem causæ finalis: hic enim de illo loquimur sub hac posteriori ratione. Et hoc modo negamus tale medium, etiam si aliud ad ipsum ordinetur, exercere veram causalitatem finalem propriè loquendo, & secundum intrinsecam denominationem, ut ita dicam. Et hoc probant omnia in priori assertionem adducta, quia medium etiam sub hac ratione consideratum, non habet in se unde trahat voluntatem ad amandum se propter se, sed ipse finis ad quem omnia media ordinantur, mouet voluntatem ad amandum omnia media, & subordinationem eorum inter se, seu quod idem est, idem finis mouet voluntatem ad amandum aliquod medium immediate propter se, aliquod verò immediate propter aliud medium, mediatè verò seu vltimatè propter se. Ipsa ergo bonitas finis est, quæ proximè & finaliter mouet, quamuis non semper terminet proximè & immediate relationem seu habitudinem mediij ad finem: causalitas autem finalis in motione Metaphorica consistit: hæc ergo non est in medio, etiam quatenus aliud ad ipsum ordinatur, sed est tantum in fine. Et confirmatur ex specificatione actuum voluntatis, seu electionum omnium mediorum tendentium ad eundem finem: nam omnes illæ recipiunt speciem, & honestatem vel malitiam ab ipso fine, ut latius tradunt Theologi in 1.2. q. 18. ergo signum est, licet vnum medium ordinetur ad aliud, tamen si omnia appetuntur tantum ut media, solum finem propter quem omnia appetuntur, esse, qui per bonitatem suam causalitèr omnes illas electiones.

At verò si de fine loquamur solū prout est termi-

nus ordinationis seu habitudinis alterius ad ipsum, sic vnum mediū dicitur finis alterius quod ad ipsum ordinatur, quia est terminus ad quem proximè refertur. Medium enim remotum ut tale est, non habet conuenientiam & proportionem cum fine nisi intercedente proximo medio; & ideo ad illud proximè ordinatur: ergo sub hac ratione participat tale mediū rationem proximè finis. Atq; hoc confirmant testimonia Aristotelis, & D. Th. in fauorē secundæ sententiæ adducta: fauet etiā cōmunis loquendi modus, absolute. n. dicitur vnum mediū amari propter aliud: ex quo genere locutionis colligit Arist. ubiq; rationem finis. Dices: si mediū participat munus & rationem finis sub ratione termini ad quē aliud medium ordinatur, cur etiam non participabit causalitatem finis, quæ in Metaphorica motione consistit? Videtur enim esse æqualis ratio. Maximè quia sicut, v.g. sanitatis amor mouet ad procurandam euacuationem, vel digestionem, aut aliquid simile, ita desiderium euacuationis mouet ad fumendam potionem, vel ad ambulandum, aut aliud simile medium.

Respondetur in primis differentiam esse, quia proxima ordinatio vnius mediij ad aliud attribuitur secundum id quod est materiale in ipsis, nimirū quatenus vnum mediū potest esse causa effectiua illius effectus, & ita potest bene ordinari vnum medium ad aliud, & è conuerso vnum esse terminus proximus ordinationis alterius, secundum id quod in ipso verè & realiter est: atq; ita potest participare rationem finis ut termini. Causalitas autem finalis formaliter prouenit à fine quatenus bonum est: & quia bonitas finis non participatur intrinsecè à medio propinquiori, etiam si aliud ad ipsum ordinetur, ideo non ita participatur ab eo causalitas finis, sicut ratio vel habitudo termini. Non est autem confundenda motio, vel naturalis resultantia, quæ est inter ipsos actus voluntatis (quatenus ex vno excitatur voluntas ad aliud) cum causalitate finali, nam illa causalitas inter actus potius est effectiua, quā finalis, siue sit per propriam efficientiam phylisam (siue per naturalē sympathiam, & consensionem, de quo alias, nam ad præsens non refert) ratio autem finalis est ab ipso obiecto, & ideo, quamuis desiderium vnius mediij causet vel excitet desiderium alterius, nihilominus tamē in genere finalis causæ, tota illa motio prouenit ab eodem fine.

Nisi quis tandem velit dicere, quod sicut medium ex coniunctione ad finem sit amabile & appetibile, ita sit potens ad causandum finaliter, saltem electionem alterius mediij propter ipsum, & ita participare causalitatem finalem. Quod quidē in re non est diuersum ab eo quod diximus, nam ad summū hoc potest attribui medio per quandam extrinsecā denominationem. Nam sicut mediū non accipit aliquā intrinsecam bonitatem à fine, quia fiat appetibile, sed solum per extrinsecā denominationem, & quasi informationem accipit ab illo conuenientia & appetibilitatem obiectiuam; ita ad summum per similem denominationem extrinsecā potest participare causalitatem finalem: re tamen vera, tota illa causalitas prouenit ab ipso fine, eiusq; bonitate: & ideo sæpe dixi in superiorib. propriè, & per intrinsecam denominationem solum finem exercere causalitatem finalem.

Dices: Ergo eo modo, quo ratio finis attribuitur medijs ad quæ alia ordinantur, ita potest attribui illi medio, quod est primum in executione, & vltimum via intentionis: nam, licet ad illud non ordinetur aliud medium extrinsecum, ordinatur tamen ad illud ipsemet actus voluntatis, qui ad illud terminatur, unde etiam dici potest esse propter illud iuxta doctrinā superius traditam sect. 3. Rursus, licet illud medium per intrinsecam bonitatem non trahat voluntatem, tamen ut coniunctum fini, sicut ab illo redditur appetibile & conueniens per extrinsecam denominationem, ita per eandem potest dici causare finaliter, non per se ipsum, sed per finem tanquam per suā formam.

XIV.

XV.

XVI.
Obiecti. omē
satiasti.

extrinsecam. Respondetur primò, non esse magnum inconueniens hoc totum concedere, quod magis spectat ad modum loquendi, quam ad rem. Quod si quis velit hoc modo sustinere opinionem Gabrielis, facile poterit; nam & D. Tho. 1. p. qu. 5. ar. 6. vocat bonum vtile vt sic, terminum proximum motionis voluntatis. Veruntamen modus ille loquendi, præsertim quoad participationē causalitatis per extrinsecam denominationem, mihi videtur valde improprie, nam in rigore non mouet medium, sed finis ad medium, vt supra dicebam. Tamen quantum ad habitudinem termini potest dici participari à primo medio quatenus est materiale obiectum in quo versatur actus voluntatis, quod solum D. Th. loco citato intendit. Imò sub ea ratione qua dicitur actus esse propter ipsum, iam habet rationem primi medii, nā ipsemet actus subit quodammodo rationem prioris medii, vt in sectione 3. declarauimus.

Satis sit fundamentis aliarum opinionum.

XVII.
Quod sit obiectum adæquatum voluntatis.

Fundamenta aliarum opinionum, fere non indigent noua solutione, quia declarando veram sententiā partim soluta, partim ad ea quæ diximus confirmanda accommodata sunt. Solum ad id quod in fauorem prioris sententiæ obieciēbamus de obiecto adæquato voluntatis, dicendum est duplex esse obiectum potentie, materiale & formale: finis ergo nō potest dici adæquatum obiectum materiale voluntatis, quia etiā media sunt materia circa quam voluntas versatur, vt dictū est: finis autē dici potest formale obiectum adæquatum, quia quidquid voluntas amat, est finis, vel propter finem: & hoc intēdit D. Th. citato loco. Cum ergo dicitur omne obiectum voluntatis habere causalitatem finalem, intelligendum est de obiecto formali, non de materiali. Et eodem modo intelligendum est quod Aristot. ait, finem & bonum idem esse: intelligit enim de bono simpliciter, quod in se ac per se bonum est; quo sensu dixit etiam 1. Ethic. c. 7. bonum vniuscuiusque rei esse, cuius gratia operatur. Et in idem redit quod alii aiunt, finem esse adæquatum obiectum motuum voluntatis, non autem terminatiuum, & causalitatem finalem propriē conuenire obiecto motui, non autem purē terminatiuo. Conradus verò 1. 2. q. 1. art. 1. dicit finem esse adæquatum obiectum per se voluntatis, mediū autem esse obiectum per accidens, quod in idem redit, dummodo illud per accidens non ita intelligatur, vt existimetur voluntas non attingere ipsum mediū in se: si enim falsum esset, media esse obiecta per accidens, nam propriē & in se amantur, sed intelligendum est per accidens, id est per aliud, nempe per finem, atque hoc modo solum obiectum per se voluntatis potest habere causalitatem finalem.

XVIII.
An sit actus aliquis voluntatis à fine non causatus.

Dices: Ergo nullus est actus voluntatis qui non sit à causa finali, quia nullus est, qui non sit ab obiecto formali adæquato eius: hoc autem videtur falsum, tum quia aliquis est actus in voluntate qui nec circa finem, nec circa media versatur, vt Scotus, & nonnulli alii Theologi contendunt in 1. dist. 1. tum etiam quia simplex complacentia, vel inefficax desiderium rei impossibilis, non causatur à fine: cum nullo modo moueat ad consecutionem finis. Hæc obiectio petebat longam disputationem an in voluntate sit actus neuter, qui non sit causatus à fine, sed quia hoc non est nostri instituti, breuiter responderetur ad argumentum concedendo sequelam, nimirum, nullū esse actum in voluntate cum ratione & aliqua deliberatione operante qui non sit effectus finis, vt recte probat ratio facta, & ex omnib. dictis in sect. 3. confirmari potest. Ad priorem verò partem obiectionis negamus esse actum in voluntate, qui non sit aliquo modo, vel circa finem, vel circa medium propter finem, quod late probat Greg. in 1. dist. 1. q. 1. præsertim ex Aug. 1. de Doctrina Christiana, c. 8. vbi omnia bo-

na amabilia renocat ad bona quib. est fruendum vel vtendum, id est quæ sunt fines aut media. Quod etiā sentit Arist. 3. Eth. c. 3. & 4. & sumitur etiam ex D. Th. 1. cont. Gent. c. 86. Et ratio est, quia inter bonum propter se amabile, aut tantum propter aliud, nō potest reperiri medium. Nam quod Scotus putauit, bonū in communi, seu abstractè sumptum posse esse medium, verum non est, quia bonum in communi non abstrahitur nisi vt per se amabile, quia aliud quod solum propter extrinsecum finem amatur, non est bonum simpliciter, sed analogicè, & per extrinsecā denominationem, in qua non datur communis conceptus abstractus, vt ex superiorib. constat. Ad alteram partē obiectionis respondetur, in illo actu simplici seu inefficaci circa obiectum impossibile, non amari obiectum ipsum impossibile per modum finis inquirendi, vel assequendi, sed vel amari delectationem ipsam, quæ ex illo actu capitur, per modum finis, vel amari rationē aliquam boni, quæ in illo obiecto impossibili repræsentatur vel absolute, vel sub conditione. Nam illa est quæ mouet voluntatem ad illum simplicem affectum, & illa etiam est quæ participat causalitatem finis, non quidem quantum ad intentionem vel electionem, sed solum quantum ad simplicem affectū, hic. n. etiam versatur circa finem.

Quomodo priuationes participant causalitatem finalem.

Vltimò facilis planè est ex supra dictis resolutio secundæ difficultatis in principio politæ de obiectis negatiuis vel priuatiuis. Ad quam aliqui respondent, bonum quod potest causare finaliter, non est sumendum ita stricte vt cum vero ente reali conuertatur, sed latius quatenus conuertitur cum ente prout analogicè comprehendit etiam priuationes vel negationes: iuxta superius dicta disput. 1. sect. 3. n. 3. Vt enim dixit Arist. 5. Ethic. c. 1. Minus malum quodammodo bonum est: priuationes ergo, & negationes, quibus re vera non afferant bonitatem, tamen quatenus remouent aliquid incommodum, censentur habere aliquam conuenientiam, ratione cuius possunt finaliter causare. Quæ sententiā in re, vera est: addere vero possumus, carentiam mali nō habere vim causandi finaliter nisi in virtute alicuius positiui boni: meritoque dici posse, priuationem magis amari vt mediū ad obtinendum bonum, vel ad plene illud fruendum, quam propriē vt finem, ideoque illam causalitatem finis quæ est in effectu alicuius priuationis magis esse tribuendam bono, ratione cuius illa priuatio amatur, quam ipsi priuationi. Amat enim quis carere dolore propter delectationem illi oppositam, vel certè propter amorem suæ naturæ, & status conuenientis illi, qualis est indolētia, etiam illa voluntas positiua desit. Solum videtur huic doctrinæ obflare quod interdum amare potest aliquis nō esse simpliciter, quia amor nō potest causari ex amore alicuius boni positiui, quia non esse simpliciter & absolute nullum fundamentum positiui boni relinquit. Dicendum verò est, etiam, ipsum non esse, non posse amari, neque habere vim mouendi affectum, nisi ex amore commodi ipsius esse: non enim amat aliquis non esse, nisi vt euitet aliquid graue incommodum ipsius esse, quod apprehenditur maius respectu propriæ naturæ, quam propter se diligit, quam omnino carere esse. Atque ita fit (quod est mirabile) vt ex nimio amore sui esse, appetere possit aliquis non esse. Lege D. Tho. 1. p. qu. 5. ar. 2. Heruzum quodlib. 8. q. 2. Duran. in 4. d. 50. q. 2. Ferrar. 3. cont. Gent. c. 19. Sanchin. 9. Metap. q. 16.

Quomodo relatio participet causalitatem finis.

Ad aliud de relationibus, aliqui contendunt non solum relationes reales, sed etiam rationis posse causa-

causalitatem finis exercere. Alij etiam relationib. re-
alib. eam vim negant, vt Henricus quodlib. 2. q. 1. & sa-
tis consequenter, si tenet relationem realem nullam
habere perfectionem. Et sane existimo nullam rela-
tionem vel rationis, vel ex his realibus quæ prædica-
mentales dicuntur, & solum censentur esse per re-
sultantiam ex fundamento & termino, nullâ (inquâ)
ex his relationibus esse propter se amabilem, sed so-
lum ratione sui fundamenti, vel propter concomi-
tantiam sui termini, nam qui amat famam, nō amat
relationem resultantem, sed realem existimationem
sui quam censet sibi esse valde convenientem, & sic
de alijs. Quare si falsâ existimatio nō intercedat, nū-
quam hæc possunt causalitatem finalem exercere.
Secus verò est de relationibus transcendentalibus,
quæ per se habent suas entitates, vel in conceptibus
aliquarum rerum absolutarum includuntur: ideo e-
nim per se bonæ ac convenientes esse possunt, vt pa-
ret de habitudine scientiæ, visus, & similibus, & ita
possunt hanc causalitatem exercere. Omitto etiam
relationes diuinas, quæ alia superiori ratione possunt
hanc causalitatem obtinere, maxime cum essentialiter
includant totâ essentia bonitatē ac perfectionem,

SECTIO VII.

An esse cognitum sit fini conditio necessaria vt
possit finaliter causare.

Ecce quæstio coincidere videtur cum
illa, quæ de obiecto voluntatis tractari
solet, an voluntas possit ferri in in-
cognitum, re tamen vera non omnino
sunt eadem, licet valde connexæ sint:
nam licet voluntas ferretur in incognitum, nō pro-
pterea causa finalis causaret non cognita, sed potius
dicendum tunc esset, voluntatem elicere actum suū
sine propria causalitate finis circa ipsam, quia tunc re-
vera moueretur voluntas non tracta, neque mota ab
obiecto, sed ex sola sua efficacia tendens in obiectum.
Atq; ita præsens quæstio non omnino pendet
ab illa alia, quamuis è conuerso si voluntas non po-
test ferri in incognitum, recte inferatur nec finē pos-
se causare, nisi sit præcognitus.

Finis non causat nisi cognitus.

II. Dico ergo primò, vt finis causet, necessarium om-
nino est vt præcognitus sit. Hæc est omnium
Philosophorum recepta sententia, quos inferius, &
præsertim scilicet sequenti recensebimus. Et probatur
primò à priori ex modo causandi huius cause, qui est
Metaphoricè mouendo & alliciendo appetitū. Hæc
enim Metaphorica motio, vt supra explicatum est,
fundatur in naturali consensione, & sympathia in-
tellectus & voluntatis, quæ intelligi non potest nisi
medijs actibus talium potentiarum, nam dum non
operantur, neque mouent, neque mouentur, neque
villam vitalem consensionem habent. In hac verò
consensione necesse est vt præcedat actus intellectus,
quia ille per suum actum vel obiectum se habet vt
motor, & voluntas vt mota: ergo ad hanc Metapho-
ricam motionē quam causa finalis exercet circa vo-
luntatem, necessaria est præuia eius cognitio.

III. Secundo, quia vt realis causa causet, aliquo esse in-
diget, sed causa finalis nō necessario postulat esse exi-
stentiæ realis proprium & in se: ergo saltem requirit
esse in cognitione, atq; ita sit vt finis sæpe causet quā-
do non existit, vt supra visum est: nunquam autem
si non sit cognitus. Sic adeo, vt licet interdum reali-
ter existat, si non sit apprehensus, nihil moueat affe-
ctum. Vt propter hanc causam, inter alias, merito di-
ctum sit. *Thesaurus occultus, & sapientia inuisa, quæ vi-
litas in visisque*. Atque ex eadem radice fit, vt finis et-
iam in re bonus sit, si tamen vt talis non cognosca-

tur, sed falso apprehendatur, vt malus, non alliciatur
sed potius retrahat voluntatem.

Tertiò à posteriori hoc confirmatur ex eo, quod
voluntas ferri non potest nisi in bonum cognitum.
Quæ veritas est quasi primum principium & axio-
ma Philosophorum omnium, & Theologorum. A-
ristoteles enim 3. de Anim. cap. 10. ait, *appetibile non pronuncia-
mouere nisi mente aut imaginatione perceptum*, cui con-
sentiant ibi omnes interpretes, & optimè D. Thom.
1. par. quæst. 82. art. 4. & 1. 2. quæst. 3. ar. 4. ad quartum.
& quæstione 9. artic. 1. Estque expressa sententia Diui
Augustini lib. 10. de Trin. cap. 1. & 2. Rem (inquit) *pro-
sus ignotam amare omnino nullus potest*: idem li. 15. c. 26.
vbi ait, *amorem oriri in nobis ex mentis notitia*: idem lib.
8. cap. 4. & lib. 3. de liber. arb. cap. 25. & alibi sæpe. &
D. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 23. & lib. 23. c. 12. & lib. 31.
cap. 12. & optime Bernard. lib. de interiori domo. ca.
18. & 19. & lib. de grat. & lib. arb. non longè à princi-
pio, & serm. 7. 8. & 52. in Cantica, & Anselm. in Mo-
nolog. cap. 48. *Nulla res amatur sine sui memoria, aut
intelligentia*.

IV.

Aristotelicū
tum.

Ratio autem à priori huius veritatis sumenda est.
ex principio à nobis posito in assertione, nimirum,
quod causa finalis non potest causare nisi sit cognita:
adiuncto alio, videlicet, quod voluntas non potest se
mouere nisi aliquo modo finaliter mota, & ideo fer-
ri non potest nisi præuia cognitione. Minor, seu se-
cunda propositio, experientia constat, non enim po-
test appetitus vitalis inchoare suam vitalem appeti-
tionem solum ex se ipso, nisi aliquo modo alliciatur,
& moueatur ab appetibili. Ratio autem reddi potest
vel ex generali conditione potentie vitalis, præser-
tim eius quæ agit actione immanente, quæ agere nō
potest nisi mota aliquo modo, vel determinata à suo
obiecto: hæc autem motio respectu appetitus Meta-
phorica est. Vel reddi potest ratio ex conditione ap-
petitus: omnis enim appetitus sequitur aliquod esse,
& aliquam formam seu naturam: appetitio autem e-
licita non sequitur immediatè ex ipso naturali esse,
seu naturali forma, vt constat, & ideo necesse est vt
sequatur formam apprehensam, & esse cognitum,
quod ab illa provenit: vnde sicut absque naturali ef-
fe nō sequitur appetitus naturalis, ita nec sine cogni-
tione sequitur elicited. Sed est discrimen, quod ap-
petitus naturalis, quia in re non est distinctus ab ipsa
natura vel facultate naturali, comitatur illam quali
formaliter seu quasi per naturalem sequelam no-
stro modo concipiendi: appetitus autem elicited est
longè alterius rationis, & est actus distinctus à forma
apprehensa, seu à conceptu tam formali, quam ob-
iectiuo; & ideo non causatur ab illo formaliter,
sed finaliter ab obiecto bono per cognitionem ap-
plicato.

V.

Deus ne possit efficere vt amet voluntas in-
cognitum.

Atque ex his rationibus inferunt frequentius
Theologi, non solum secundum naturæ ordinē
esse necessarium vt cognitio præcedat appetitionem
elicitam, sed etiam de potentia absoluta impossibile
esse vt aliter fiat, seu quod voluntas feratur in in-
cognitum. Quam sententiam insinuat D. Thomas
locis citatis; & apertius id docet Henricus quodlib. b.
1. quæst. 15. & Gabriel in 2. d. 25. quæst. 1. art. 3. dub. 3.
Dionysius Car. huiuslib. de laudib. vitæ solit. art. 36. &
37. Et hæc sententia mihi vera videtur satisque pro-
bari rationib. superius factis. Optime vero declara-
tur ex illis duobus principiis scilicet, quod voluntas
in suo actu essentialiter pendet ex causalitate finali,
quia non potest appetere nisi Metaphoricè mota seu
excitata à bono quod amatur: & quod causa fina-
lis omnino necessario & essentialiter requirit esse co-
gnitū vt causet, quia Metaphorica motio neq; intelli-
gi potest nisi media cognitione, vt satis declaratū est.

VI.

Non

VII.

Non defuerunt tamē Theologi qui dicerent posse Deum efficere ut voluntas amet sine praua cognitione. Ita sentit Palud in 4. d. 49. q. 1. art. 2. nu. 29. solet etiam attribui Gregorio ibi & Ochamo q. 25. ad septimum, & 15. Nonnulli etiam Theologi mystici asseruerunt in altissima contemplatione peruenire interdum ad eum statum, in quo voluntas amat sine praua cognitione. Non tamen explicant hi auctores, an tunc etiam causa finalis causet sine cognitione, an verò voluntas tunc amet sine concursu proprio causa finalis: & quidem magis consequenter hoc posterius dicerent, nam tunc obiectum solum esset terminus actus voluntatis, non autem principium, & consequenter neque causa. Quod si verum esset voluntatem posse amare recipiendo actum quem ipsa non efficeret, esset magis intelligibilis illa sententia, nam tunc satis esset quod illa actio quatenus est à causa extrinseca, haberet etiam causam finalem. Tamē, cum voluntas non possit amare nisi vitaliter eliciendo amorem, & seipsam per illum mouendo, & inclinando vitali modo, intelligi non potest quod ipsa in se inchoet huiusmodi motum, nisi excitata, & illecta ab obiecto per causalitatem finalem, quæ sine cognitione esse non potest.

*Вопанен in
Imperat. mē
tis in Deum
cap. vi. §. in
quodam q.
quæ habetur
in fine libri
de mystica
Theologia.*

Qualis cognitio ad causalitatem finis necessaria sit.

VIII.

Statim verò occurrunt hic variae quæstiones, quas quia eadem tractantur de obiecto voluntatis, solum insinuabo, & in proprium locum remittā. Vna est, qualis sit hæc cognitio quæ ad finaliter causandum requiritur, an scilicet necessaria sit intellectiua, vel sensitiua sufficiat. In qua duæ includi possunt: una est an sensitiua cognitio sufficiat ad mouendam voluntatem, & hæc pars ad præsens non spectat: supponimus autem necessariam esse intellectus cognitionem ut voluntas moueatur, quia sola potentia intellectiua est proportionata voluntati ad mouendam illam: de qua re differitur in 1. q. 9. art. 1. & 2. & tangitur à Cicerone q. 10. art. 3. propter quædam verba Diui Thomæ ibi ad tertium dicentis, *voluntatem moueri non solum à bono vniuersali apprehenso per intellectum, sed etiam à bono particulari apprehenso per sensum*: quæ non sunt ita intelligenda, ut apprehensio sensus putetur sufficiens ad talem motionem, sed ita, ut hæc bona materialia quæ sensus apprehendit, possint mouere etiam voluntatem quatenus medio sensu vsq. ad rationem perueniunt. Altera pars in dicta quæstione inclusa, esse posset hypothetica, an si voluntas moueretur ab obiecto per sensum tantum apprehenso, illa motio sufficeret ad causalitatem finalem, vel (quod idem est) an illa motio esset causalitatis finalis: de qua quæstione eadem est ratio ac de simili quæstione absoluta, an motio appetitus sensitiui à bono cognito per sensum sit causalitas finalis, quam explicabimus sect. ult. huius disput.

IX.

Altera quæstio, ad præcedentem consequens, est, quænam cognitio intellectiua necessaria sit, an nimirum apprehensio sufficiat, ut Scotus in 2. d. 6. q. 1. opinari videtur, vel iudicatiua necessaria sit. De qua re tractatur in 1. 2. q. 9. art. 1. Et vix potest cadere in dubium quin iudicatiua cognitio necessaria sit de obiecto sub ratione conuenientis, & de conuenientia eius. Quæ est aperta sententia Philosophi 3. de anim. cap. 3. qui hoc sensu ait, phantasmam nudam non mouere appetitum, sed opinionem: & c. 7. negat moueri appetitum, donec ad sit iudicium boni aut mali: & li. 4. Metaph. c. 4. tex. 15. est optimum testimonium. Nam ita compertum esse putat ad determinatum voluntatis motum necessarium esse determinatum iudicium de conuenientia rei in quam voluntas mouetur, ut hoc experimento redarguat Philosophos negantes primum principium, & ostendat quod nulla res simul sit & non sit, sed alterum tantum determi-

nare. Eadem est sententia D. Damasceni lib. 2. de fide, cap. 22. & D. Thomæ 1. 2. q. 9. art. 1. & 1. p. q. 53. art. 3. & sæpe alias. Et ratio est clara, quia donec intellectus iudicet obiectum esse conueniens, nondum cognoscit conuenientiam eius, nam apprehensio pura ac præcisa ab omni iudicio, indifferens est, ut id quod apprehenditur, ita esse aut non esse existimetur, & ideo qui apprehendit tantum, & non iudicat alia esse paria, non cognoscit esse paria, sed dubius manet, & ignorans: huiusmodi ergo apprehensio de conuenientia rei, non potest esse satis ad mouendam voluntatem, ut ipsa etiam experientia satis docet: ergo nec ad finaliter causandum: requiritur ergo iudicium.

Dices appetitus sensitiuus mouetur sine iudicio & apprehensione obiecti: ergo & voluntas poterit ita moueri. Respondetur falsum esse antecedens: nō, ut D. Tho. ait 1. p. q. 59. art. 3. *Omni figuratum ex quodam iudicio, quo existimat eum sibi nocivum*. Tale autē iudicium in bruto non est per rationationem, nec per compositionem, neq. per formalem cognitionem illius rationis propter quam res est conueniens, sed est per simplicem, & naturalem existimationem de conuenientia talis rei. Intellectus verò humanus consequitur perfectum iudicium de conuenientia, & de formali ratione talis conuenientie, tum componendo, tum etiam ratiocinando: superiores verò intelligentiæ superiori modo iudicant per simplices actus. An verò interdum in homine ut moueatur voluntas sufficiat cognitio obiecti per simplicem actum, qui licet non dicat ita esse vel non esse per formalem compositionem, & diuisionem, non sit tamen pura apprehensio, sed virtuale iudicium includat, & cognitionem, quod tale obiectum conueniens sit, disputatur à Theologis: & probabile est posse sufficere talem cognitionis modum ad aliquem simplicem affectum voluntatis, & fortasse hoc sensu locutus est Scotus supra, & latius Marfil. in 2. q. 16. art. 1. Maior etiam, & Gabriel in 2. d. 6. Tamen ad propriam & formalem motionem propter finem de qua nunc agimus, perfectius iudicium necessarium est, quod non habetur sine rationatione, vel compositione aut diuisione, quia oportet cognoscere vel propriam & formalem conuenientiam quæ est in fine, vel proportionem mediorum ad finem: quæ cognitio nō habetur nisi per collationem vnius ad aliud, quæ non fit sine compositione & ratiocinatione, & perfecto iudicio, quod inde comparatur. Et ideo operationes voluntatis indeliberatæ non censentur esse propriæ propter finem, ut notauit D. Tho. 1. 2. q. 1. art. 1. ad 3. quia licet non fiant sine aliqua cognitione intellectus, tamen est imperfecta, & in modo est similes existimationi imaginariæ. Hic verò statim oriebat dubium de voluntate amentium, an in ealocum habeat causalitatem propria finis, de qua re statim dicam.

Rursus verò dubitari solet, an hoc iudicium debeat esse præcise cum, vel speculatiuum sufficiat: de qua re multa etiam disputantur à Theologis in citatis locis. Ex his autem quæ superius dicta sunt à nobis de vsu libertatis humane, & de modo quo voluntas potest à iudicio intellectus determinari, sumi potest sufficiens resolutio dictæ dubitationis quantum ad præsens necessaria est. Et quia multum pendet ex vltimo vocū, eas distinguere necesse est. Si ergo per iudicium practicum intelligamus aliquem actum intellectus, ita iudicantem de fine, ut per se & vi sua potens sit determinare efficaciter voluntatem, sic dicendum est non requiri tale iudicium practicum ad causalitatem finalem, quia motio finis, aut iudicium per quod finis applicatur, non impedit vsum libertatis: talis enim motio practica omnino contraria esset voluntati, ut supra ostendimus. Si autem per iudicium practicum intelligatur iudicium de conuenientia finis, non tantum secundum se, sed etiam respectu hominis iudicantis, non tantum in communi & abstractè, sed etiam in particulari hic & nunc, & consequenter iudicantis non tantum

tum de ipso obiecto seu fine, sed etiam de ipso actu seu tendentia in finem, id est, ut non solum iudicetur obiectum esse conueniens, sed etiam hic & nunc esse conueniens illud velle, si tale (inquam) iudicium significetur nomine iudicii practici, verum est iudicium hoc modo practicum requiri ad causalitatem finalem: & eodem sensu, iudicium speculativum huic iudicio practico condistinctum non sufficere.

Quo sensu intelligo dictum Aristotelis. 3. de anim. cap. 9. text. 41. Intellectus contemplativus non dicit quicquam omnino: si sit fugendum aut prosequendum: at motus semper fugientis aut prosequentis quippiam est. Quod enim loquatur ibi de iudicio vel imperio practico hoc posteriori modo, & non priori, patet ex text. 47. in quo subdit: Intellectus non nunquam iuberatque fugere aliud, aut persequi dicit, at non obtemperat homo atque movetur, sed agit cupiditate, ut in ipso fieri solet incontinentie. Ratio autem cur tale iudicium requiratur, clara est, quia, ut supra etiam dictum est, voluntas dum movetur, non tantum vult obiectum, sed etiam suo modo vult hic & nunc proprium actum & motionem suam: ergo necesse est ut de hoc toto & de tali conuenientia feratur iudicium. Quod vero tale iudicium sufficiat, patet, quia sufficienter applicat & conuenientiam obiecti, & practice motionis in ipsum, at quidquid aliud exigitur, nec in ratione causæ finalis fundari potest, neque in modo operandi voluntatis, quin potius ex ea parte qua libera est, ei repugnat, ergo.

Sed statim occurrit difficultas, quia nec tale iudicium practicum necessarium videtur, alioqui non haberet locum in amentibus, vel pueris ante perfectum usum rationis, causalitas finis, quod videtur esse contra experientiam: quia verbis ostendunt se cognoscere rationem boni à qua moventur, & utilitatem medii ad finem. Respondetur absolute negando sequelam: nam licet hi homines non possint exercere iudicia practica in ordine ad mores honestos aut parvos, quia cognitio honestatis requirit perfectum rationis usum, & integrum iudicium: possunt tamen habere iudicium practicum de re ut hic & nunc operabili, & conueniente sub aliqua inferiori ratione, ut est ratio delectabilis, vel ratio conuenientis aut disconuenientis animali naturæ, quæ reperitur in familiaritate v.g. & utilitate quæ est in medio respectu talis finis. Nam licet hi amentes sint, non priuantur omni discernit & ratiocinatione, per quam sufficienter applicetur causa finalis, ut habere possit aliqua causalitatem suam, quamvis non perfectissimam.

Vltimo inquiri potest circa hanc cognitionem, quæ necessaria dicimus ad finaliter causandum, an requiratur solum ut conditio necessaria ad hanc causalitatem, an vero etiam ut principium seu causa per se. Quæ dubitatio dupliciter potest habere sensum. Vnus est an cognitio finis, præter eam necessitatem quæ ex parte causæ finalis sumitur, habeat aliam causalitatem per se circa actum voluntatis, ob quam etiam necessaria sit. Quo sensu in presenti non est tractanda hæc quaestio, coincidit enim cum illa, an cognitio concurret effectui ad actum voluntatis tanquam proprium principium per se influens in illud, quæ nihil ad præsentem quaestionem de causa finali refert. Certum est enim, ut supra dixi, causam finalem quæ per cognitionem applicatur, non influere effectui in actu voluntatis: quod vero actus ipse cognitionis quo talis causa applicatur, aliunde habeat vim ad sufficienter causandum voluntatis actum, impertinens est ad causalitatem finalem: quanquam probabilius est non habere cognitionem eam vim efficiendi in actum voluntatis, ut in superioribus est tactum, & latius in scientia de anima disputandum est. Alius sensus illius dubitationis est, an esse cognitum quod finalis causa habet per cognitionem, sit illi ratio causandi finaliter, ideoque cognitio non solum sit conditio necessaria, sed etiam principium per se huius causalitatis: & hoc dubium graue censeri solet, quod sequentem sectionem postulat.

Verum finis moueat secundum suum esse reale, vel secundum esse cognitum.

Prima sententia affirmat finem mouere secundum esse quod habet in cognitione, non secundum esse reale: atque adeo cognitionem non tantum esse conditionem sine qua non, sed esse formalem rationem causandi finaliter. Hæc censetur esse Auicenna. 6. Metaph. c. 5. eamque tenet Soncinas 5. Metaphysic. qu. 3. & nonnulli alii moderni Thomistæ, & attribunt D. Th. 1. 2. q. 31. ad 1. ubi ait, obiectum appetitus animalis esse bonum apprehensum, & ideo diuersitatem apprehensionis pertinere quodammodo ad diuersitatem obiecti. Et similiter 1. p. q. 80. a. 1. & 2. ait appetitum variari iuxta formam vel apprehensionem quam sequitur, & ita distinguit tres appetitus, naturalem, sensitivum, & voluntatem, nam primus sequitur naturalem formam absque apprehensione, secundus sequitur formam apprehensam per sensum, tertius sequitur formam apprehensam per intellectum.

Ex qua doctrina potest concipi prima ratio pro hac sententia, nam id quod ex parte obiecti distinguit essentialiter appetitus, non est tantum conditio sed etiam formalis ratio mouendi, seu obiecti mouentis, sed apprehensio diuersa est sufficiens ratio distinguendi essentialiter appetitus: ergo. Minor est D. Thom. supra. Maior vero constat ex communi doctrina, quod potentia distinguuntur per obiecta formalia, non per conditiones obiectorum, Vnde D. Th. citato loco, cum dixisset in corpore articul. appetitum esse potentiam motam, moueri autem appetibili apprehenso, & ideo per illud distingui, subdit in solutione ad primum. Appetibile non accidit esse apprehensum per sensum, vel intellectum, sed per se ei conuenit. Nam appetibile non mouet appetitum, nisi in quantum est apprehensum, vnde differentia apprehensi, sunt per se differentia appetibilis. Vnde potentia appetitiue distinguuntur secundum differentiam apprehensorum, sicut secundum propria obiecta. Et idem habet D. Th. 1. 2. q. 30. a. 3. ad secundum, ubi similiter ex diuersa apprehensione distinguit concupiscentias naturales à non naturalibus: & Caietan. ibi notat ex illa responsione manifestè haberi. Quod apprehensio respectu obiecti appetitus non se habet ut approximatō actui ad passivum, sed ut ratio obiectiua.

Et confirmatur hæc ratio, nam in eodem appetitu intellectiuo, effectus causæ finalis plurimū variatur ex diuersitate cognitionis: sola autem conditio vel applicatio causæ non posset sufficere ad tantā diuersitatem. Antecedens patet, nam cognitio Dei per visionem claram vel obscuram, intuitiuā aut abstractiuā causat ut multi volunt, diuersitatem specifiā in amore, & ut minimum, est in causā ut vnus amor sit liber, & alter necessarius. Rursus idem bonum apprehensum absolute, causat amorem, ut absens & acquirendum, causat desiderium vel intentionem, ut præsens vero causat gaudium; qui actus specie diuersi sunt: & eadem proportionem distinguuntur circa malum apprehensum ut absens vel præsens, tristitia & timor. Rursus actu virtutis & vitii in voluntate non distinguuntur ex obiecto secundum eius esse reale, sed secundum eius esse apprehensum: hinc enim fit ut si quis ex conscientia erronea velit elemosynam facere, putans se malefacere, ille non fit actus virtutis, sed vitii: & e conuerso, qui ex ignorantia inuincibili vult furari ut elemosynam faciat, putans se bene facere, non facit actum vitij, sed virtutis, propriè & secundum veram speciem realem virtutis. Denique, simile argumentum est, quod bonum non mouet quale est, sed quale apprehenditur; & ideo supra diximus cum Aristotele, ad causalitatem finis non referre qualis sit, sed qualis existimetur: esse autem existimatum idem est quod esse apprehensum.

Secun-

I.
Prior sententia.

II.

III.

IV.

Secunda ratio principalis pro hac sententia est, quia illud esse, quod per se ac solum requirit finalis causa, ut causet, non est tantum conditio, sed formale principium causandi; sed esse existentiae non est requisitum in fine ad causandum: esse autem cognitum est per se necessarium, & illud solum sufficit, ergo. Maior videtur nota ex terminis, quia nihil aliud est esse formale principium causandi, quam esse id quod per se primo ac formaliter requiritur in causa ut causare possit. Unde in superioribus saepe diximus, & inferius etiam dicemus, esse existentiae respectu causae efficientis, non esse conditionem requisitam, sed ipsam rationem causandi, quia est ipsa entitas rei, & primum esse quod ad causandum requiritur. Minor autem quoad priorem partem satis probata est in superiori sec. & quod illa necessitas apprehensionis sit per se ex vi causae finalis, constat ex modo causalitatis eius, qui est per Metaphoricam motionem: haec enim per se procedit ex esse obiectivo, non ex esse rei in se. Quoad alteram etiam partem constat ex dictis, nam ostensum est saepe finem causare antequam sit: imo & illud, qui nunquam futurus est, vel etiam interdum qui nec esse potest, si tamen ut possibilis apprehendatur.

V.
Posterior
sententia
contraria.

Secunda sententia est finem mouere secundum esse reale; illudque esse rationem formalem mouendi, & consequenter: cognitionem finis esse tantum conditionem seu approximationem necessariam huiusmodi causae. Hanc opinionem docuit late Caieta. 1. 2. q. 1. ar. 1. circa ad primum, ex illiusque esse sententia Auerrois 12. Metaph. com. 3. 6. quatenus ait, sanitatem quae est in re causare finaliter, licet prout est in anima, efficiat desiderium sui. Et potest sumi ex D. Tho. 1. p. q. 82. ar. 3. quatenus ait voluntatem inclinari ad ipsam rem prout in se est; & ex Philosopho quae ibi citat in 6. Metaph. tex. 8. dicentem bonum & malum, quae sunt obiecta voluntatis, esse in rebus. Eandem opinionem tenet Ferrariensis 1. cont. Gent. c. 44. ubi dicit, esse in mente, tantum esse conditionem requisitam ad finalisandum. Tenet etiam Iauellus 5. Metaph. q. 6. Ocham in 2. qu. 3. ar. 2. & Gabr. 2. d. 1. q. 1. ar. 3. & sumitur etiam ex Scoto in 1. d. 1. q. 4.

Fertur inter praedictas sententias iudicium.

VI.

Inter has sententias haec posterior mihi videtur simpliciter vera: & res tota tam clara apparet ut vix possit esse dissentendi ratio nisi in vocibus ipsis aliqua æquiocatio misceatur. Quod patebit facile, si ea in quibus auctores utriusque opinionis conveniunt, vel tam manifesta sunt, ut in eis convenire necessario debeant, distinxerimus.

VII.

Finis ut causet non eget existentia actuali.

Primo itaque conveniunt omnes, finem non indigere existentia reali, seu exercita (ut vocant) ad causandum finaliter: quo sensu clarum est esse existentiae non esse rationem causandi finaliter, imo nec conditionem necessariam. Adde etiam, neque esse essentie verum, aut esse existentiae possibile re ipsa esse necessarium ad causandum finaliter, nam apprehensum sufficit, & hoc tantum magna ex parte probant rationes primae opinionis.

VIII.

Voluntas non fertur ad assequendum finem in esse cognito, sed in esse reali.

Secundo certum est, voluntatem non tendere in finem, ut illum in esse cognito, ut sic, assequatur, sed ut in proprio esse reali, quod in eo apprehendit iuxta eius conditionem; illud assequatur: atque hoc sensu certissimum est esse in cognitione non esse rationem finalisandi, sed solum conditionem necessariam. Prior pars exemplis, & ipsius rei declaratione fit evidens. Nam qui intendit sanitatem, aut divitias, non intendit illas cognoscere, aut de illis cogitare, sed re ipsa consequi secundum veram existentiam realem, & idem est de aliis. Ratio autem sumenda est ex dictis scet. 5. quod ratio formalis causandi finalis causa est bonitas eius & convenientia: res autem, quae movet ut finis, non habet suam bonitatem & convenientiam in esse obiectivo seu cognito, sed in ordine ad suum esse

reale: sanitas enim est conveniens ut inest, non ut apprehendatur: ergo formalis ratio movendi est reale esse eius, quatenus conveniens seu bonum, seu realis convenientia eius quatenus in ipso esse reali fundatur, & illud reddit bonum & appetibile. Confirmatur, quia finis secundum illud esse movet, secundum quod satiatur appetitum agentis postquam illum est consecutus, & sine quo non quiescit, sed ira comparatur finis ad voluntatem secundum esse reale, & non secundum esse apprehensum: ergo. Maior constat, ut quia illud est primum in intentione quod est ultimum in executione, tum etiam quia finis est, id in quod tendit impetus agentis: id autem tendit quo consecuto quiescit. Minor etiam est clara, quia non quiescit animus apprehensione finis, nisi illum in re ipsa consequatur & absque huiusmodi consecutione frustrari censetur intentio agentis. Et hoc non negant auctores primae opinionis, ut tandem facietur Medin. 1. 2. q. 1. ar. 1. quanquam fortasse non admodum consequenter, ut ex dicendis constabit.

Dixi autem, voluntatem tendere in finem, secundum esse reale iuxta eius conditionem, quia interdum contingit ipsum finem voluntatis operantis non esse alium, quam obiecti alicuius cognitionem, ut cum intendimus seu desideramus videre Deum: tum enim illud esse visum pertinet ad rationem formalem talis causae finalis, & simile est, quando homo appetit finem solam contemplationem, vel speculationem alicuius veritatis. Et hoc etiam modo dicunt Theologi, interdum hominem posse declarari in sola cognitione, & non in re cognita, nisi secundum esse cognitum, quo tunc actus accipit suam bonitatem vel malitiam. Quanquam verò in his & similibus, exempli scognitionis ipsa appetatur ut finis, tamen ipsa habet suum proprium esse reale, secundum quod appetitur, & talis cognitio etiam tunc non est ratio finalisandi in quantum est quid praerequisitum ex parte finis, ut voluntate moveatur, sed in quantum est actio quaedam, quae per se indicatur conveniens, & ut sic proponitur voluntati tanquam sufficiens ad movendum illam, sed tanquam terminus in quem tendat. Atque ita secundum accommodationem distributionem verum in universum est, finem mouere secundum esse reale, quod media apprehensione obicitur voluntati, nam secundum illud iudicatur conveniens, & quatenus conveniens iudicatur, movetur.

Tertio dicendum est apprehensionem seu iudicium illius convenientiae realis, proprie ac formaliter loquendo, non esse rationem movendi seu finalisandi, sed esse conditionem necessariam per modum approximationis necessariae ad tale genus causalitatis. Quoad hoc verius ac proprius loquitur secunda sententia, & probatur, quia esse in cognitione non est bonitas seu convenientia secundum quam finis movet, ut probatum est: ergo nec cognitio ipsa est ratio formalis ipsi fini ut moveatur: erit ergo necessaria conditio. Patet consequentia à sufficienti partium enumeratione. Quocirca, sicut in causa efficiente approximatocalis est conditio requisita, ita in causa finali approximatocalis quasi animalis seu vitalis, est requisita conditio ad talem causandi modum, quia cum motio huius causae Metaphorica sit, debet fieri per naturalem cognitionem potentiarum cognoscitivae & appetitivae, ut saepe dictum est.

Hinc addendum est quarto, hanc cognitionem talē esse ut ratione illius, vel potius mediante illa, possit variari ratio seu principium formale finalisandi, non quia ipsa sit ratio formalis motiva, sed quia applicat diversam rationem formalem movendi. Et in hoc videtur equivocone laborasse auctores primae sententiae. Declaratur aut ex praedicto simili causae efficientis: quoniam n. is qui applicat causam per se agentem, solum sit causa per accidens, tamen si potens sit ad applicandas diversas causas habentes diversas principia agendi, poterit ex ea parte variare rationem

tionem formalem agendi, & consequenter esse causa diuersitatis in effectu. Sic igitur, quia vis apprehensiva vniuersalis est, potest applicare diuersa obiecta, & diuersas rationes formales mouendi: & ideo licet ipsa non sit ratio finalis, potest esse causa vel occasio vt huiusmodi ratio varietur. Et simili ratione potest vis apprehensiva eandem materialem rem sub diuersis rationibus apprehendere, aut verè aut apparenter: & inde etiam prouenit vt ex diuersitate apprehensionis vel iudicii mutetur motio vel causalitas finis; non quia formaliter ac per se illa varietas proueniat ex apprehensione, sed quia applicat finem formaliter diuersum, vt declaratum est.

Fundamenta prioris sententia expediuntur.

ET iuxta hanc vltimam assertionem declarantur Optime & expediuntur testimonia omnia & rationes, quas prior sententia assererebat. Quandoquidem enim D. Tho. ait diuersitatem apprehensionis pertinere ad diuersitatem obiecti, intelligendum est, pertinere non formaliter, sed applicatiuè, vt sic dicam. Vel aliter dici potest (& in idem redit) diuersitatem apprehensionis, non quæ se tenet ex parte subiecti, sed quæ se tenet ex parte obiecti, variare appetitum & obiectum eius, & causalitatem finis. Voco autem conditiones apprehensionis ex parte subiecti, quod sit clara vel obscura, certa aut probabilis, & similes: quæ non redundant in applicationem obiecti sub diuersa ratione bonitatis vel conuenientie: quando autem diuersitas apprehensionis ad hoc pertingit, dicitur esse diuersa etiam ex parte obiecti.

Vnde ad primam rationem distinguenda est maior, nam quod ex parte obiecti distinguit essentialiter appetitus, si id per se primo faciat, erit ratio formalis obiecti, si verò solum id faciat vt applicans diuersum obiectum formale, esse poterit tantum conditio requisita: atq; hoc modo concurret apprehensio ad hanc diuersitatem. Et iuxta eandem doctrinam intelligendum est, appetitum intellectuum, & sensitium distinguui, quia consequuntur apprehensionem sensus vel intellectus: nam si hæc distinctio reducenda est ad obiectum apprehensum, in eo consistit quod per sensum applicatur obiectum sub diuersa ratione conuenientie, ad naturam sensitivam, vel rationalem. Et quamuis interdum intellectus possit apprehendere & proponere rationem conuenientie ad naturam sensitivam, tamen hoc est respectu illius quasi materiale, nã ad æquata ratio eius vniuersalior est, & in eo ipso longe aliter applicat rationem formalem talis boni, quam sensus, & ita tota illa diuersitas quatenus ex apprehensione in obiectum redundat, non fit, nisi vt per conditionem applicantem. Atq; idem dicendum est ad omnia exempla quæ in confirmationem adducuntur, nam visio, & abstractiua cognitio, si fortasse in causa sunt vt amores sint diuersi in specie, ideo est, quia bonitas Dei per visionem longe aliter applicatur etiam ex parte eius, ita vt secundum omnes perfectiones suas formaliter ac distinctè cognitæ in vna simplicissima perfectione clarè visa moueat voluntatem videntis, cum tamē in cognitione abstractiua solum moueat vt cognita sub determinata ratione alicuius attributi, vel sub aliqua ratione boni valde confusi. Et similiter si necessitas, quæ est maior in vno amore, quam in alio, prouenit ex obiecto, ideo est quia per visionem, & obiectum & amor eius apprehenduntur vt hic & nunc magis necessaria. Sic etiam bonum absens vel presens non variant actus propter solas apprehensiones, sed quia ipsa res, & conditio in ipsa apprehensa nata est diuersum motum causare in appetitu: eademq; ratio est de cæteris exemplis, vt facile vnusquisq; intelligere poterit, applicando singula ad doctrinam traditam.

Ad secundam rationem responderetur, in vtraque præmissa sumpta, posse esse æquiuocationem. Cum

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

enim in maiori dicitur, illud esse causæ quod per se ac solum requiritur ad causandum, esse rationem formalem causandi, si intelligatur de esse existentie exercito, falsum est in causa finali, quia, vt sæpe dictum est, non semper requirit hoc esse ad causandum. Si verò intelligatur de esse existentie absolute, scilicet abstractrahendo ab eo quod tunc fit, quando causat, vel quod futurum sit, aut existimetur, sic verum est, rationem causandi esse in causa aliquod huiusmodi esse. In hoc verò sensu falsa est minor, quia licet finis cū primo mouet, in re ipsa sæpe non habeat hanc existentiam, nisi in apprehensione, quomodo dicitur esse primum in intentione, tamen in illa apprehensione obijcitur & repræsentatur secundum aliud esse reale, propter quod voluntas mouetur.

SECTIO IX.

Utrum causalitas finis locum habeat in diuinis actionibus & effectibus.

Ratio dubitandi sumitur ex hæcenus dictis de agentibus intellectualibus creatis, nam in his non habet locum causalitas finis quoad actiones externas, nisi media causalitate in ipsam voluntatem causæ agentis, sed finis nō potest habere causalitatem suam in voluntatem Dei: ergo neq; in effectu, vel actiones externas quæ ab illa voluntate procedunt. In contrarium verò est, quia Deus propriissime est finis creaturarum omnium, vnde & propriè dicitur omnia propter se ipsum operari: ergo est causa finalis rerum omnium, & actionum quæ ab ipso procedunt.

Sitne in decretis liberis diuinæ voluntatis causalitas finis.

Circa hanc dubitationem duo breuiter declaranda sunt. Primum, an, & quo modo finis exerceat rationem suam vel causalitatem circa ipsas liberas determinaciones diuinæ voluntatis, quæ sunt veluti actus immanentes in ipsa. Secundum, quid dicendum sit de actionibus transcurrentibus quæ à diuina potentia egrediuntur, & consequenter etiā de effectibus, ad quos terminantur. Circa priorē partē Soncin. 5. Metaph. q. 2. sentit, in diuina voluntate reperiri propriā causalitatem finis. Fundamentum eius est, quia motio finis tantum est Metaphorica, sed in Deum cadit hæc Metaphorica motio, quia diuina bonitas propter quam Deus agit, mouet voluntatem Dei: ergo & causalitas finalis cadit in diuinam voluntatem. Secundo quia Deus amat propter bonitatem suam tanquam propter finem, sed per hoc nihil aliud significatur, nisi quod diuina bonitas mouet voluntatem Dei in amorem suæ essentia: ergo. Tercio quia Deus amat creaturas propter suam bonitatem, sed amare vnū propter aliud, nihil aliud est, quam ex amore vnus Metaphorice moueri ad amorem alterius: ergo ita mouetur Deus Metaphorice à se ipso vt fine. Quarto afferri potest ratio supra insinuata, quia alias effectus Dei vt ab ipso sunt non haberent causam finalem: nam causa finalis nullum effectum habet nisi medio agente, quod ad agendum mouet: si ergo circa ipsum agens non habet causalitatem, neque circa effectus agentis potest causalitatem habere.

Hæc verò sententia falsa omnino est. Vnde dicendum est finem non posse exercere causalitatem suam in diuinam voluntatem quantum ad actus immanentes, seu determinaciones liberas eiusdem voluntatis. Hæc sumitur ex D. Thoma 1. p. quæst. 9. artic. 5. vbi in hoc sensu generaliter negat dari aliquam causam diuinæ voluntatis: & 1. cont. Gent. c. 86. & 87. dicit quod licet diuinæ voluntatis sit aliqua ratio, non tamen aliqua causa. Idem Alensis 1. p. quæst. 35. art. 5. Driedo de Concor. lib. ar. 1. lib. tract. 1. c. 4. memb. 1.

III.

Negative
responderetur.

A a a

ad

ad quartum. Idem sentit Ferrar. in dist. c. 87. qui aduertit, quod licet diuina bonitas secundum nostrum modum intelligendi sit causa diuinæ voluntatis, non tamen secundum realem causalitatem. Quod etiam est sano modo intelligendum quoad priorem partem: non enim existimandum est obiectiue seu ex parte Dei esse in ipso causalitatem, etiam nostro modo intelligendi, alioqui falsum intelligeremus, sed ex parte nostra intelligere & explicare nos rationem diuinæ voluntatis ad modum causalitatis, quia non possumus diuinam concipere aut explicare nisi ad modum rerum creaturarum. Præterea, in eodem sensu D. August. lib. 83. quæstionum, quæst. 28. negat querendam esse causam diuinæ voluntatis, ob quam voluit mundum creare, & rationem reddit, quia omnis causa efficiens est, quod ita intelligendum puto, vt supra etiam exposui, id est quia in omni vera causalitate intercedit aliqua efficiens causa.

IV. Atque hinc sumitur prima ratio huius veritatis, quia in diuina voluntate nulla est vera efficietia circa actum immanentem in ipsa etiam vt liberè terminatum ad obiecta externa: ergo nec vera causalitas finis habere potest locum circa talem actum. Consequentia patet ex superius dictis, nam causalitas finis non habet locum nisi in ordine ad causalitatem efficientem. Secundo declaratur amplius, quia actus diuinæ voluntatis quoad entitatem sibi essentialem ac necessariam, non potest habere vllam veram causam in aliquo genere, quia vt sic est ens per essentiam, & omnino independens. Neque etiam ille actus vt liberè terminatus ad creaturas potest habere realem causam, quia vt sic nihil reale addit entitati necessarii eiusdem actus: nec potest fingi causa realis, quæ habeat pro effectu solum respectum rationis. Quocirca, qui putant determinationem liberam addere aliquid reale diuinæ voluntati quod simpliciter posset non esse in ipsa, satis consequenter ponere possunt, vel etiam debent, hoc causalitatis genus, circa illum actum: nam, vt ego existimo, coguntur ponere etiam causalitatem effectiuam, quod, quam est absurdum, tam est falsum illud fundamentum ex quo sequitur, vt infra suo loco ostendam. Neq; Soncinas hac via procedit, quia nõ solum circa liberas determinationes, sed etiam circa ipsum actum, vt est necessaria dilectio Dei, admittit illam causalitatem finalem, quod in rigore sumptum, est omni ratione improbabile, quia ille actus vt sic est ipsum ens per essentiam, & ideo independens, & non causatus sub quacunque ratione. Vnde vltius, si determinatio libera vt est aliquid rei, nihil est præter ipsum actum, & vt est quid rationis, re vera non est: sed concipitur aut fingitur ex modo nostro concipiendi, sit, vt sub nulla ratione possit ille actus veram causam habere.

Respondetur argumentis in oppositum.

V. Ad argumenta respondetur, quod sicut Deus eminentissimo modo se per ipsum amat sine vlla causalitate, vel effectiua circa amorem quatenus à nobis concipitur vt vitalis actus vel formalis circa ipsum amantem, quatenus tali amore amans constituitur, ita intelligendum est Deum eminentissimo modo amare se propter se, & alia etiam propter bonitatem suam absq; vlla causalitate finali circa eundem amorem vel sui, vel aliorum. Atque ita cum dicitur se amare Metaphoricè motus vel illectus à bonitate sua, locutio est Metaphorica, sumpta ex modo quo nos concipimus res diuinas ad modum humanarum. Quomodo dixit etiam Boetius lib. 3. de Consolat. prof. 3. *Instam bonitatem luore carentem pepulisse Deum vt res externas operaretur.*

VI. Vnde ad primum negatur Metaphoricam motionem finis ita habere locum in diuina voluntate sicut in nostra, nam in nostra ita illa motio dicitur Metaphorica, vt tamen sit vera causalitas, quia est vera de-

pendentia in actu propter finem elicitum ab ipso fine, in diuina autem voluntate non est talis motio Metaphorica, sed est eminens quædam amandi ratio, quæ sicut est sine distinctione actuum vel potentiarum, ita etiam est sine vlla vera motione etiam Metaphorica. Quare cauenda est æquiuocatio in vocabulo *Metaphorica motionis*, nam respectu nostri illa particula *Metaphorica*, additur ad distinguendam illam motionem à motione efficientis causæ, non vero ad excludendam illam à totalitudo motionis & causalitatis. Talis propriè dictæ, cum verò Deus dicitur moueri aut allici à bonitate sua, tota locutio est Metaphorica ad explicandam solum rationem diuinæ voluntatis.

Et per hæc responsum est ad secundam & tertiam rationem, nam illa particula *propter*, quando Deus dicitur amare se vel alia propter bonitatem suam non significat veram causam ipsius amoris, sed rationem tantum (vt dixi) voluntatis diuinæ. Falsum autem est Deum se amare propter se tanquā propter finem, Deus enim non est finis sui ipsius: quis enim vnquam ita locutus est? aut quomodo potest habere finem qui non habet principium? Nisi fortasse negatiue dicitur finis sui, quia non habet alium finem, sic enim dicitur Deus esse à se. Sed hoc sensu non est finis sui per causalitatem finalem, sicut neq; est à se per efficientem. Falsum item est, amare vni propter aliud, esse idem, quod ex amore vnus moueri ad amorem alterius, si illud ex significet causalitatem propriam, vel distinctionem in re inter vni amorem & alium: nam in rigore ad veritatem illius locutionis sufficit, quod vnum sit ratio amandi aliud. Vnde sicut quando Deus dicitur esse immortalis, quia est immaterialis, illa particula *quia* designat non veram causam, sed rationem, ita dicitur amare creaturas propter bonitatem suam, non quia sit causa, sed quia est ratio amandi illas. Et sicut Deus illo actu quo se amat necessario, libere amat creaturas sine additione vel augmento reali, ita idem actus vt terminatus ad Deum potest dici ratio nostro modo concipiendi, cur extendatur (vt ita dicam) ad creaturas, nulla interueniente causalitate propria. Nam sicut illa reformatio fit eminentissimo modo sine augmento reali, ita etiam sine causalitate reali. Quomodo dixit Dionys. 4. c. de diuin. nom. *quod diuinus amor non dimisit Deum sine germine.*

Sine causalitas finis in externis actionibus, & effectibus Dei.

Q Varta ratio illius opinionis postulat, vt explicemus secundum punctum in principio propositum, scilicet quomodo in actionibus, & effectibus Dei ad extra detur vera causalitas finalis, si in ipsamet Dei voluntate non reperitur talis causalitas. Et ratio dubitandi satis proposita est in principio, & in illa ratione quarra. Propter quam posset aliquis concedere, in effectibus Dei inueniri propriè finem ad quem ordinantur, & propter quem hunt, non tamen reperiri propriam causalitatem finalem. Vt enim notat Gabriel in 2. dist. 1. q. 5. in Princ. finis & causa finalis non omnino sunt idem, nam finis vt sic solum dicit terminum ad quem tendit operatio, vel ad quem motus ordinantur: causa autem finalis est, quæ mouet agens ad operandum. Quapropter, si detur finis qui non moueat agens per propriam causalitatem, poterit dari finis, qui non sit causa finalis in proprietate & rigore sumpta. Sic igitur verè dici potest Deus omnia operari propter se vt propter finem vltimum, in quem omnia ordinantur, non tamen per causalitatem finis, sed per eminentiorem modum ab omni causalitate liberum. Sed hic modus dicendi non omnino satisfacit. Primo quidem quia ex omnium Theologorum sententia Deus est causa finalis omnium rerum, vt tradit D. Thom. 1. p. qu. 44. artic. 4. Secundo, quia Aristoteles definit causam finalem esse id

propter quod aliquid fit: Deus autem verè ac propriè est id propter quod creaturæ fiunt, iuxta illud Prou. 6. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* Tertiò, quia causa finalis vt sic nullam includit imperfectionem, imò censetur esse prima, & perfectissima omnium causarum modo inferius explicando: ergo conuenit Deo propriè ac formaliter, & cum summa perfectione: non conuenit autem illi nisi respectu effectuum ad extra: ergo.

Quare dicendum est, quod licet causa finalis non causet propriè effectus suos nisi quodammodo medio agente quod mouet & allicit ad operandum, tamen, vt finis sit propria causa effectus agentis, necessarium non est, vt prius habeat in ipso agere aliquam causalitatem propriam. Nam licet hoc contingat in agentibus intellectualib. creatis, eo quod immediatè ipsa se mouent, seu applicant ad operandum, vel amandum per aliquam realem motionem, & propriam causalitatem: tamen in agente intellectuali increato id non est necessarium, quia sine vlla sui mutatione, vel reali additione, dependentia, aut causalitate, simplicissimo & eminentissimo modo sese applicet (vt ita dicam) seu determinat ad libere amandum & operandum. Cõstitit autem causalitas finis Dei respectu effectuum ad extra in hoc, quod Deus intuitu & amore suæ bonitatis effectus extra se producit: vnde ipsamet operatio quam ad extra habet, essentialiter pendet à Deo tum in ratione efficientis, tum etiam in ratione finis, quia respicit Deum & vt omnipotentem, & vt summè bonum, qui ratione suæ bonitatis, & dignus est vt omnia ad ipsum vt ad finem ordinentur, & seipsum dicto eminenti modo inclinat ad communicandam alijs suam bonitatem propter ipsam. Atque ita facilis est responsio ad rationem dubitandim: negamus enim esse semper necessariam causalitatem finis intra ipsum agens, vt habere possit locum extra ipsum in alios effectus eius: quomodo inferius etiam declarabimus habere locum in effectibus Dei causalitatem exemplarem, sine vlla causalitate propria intra ipsum Deum.

Atque hinc expeditur facile dubium quod attingit Caietanus circa dictum art. 4. q. 4. 4. 1. part. an possit concedi Deum vt agens est, habere causam finalem: quod idem est ac querere, an actio Dei ad extra habeat propriam finalem causam. Dicendum est enim habere quidem causam finalem. Nam Deus verè ac propriè exercet illam actionem propter aliquem finem quem intendit. Item quia, vt D. Thom. ait in illo articulo, idem est finis agentis & patientis, licet diuersimodè: est autem sermo de agente vt agens est, & de patiente latè vt se extendit ad effectum ab agente factum: sed effectus Dei vt sic habet propriam causam finalem: ergo actio Dei vt sic habet eandem causam finalem, quæ licet non sit finis Dei, est tamen finis effectuum Dei, & consequenter etiam actionis eius: finis enim ad quem ordinatur effectus, est qui mouet agens ad operandum: vnde ad eundem ordinat actionem suam.

Sed statim insurgit difficultas, nam actio Dei est ipsa essentia Dei: ergo non potest habere causam finalem. In qua obiectione hærent & laborant Thomistæ: & Caietanus responderet illam actionem quantum ad re quæ est actio, non habere causam finalem: formaliter tamen in quantum actio est habere causam finalem ipsam bonitatem Dei. Sed non satisfacet responsio, quia vel illa actio vt actio, aliquid rei addit ipsi Deo, & sic non erit in Deo, vel nihil rei addit, & secundum id non potest habere causam finalem. Respondent nonnulli moderni, actionem vt sic, solum addere respectum rationis illi intrinsecum, & quantum ad illum habere causam finalem. Adduntque, cum finis moueat agentem Metaphoricè, non esse necessarium vt inter finem & agentem, seu eius operationem sit realis distinctio, sed sufficere distinctionem rationis: & quod agens determinetur à finem Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

ne ad actionem, siue illa determinatio sit per modum realem, siue per modum rationis. Sed hæc doctrina falsa est, & incidit in opinionem Soncinatis, & ex illa plane sequitur amorem Dei vt liberè terminatum ad creaturas, habere propriam causam finalem: quod tamen esse omnino falsum ostensum est. Et sequela patet, nam in illa determinatione libera est etiam identitas realis, & modus rationis, proueniens suo modo à Deo vt à fine. Item falsum est, relationem rationis esse de intrinseca ratione actus realis, cum illa nihil sit. Ideoq; etiam non magis potest intelligi quod per propriam causalitatem finalem causetur, quam quod per propriam efficientiam. Et ideo alij Thomistæ negant quod diximus, nempe Deum ita operari propter finem, vt ille finis sit causa actionis Dei, sed tantum passionis, vt sic dicam, seu effectus, aut etiam ipsius fieri. In quo quidem videntur consequenter loqui, nam iuxta illos, actio Dei non est aliud quam volitio Dei: volitio autem Dei non potest habere causam finalem. Sed ex falso fundamento coacti sunt recedere à vera sententia.

Et ideo facilius respondetur negando antecedens, nam actio Dei transiens non est Deus, nec in Deo, sed in creatura, & ideo habere potest causam finalem, & ordinari in finem. Atque ita, licet Deus non habeat finem sui esse, habet tamen finem suæ actionis transiens: qui si sit finis proximus, esse potest aliquid extra Deum: agit enim Deus ad extra vt sese communit: quæ communicatio aliquid est extra Deum, & in vniuersum actio dici potest ordinari in terminum vt in suum finem: si vero sit sermo de fine vltimo, est ipsemet Deus, non quia intendat aliquid commodum vel bonum sibi acquirere, sed quia agit propter suam bonitatem communicandam & manifestandam. Et hanc sententiam bene declarat Durandus in 2. distinctione 1. quæst. 6. quamuis nonnulla misceat quæ vera non sunt, quæ nunc examinare non est necesse.

XII.

Veræ responsio.

SECTIO X.

Prum in actionibus naturalium & irrationalium agentium vera causalitas finalis intercedat.

Hæc quæstio generalis est de omnibus agentibus carentibus intellectu & voluntate, quibus omnibus commune est vt non possint actiones suas vel media ad finem referre seu ordinare. Et hinc oritur dubitandi ratio: nam propria causalitas finis non est sine hac ordinatione, vt satis declarant illæ particule *cuius gratia*, & propter quod aliquid fit, quibus causalitas finis solet declarari: & ideo difficile est inuenire aut declarare causalitatem finalem in actionibus horum agentium, & in effectibus eorum prout ab ipsis prouenit. In contrarium verò est, quia hæc etiam agentia agunt propter finem, vt latè probat Aristot. in 2. Physico. cap. 7. non potest autem intelligi operatio propter finem sine causalitate finis. Et de brutis est specialis difficultas, nam illa verè mouentur ad amandum ex aliqua cognitione boni: ergo intercedit in eo affectu & opere motio Metaphorica boni cogniti: ergo illa pertinet ad veram causalitatem finalem. Atq; hoc confirmat experientia, nam videmus hirundinem ita congregare paleas vel aliquid simile efficere, sicut expedit ad finem suum, & sic de alijs.

I.

Ratio dubitandi.

Vetus opinio de agentibus naturalibus.

In hac re fuit antiqua opinio veterum Philosophorum negantium opera naturæ pronenire ex intentione alicuius finis, sed casu ita constituisse, vel ex consuetudine.

II.

cu su atomorum temerè ita concurrentium, vel ex necessitate materiz, vt citato loco 2. Physic. c. 7. & 8. contra Anaxagoram, Empedoclem, Democritum, & Epicurum disputat Aristotelis. Quæ sententia adeo est absurda, vt refutatione non egeat. Oportet tamen aduertere, aliud esse agere de constitutione totius vniuersi, & de actione vniuersalis naturæ ad ipsi componendum, & ita regendum vt conseruari possit, aliud verò de actionibus propriis singulorum agentium naturalium. Prior actio seu effectio re vera non est actio alicuius agentis naturalis intellectu carentis, sed est actio supremi authoris naturæ, qui sua sapientia totam vniuersi naturam condidit ac moderatur: & ideo actio illa ad præsentem quæstionem non spectat, nec de illa dubitari potest, quin propter finem ab autore suo intentum, atque adeo ex causalitate finis profecta sit, iuxta doctrinam præcedentis sectionis. Atque hoc euidentissimè docet ipsa vniuersi pulchritudo, & mira partium eius, & causarum omnium consensio & ordinatio. Ex qua nõ solum sancti Patres, sed etiã sapientiores Philosophi vnum esse huius vniuersi autorem, & gubernatorem, qui in finem à se intentum omnia constituit & ordinavit, intellexerunt, vt latius infra tractabimus demonstrando Deum esse, & multa de hac re eruditè & breuiter indicantur Conimbricenses lib. 2. Physicor. c. 9. q. 1.

III.

Solum ergo hinc inquirimus de actionibus naturalium causarum, siue illæ sint omnino particulares, vt ignis, plantæ, &c. siue aliquo modo vniuersales, vt coeli. De quibus præterea certum & clarum est, non casu aut contingenter certas actiones operari, sed vnumquodque agens naturale ex propensione propriæ naturæ habere definitam operationem, & operandi modum, ac certum terminum, in quem per suam operationem tendit. Quod etiam est euidentis experientia, nam lapis suo motu naturali semper fertur deorsum, ignis semper calefacit; ex diuersis seminibus diuersa viuientia procreantur, & aliæ potestates & organa ad hoc munus, aliæ verò ad alia destinatae sunt, & eam formam, situm, & reliqua omnia ad operandum necessaria in ea proportionem habent res singulæ, quæ ad tales actiones vel effectus necessariae sunt. Quod in omnibus rebus naturalibus, & præsertim in viuentibus, & animalibus videre licet. Fuitq; hoc necessarium ad conuenientem ipsius vniuersi compositionem, & gubernationem, nam cum ex variis rebus & contrariis conficit, quæ varias etiam, & interdum contrarias actiones exercent, si non essent omnia ita constituta, vt singula ordinatè sua munera obirent, in ipso vniuerso summa esset confusio, & res ipsæ minimè conseruari possent. vt autem huiusmodi concentus & ordo ex tot rebus conseruari possent, necessarium fuit res singulas in destinatos fines seu terminos suis actionibus tendere, ex quibus totius vniuersi bonum consergeret. Item hac ratione videmus naturales motus regulariter eodem modo perfici, raroq; deficere, idq; non absque aliquo extrinseco impedimento occurrente. Item, in suis operibus ita se gerunt res naturales, sicut expedit vt ad connaturalem terminum perueniant, quo termino consecuto cessant ab operando. Hæc ergo omnia sunt manifesta signa, hæc agentia naturalia operari non casu ac temere, sed definito modo tendendo in certum aliquem scopum.

Vide Lactanzium lib. de Opificio Dei & D. Tho. 3. cont. Gent. c. 2.

VI.

Reichartus in quaestione de similitudine

Iam verò solum superest quæstio (quæ ex parte videtur pertinere posse ad loquendi modum) an ratione huius determinationis dicenda sint hæc agentia agere propter finem, & (quod ad nos magis spectat) an eorum actiones dici possunt proprie causata à finali causa. Aliqui enim simpliciter negant vtrumque loquendi modum, quia ipsa agentia non mouentur a fine, in quo propriè causalitas finis consistit. Item finis respectu harum actionum non se habet vt principium, sed tantum vt terminus: locus e-

nim deorsum respectu lapidis, non est principium motus quo descendit, sed tantum terminus: finis autem, vt sæpe diximus, vt habet solum rationem termini non est causa, sed vt aliquo modo est principium. Alii verò simpliciter putant admitendas esse illas locutiones, quia Aristoteles absolute ait agentia naturalia operari propter finem, & formam dicit esse finem naturalis generationis, & significat esse propriè causam finalem. Item quia natura summo artificio, & industria has suas operationes exercere videtur, per media valde proportionata fini.

Resolutio de causalitate finis in agentibus merè naturalibus.

Nihilominus proprius modus loquendi in hac materia est, actiones horum agentium naturalium esse propter finem, & esse effecta causæ finalis. Non tamen vt præcisè egrediuntur ab ipsis naturalibus agentibus, sed vt simul sunt à primo agente, quod in omnibus & per omnia operatur. Vel e conuerso (& ferè in idem redit) prout ipsa proxima agentia substantiè directioni & intentioni superioris agentis. Et ideo ipsa agentia naturalia non tam dicuntur operari propter finem, quam dirigi in finem à superiori agente. Ita explicant rem hanc sapientiores Theologi & Philosophi, D. Thom. 1. p. quæst. 103. ar. 1. & 3. cont. Gent. c. 25. vbi vtitur communi exemplo de sagitta, quæ in certum scopum tendit, non tamen in illum se dirigit, sed à iaculante dirigitur. Idem Albertus in 2. Physicorum cap. 2. & ibi alii Philosophi, & Simplicius tex. 78. sumunturque ex Aristotele ibi, & 1. de Cælo c. 4. text. 32. vbi dum coniungit Deum & naturam, dicens, nihil facere frustra, satis indicat naturam in agendo propter finem subordinari Deo. Et eodem modo lib. 2. de partib. animal. c. 13. ait, naturam nihil agere frustra: & ibidem ait naturam velle hoc vel illud propter finem: quod non potest intelligi de natura, nisi propter autorem suum. Et eo sensu ait 4. de Generat. animal. cap. 2. Omnia, quæ natura, vel arte fiunt, ratione aliqua fiunt. Et hinc etiã manauit illud tritum axioma, Opus nature esse opus intelligentiæ, vt est apud Auerroem 12. Metaphysic. com. 16. & Themistium 1. Physic. tex. 81. & 1. de Anim. tex. 13. Denique ideo Hippocrates, quem imitatur Galenus libr. 1. de vñ part. naturalia agentia, docta & indocta vocat, indocta in se, docta in directione primæ causæ.

Atque ita sit, vt his actionibus, vt sunt à naturalibus agentibus non sit propria causalitas finalis, sed solum habitudo ad certum terminum: vt verò sunt à Deo, ita sit in illis causalitas finalis, sicut in aliis externis & transcurrentibus actionibus Dei. Adequatum enim principium harum actionum non est solum proximum agens naturale, nisi forte secundum quid scilicet in tali ordine; tamen absolute præcipuum est prima causa: ideoq; in adæquato principio tali actionum includitur intellectualis causa intendens finem earum.

Vnde vterius rectè concludit Aristoteles, primam radicem ob quam res naturales habent has dispositiones, vel hæc organa, aut has partes & similia, nõ esse sumendam ex sola materia, sed ex fine. Nam si materia sit, matur secundum se, indifferens est, & nullam habet necessitatem harum dispositionum seu proprietatum: si verò supponatur vt iam affecta his vel illis dispositionibus iam illæ introductæ sunt propter aliquem finem seu formam, & ipsa forma indiget illis propter suam conseruationem, vel propter aliquam operationem: ipsa verò operatio rursus est vel propter conseruationem speciei aut ipsiusmet individui, aut saltem propter communicationem suæ perfectionis, in his enim naturalibus agentibus.

gentibus non sunt operationes, quæ ipsæmet sint fines, hoc enim proprium est intellectualium rerum. Atque omnis connexio & necessitas connaturalis, quæ per se est in his rebus naturalibus, sumitur ex ordine ad finem. Neque obstat quod naturales proprietates necessario conueniant propter intrinsecam dimanationem à forma, quia vna habitudo non repugnat alteri, sed habent inter se subordinationem, nā illa necessaria dimanatio reducitur ad efficientem causam, quæ subordinata est finali: ideo enim natura dedit tali formæ vim, ut ab ea dimanaret tales proprietates, quia illæ sunt accommodatæ ad finem propter quem est res quæ per talem formam constituitur. Sicigitur tam in constitutione & formatione harum rerum, quam in earum actione reperitur concursus finalis causæ: intentio autem propria talis finis non est in ipsis naturalibus agentibus, sed in prima causa.

VIII. Sed videri potest alicui sine causa cōstitutus hic modus agendi propter finem, esseque præter Aristotel. intentionem. Nam in primis Arist. in 12. Metaph. videtur sentire Deum hæc inferiora non agnoscere, nedū curare illa: & in lib. de Mundo ad Alexan. significat, non recte sentire de Deo, qui putant Deum in curandis his inferioribus actionibus occupari. Deinde si per impossibile Deus non concurreret ad actiones agentium naturalium, sed eas independenter suos motus agere sineret, nihilominus lapis descenderet deorsum, ignis generaret sibi simile, & sic de cæteris: nō ergo hæc finalis causalitas, sed mera naturalis necessitas. Et confirmatur, nam si agentia naturalia agerent ex intentione diuina, nunquam errarent in suis actionibus, nec deficerent à cōsequendis terminis earum: consequens est contra experientiam, cum sæpe generentur monstra, quæ peccata naturæ appellantur. Sequela patet, quia diuina intentio nec frustrari potest, nec errare.

IX. Respondetur de Aristotelis mente iam satis ex dictis constare, latiusq; infra ostendemus ex eius sententia, habere Deum scientiam & providentiam harum rerum singularium & inferiorum: quod non obscure indicat infra lib. 12. in fine, dum totum vniuersum subicit Deo tanquam supremo principi & duci. Ad primam vero rationem respondetur primo, ex illa hypothesi impossibili sequi, naturam ordinatissimè operari tendendo in finem, sine vlla directione vel intentione finis, quod per se est satis absurdum. Etenim eodem modo posset quis argumentari, quod licet hic mundus non esset ab alio conditus, si ex se ita esset sicut nunc est, habere conuenientissimum ordinem sine causalitate finis. Hoc tamen non obstat quod minus de facto, sicut non potest esse nisi causatus ita non potest esse nisi causatus à fine. Ita ergo dicimus, motus & actiones rerum naturalium sicut non possunt esse sine concursu alicuius intellectualis agentis, ita non posse esse sine causalitate finis. Adde deinde, quod si per impossibile Deus per se & immediatè nō concurreret ad omnes actiones agentium naturalium nihilominus mediatè dici deberent ordinatè in finem ab auctore naturæ, qui & naturalibus agentibus dedit tales virtutes propter tales actiones, & ipsas actiones esse voluit propter certos fines, & generatim propter bonum & conseruationem vniuersi.

X. Vnde tandem addo, plures esse motus, vel actiones in his rebus naturalibus, quarum non potest sufficiens ratio reddi ex priuatis proprietatibus vel inclinationibus singularium rerum: aqua enim sursum ascendit ad replendum vacuum, cuius ratio ex peculiari aquæ naturæ ac proprio impetu reddi nō potest, sed ex fine, qui in perfectione totius vniuersi sit posuit, quem oportet ab alio superiori agente intendi. Simile est de aqua maris, quæ ita in litore continet impetum, & tumens fluctus suos, ut terram nūquam cooperiat; utique propter mistorum & viuētium salutem, quem finem intendit supremus naturæ Gubernator. Ex his ergo intelligimus, quādo hæc Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

res naturales mouentur vel operantur iuxta proprias & peculiare inclinationes suas, cum per illas etiam deferuiant commodis & conseruationi totius vniuersi, & suarum specierum, vel etiam individuum, & præcipuè hominis, in eis etiam operari ex directione in finem, per subordinationem ad superius agens.

Ad confirmationem respondetur simpliciter negando sequelam: quin potius Aristot. 2. Physic. text. *Leg. Arist. lib. 2. Phys. 82.* inde confirmat hæc agentia naturalia agere propter finem, quia sicut ars intendens finem, interdum illum non assequitur, ita in actionibus naturæ, eo quod certum finem intendant, inde sequi monstra seu peccata naturæ, quia non semper possunt finem suum assequi propter impedimentum occurrēs. Alioquin, si natura non tenderet in certum finem, nulla essent monstra in natura, quia non magis aberraret ab scopo, efficiendo monstrum, quam efficiendo quodlibet aliud: nam monstrum propriè est vitium naturæ à fine suo deficiens. Quod verò obieciatur de intentione auctoris naturæ, nil obstat quia illa intentio non semper est absoluta & efficax, seu (ut Theologorum more loquamur) per voluntatem beneplaciti, vel consequentem, sed per voluntatem generalem vel antecedentem: quæ est quasi conditionata intentio, quæ in hoc consistit, quod Deus vult effectum perfectum sequi, quantum iuxta ordinem naturalium causarum sequi potuerit, cum quibus quantum in ipso est, vult concurrere. Simul autem vel permittit, vel etiam interdum vult & intendit monstra vel peccata naturæ, vel propter vniuersi pulchritudinem & varietatem, vel ut causas naturales suos motus & cursus agere sinat. Et ideo neque cum causa impedita ab alia extraordinario modo vult concurrere, neque etiam impediens causam peculiari cura aut providentia remouere, regulariter loquendo, quāuis ob commune bonum interdum id efficiat, de quo latius Theologi partim in 1. distinctione 45. partim in 2. distinctione 37. & Diuus Thomas 1. parte. quæstione 22. & quæstione 105. & legi potest Augustin. 16. de Ciuitate capite 8. & libro 83. quæstionum qu. 24.

Quomodo bruta animalia propter finem operentur.

XII. Superest, ut de brutis animantibus pauca dicamus, in eis enim maior quædam apparet participatio causalitatis finalis. Primo quidem, quia à bono sibi conueniente & cognito, Metaphoricè alliciuntur, atque ita in illud tendunt per actum à se elicitem, & ab illa motione Metaphorica causarum: illa ergo motio aliqua realis causalitas est, & non nisi finalis. Deinde ut consequantur illud obiectum conueniens quod appetuere, certa media etiam à se cognita appetunt tanta industria & prudentia, ut videantur plane & cognoscere vtilitatem eorum ad finem, & propter illam ea appetere. De qua sagacitate & industria animalium, & multa scribunt Philosophi, & quotidiana experientia nobis satis constat. Quæ ad eò mouerunt nonnullos Philosophos, ut existimarent bruta uti ratione, licet imbecilliori & imperfectiori quam homines. Quæ sententia referri solet ex Porphyrio lib. 3. de Abstinencia. Est tamen non solum à doctrina nostræ fidei aliena, verum etiam ab omni ratione, & communi hominum sensu: nam potentia rationalis, ut Aristoteles dixit 9. Metaphysicorum, valens est ad opposita, nam medio discursu in rebus agendis nunc hoc medio, postea alio vtitur: belluæ autem non ita operantur, sed semper eodem modo: quod sufficiens signum est non ratione, sed impetu naturæ duci. Adde, quod si animalia brutorum rationales essent, etiam essent immortales.

XIII.
Bruta nihil
sine cogno-
scere, aut vi-
saliter appe-
tere, abjur-
dum.

XIV.
Bruta ratio-
nem finis
formaliter
non norunt.

Leges D. Th.
1 p. q. 78 ar.
4 & q. 87.
ar. 1 ad 3. &
2. 2 q. 72. a.
1 ad 3.

XV.
Bruta quia
finem causa-
litatem par-
ticipant.

Alij verò, vt hoc vitarent incommo-
dum in alium
extremum errorem inciderunt, negantes bruta quic-
quam verè cognoscere aut appetere appetitu elicitò,
sed solum naturali pondere ferri, vt lapidem, aut ex-
trinsecus mota & attracta, sicut ferrum trahitur à ma-
gnete. Verum hoc æque absurdum est, & contra eui-
dentem experientiam, imò & contra diuinam Scri-
pturam. Veruntamen contra hos duos errores in sci-
entia de anima agendum est latius.

Quod ergo ad præsens attinet, dicendum est bru-
ta nò cognoscere formaliter rationem finis aut me-
dij, quia non possunt vnum cum alio conferre: vnde
nec in ipso fine cognoscunt propriam rationem con-
uenientie propter quam est per se amabilis, imò nec
discernunt inter obiectum, quatenus est conueniens
per se, vel propter aliud, quia hoc totum magnam
discretionem rationis requirit. Aliquo tamen modo
cognoscunt & apprehendunt rem aliquam, aut mo-
tionem vt sibi conuenientem: & naturali instinctu iu-
dicant sibi esse appetendum, prosequendum, vel fu-
giendum tale obiectum. Qui naturalis instinctus ni-
hil aliud est, quam quidam actus phantasie seu æti-
mativæ, necessitate naturali ab illa profluens posito
phantasmate talis rei: quo actu practicè (vt humano
modo loquar) iudicat brutum hoc esse sibi vitandum,
vel prosequendum aut appetendum, quamvis non
valeat rationem conuenientie vel disconuenientie
discernere. Hoc autem naturali iudicio posito, ap-
petitus etiam naturaliter illud sequitur.

Ex quo fit primò, vt causalitas finis aliquo modo
participetur à brutis, vt argumentum factum con-
vincit, quia illa appetitio elicitæ sine dubio causatur
ex Metaphorica motione obiectiva boni conuenien-
tis, quæ non potest ad aliud genus causalitatis reuo-
cari. Nihilominus tamen addendum est illam cau-
salitatem adeo esse imperfectam in eo genere, vt sit
quasi materialis motio finis potius quam formalis,
vt significavit D. Thomas. 1. 2. q. 1. art. 2. & q. 6. art. 2.
Et ratio est, quia non cognoscunt formalem rationem
conuenientie vel utilitatis: ergo non ita mouentur,
vt possint ordinare vnum in aliud, nec etiam aliquid
formaliter appetere vt propter se amabile: ergo non
tendunt formaliter in finem vt finem, nec in medi-
um vt medium, neq; in finem propter se, & in medi-
um propter finem, sed quantum est ex suo modo o-
perandi, æque tendunt in vtrumque, & ideo meritò
dicuntur materialiter potius, quam formaliter pro-
pter finem operari. Quapropter quantum ad for-
malem relationem in finem ita existimandum est de
actionibus brutorum, sicut aliorum agentium na-
turalium. Idemque iudicium est de appetitu sensiti-
uo hominis, si per se solum consideretur, & non vt
subest motioni voluntatis vel rationis, de quo a-
liàs.

DISPUTATIO XXIV.

De vltima finali causa, seu vltimo fine.

Qua sit hic
ratio agendi
de vltima
causa d. spu-
rituum.

Vanquam disputatio de vltimo fine
propria sit Philosophorum moralium,
tamen non potest Metaphysica, quæ
suprema sapientia naturalis est, illam
omnino prætermittere; quia sicut in
alijs generibus causarum primas causas contempla-
tur, quod hæcenus præstitimus, ita & in hoc. Vnde
& Arist. 2. Metaph. c. 2. hanc rem attigit, dum proba-
uit non dari processum in infinitum in finibus, & 12.
Metaph. primo motori attribuere videtur rationem
finis vltimi. Itaq; moralis Philosophus de fine vltimi
disputat in ordine ad morem hominum, & ad media
quibus comparandus est: Metaphysici verò est age-
re de vltimo fine, quatenus primam rationem cau-
sandi in hoc genere obtinet, & quatenus ab eo pen-
det omnis causalitas aliorum finium: & consequen-
ter quatenus ab eo pendet omnia entia quæ per cau-
salitatem esse participant: ac denique quatenus esse
finem vltimum, attributum est primi entis. Duo igitur
breuiter de hoc fine vltimo explicabimus. Pri-
mum an sit, simulq; an vnus sit, & quis sit. Deinde
quem influxum habeat in hac ratione causandi.

SECTIO I.

An possit sufficienter probari ratione naturali, da-
ri aliquem vltimum finem, & non dari
processum in infinitum in causis
finalibus.

Vobis modis, vt in superioribus dixi-
mus, potest intelligi aliquem finem ef-
se vltimum, scilicet vel secundum quid
tantum, seu in aliqua serie mediocum
seu respectu alicuius intentionis, & e-
lectionum quæ ab ea procedunt, vel simpliciter, &
respectu rerum omnium, quæ in finem ordinari pos-
sunt: hic præcipue agimus de fine vltimo hoc poste-
riori modo, quia in eo sita est præcipua huius reij di-
ficultas: tamen vt à clarioribus procedamus, præmi-
temus aliqua de priori modo finis vltimi.

Resolutio de fine vltimo tantum secundum
quid.

Dico ergo primo: In omni serie seu intentione, &
actione propter finem necessario dandus est a-
liquis finis vltimus vel negatiue, id est, qui ad alium
finem in illa serie seu ex vi illius intentionis non or-
dinatur, vel etiam positiue secundum quid seu in il-
la serie, quia nimirum omnia, quæ ad illam pertinet,
ad talem finem referuntur, & ibi sistant. Atq; in hoc
sensu impossibile est dari processum in infinitum in
his finibus. Hanc conclusionem præcipue intendit
Aristoteles lib. 2. Metaph. & ex vltima parte neces-
sario inferuntur reliquæ. Nam si procedendo ab ele-
ctione primi medij versus finem non proceditur in
infinitum, sistendum necessario est in aliquo, ultra
quem non tendat intentio: ille ergo erit finis vlti-
mus in illa serie: & negatiue, quia talis finis ad alium
non ordinatur, aliàs in eo non sisteretur: & positiue,
quia in illum referuntur omnia, quæ ad illam seriem
pertinent, cum omnia propter illu appetantur: nam
si quid non propter illum appeteretur, non pertine-
ret ad illam seriem, sed quali per accidens adiunge-
retur. Vt v. g. respectu medici, & in serie curationis
sanitas hominis est finis vltimus negatiue, quia illa
est per se intentæ, & ultra illam non progreditur in-
tentio medici, ideoque illa consecuta cessat actio: est
etiam finis vltimus positiue, quia ad illam referuntur
omnia quæ sunt illius artis, vt instrumenta ad medi-
camenta conficienda, medicamenta ad tèperandum
vel euacuandum humorem, & hoc tandem ad ipsam
sanitatem. Quod si aliquis fortasse medicamentum
etiam sumat, vel propter delectationem, vel propter
nutrimentum, iam ille finis non pertinet ad seriem
curationis, sed ad aliam intentionem per accidens
cum alia coniunctam.

Supere est vt vltimam partem conclusionis probe-
mus, quam late demonstrat Aristoteles citato loco:
facile autem in hunc modum formari potest de mo-
stratio. Nam in primis descendendo ab intentione
finis ad electionem vel executionem mediocum,
necesse est vt tandem sistat electio in aliquo medio,
quod sit primum in executione, & vltimum in or-
dine intentionis, quia aliàs nunquam posset actio
inchoari, & ita frustranea esset omnis electio, quia
sem-